

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Charlotte Andersson

Corpus Juris 2000

-

en kritisk granskning av förslagets förenlighet
med svensk rätt

Examensarbete
20 poäng

Gunnar Bergholtz

Straff- och processrätt/EG-rätt

Höstterminen 2001

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRKORTNINGAR	5
1 INLEDNING	6
1.1 Ämne	6
1.2 Syfte	7
1.3 Material och metod	7
1.4 Avgränsningar	8
1.5 Disposition	9
2 BAKGRUND	11
2.1 Allmänt	11
2.2 Det straff- och processrättsliga samarbetet inom EU – en generell översikt	12
2.2.1 Den nationella suveräniteten	12
2.2.2 EG:s ”straffrättsliga” kompetens	13
2.2.3 Det mellanstatliga samarbetet inom EU:s tredje pelare	15
2.2.3.1 Allmänt	15
2.2.3.2 Europol	15
2.2.3.3 Eurojust	16
2.2.3.4 Europeiska rättsliga nätverket	17
2.2.3.5 Schengen	18
2.2.3.6 Övrigt rättsligt samarbete	18
2.3 Skyddet av EU:s finansiella intressen	19
2.3.1 Skyddet i Romfördraget	19
2.3.2 Skydd som finns reglerat i konventioner, protokoll, förordningar och direktiv	20
2.3.3 OLAF och COCOLAF	22
3 EN PRESENTATION AV CORPUS JURIS-FÖRSLAGET	24
3.1 Allmänt	24
3.2 De straffrättsliga bestämmelserna	25
3.3 De straffprocessuella bestämmelserna	27
3.4 De sju principerna	28

4	HAR EG BEHÖRIGHET ATT INFÖRA CORPUS JURIS?	30
5	STRAFFRÄTTSLIGT ANSVAR FÖR JURIDISKA PERSONER	34
5.1	Regleringen i Corpus Juris	34
5.2	Svensk rätt	35
5.2.1	Ansvar i juridiska personer	35
5.2.2	Icke-straffrättsliga sanktioner	37
5.2.3	Straffansvar för juridiska personer i svensk rätt?	38
5.3	Kommentarer	39
5.3.1	Generella synpunkter	39
5.3.2	Konsekvenser för svensk del	42
6	STRAFF, STRAFFNIVÅ OCH STRAFFMÄTNING	46
6.1	Straff och straffnivå	46
6.1.1	Regleringen i Corpus Juris-förslaget	46
6.1.2	Svensk rätt	47
6.1.3	Kommentarer	49
6.2	Straffmätning	52
6.2.1	Regleringen i Corpus Juris-förslaget	52
6.2.2	Svensk rätt	53
6.2.3	Kommentarer	54
7	DOMSTOLARNAS ORGANISATION OCH SAMMANSÄTTNING	57
7.1	Nationella specialdomstolar	57
7.1.1	Regleringen i Corpus Juris-förslaget	57
7.1.2	Svensk rätt	57
7.1.3	Kommentarer	59
7.2	Lekmän i brottmålsrättegången?	59
7.2.1	Regleringen i Corpus Juris-förslaget	59
7.2.2	Svensk rätt	59
7.2.3	Kommentarer	61
7.3	”The judge of freedoms”	62
7.3.1	Regleringen i Corpus Juris-förslaget	62
7.3.2	”Frihetsdomaren”: en okänd figur i svensk rätt	63
7.3.3	Kommentarer	64
8	BEVISREGLER	66
8.1	Bevisbörda	66
8.1.1	Regleringen i Corpus Juris-förslaget	66
8.1.2	Svensk rätt	67
8.1.3	Kommentarer	69

8.2	Vem har rätt att samla in bevisning?	70
8.2.1	Regleringen i Corpus Juris-förslaget	70
8.2.2	Svensk rätt	71
8.2.3	Kommentarer	72
8.3	Tillåten bevisning	73
8.3.1	Regleringen i Corpus Juris-förslaget	73
8.3.2	Svensk rätt	75
8.3.3	Kommentarer	78
8.4	Bevisning som anskaffats på olagligt sätt	80
8.4.1	Regleringen i Corpus Juris-förslaget	80
8.4.2	Svensk rätt	81
8.4.3	Kommentarer	84
9	ANALYS	87
9.1	Behövs Corpus Juris?	87
9.2	Mellanstatligt samarbete eller överstatlig reglering?	88
9.3	För- och nackdelar med ett införande av Corpus Juris	90
10	AVSLUTANDE KOMMENTARER	92
	BILAGA A	94
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	108
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	115

Sammanfattning

Bedrägerier och andra oegentligheter som riktar sig mot EU:s budget utgör ett allvarligt problem. Varje år försvinner enorma belopp från budgeten på grund av denna typ av brottslighet. Åtskilliga åtgärder har redan vidtagits, både inom EU:s egna organ och inom medlemsstaterna, för att bekämpa brottsligheten mot EU:s finansiella intressen. Av stor betydelse är bland annat skapandet av den europeiska byrån för bedrägeribekämpning (OLAF) samt upprättandet av den så kallade bedrägerikonventionen. Nämnas bör även att det numera framgår i artikel 280 (2) i Romfördraget att medlemsstaterna ska vidta samma åtgärder för att bekämpa bedrägerier som riktar sig mot gemenskapens ekonomiska intressen, som de vidtar för att bekämpa bedrägerier som riktar sig mot deras egna ekonomiska intressen. Utöver de åtgärder som är speciellt inriktade på bekämpningen av EU-bedrägerier, så har det inom EU även vidtagits flera generella åtgärder som syftar till att effektivisera det rättsliga samarbetet mellan medlemsstaterna. Som exempel kan nämnas konventionen om ömsesidig rättslig hjälp, Schengensamarbetet, Europol samt det nyligen påbörjade samarbetet inom Eurojust. Dessa åtgärder är också av stor betydelse för bekämpningen av bedrägerier och andra oegentligheter som riktar sig mot EU:s budget. Enligt kommissionen är emellertid inte de åtgärder som hittills vidtagits tillräckliga. Det var därför som man bestämde sig för att tillsätta en arbetsgrupp med uppdrag att utarbeta ett förslag till en gemensam straff- och processlag till skydd för EU:s finansiella intressen. Förslaget har kommit att kallas för Corpus Juris. Förslaget består av två huvuddelar. Den första delen omfattar straffrättsliga bestämmelser och den andra delen omfattar straffprocessrättsliga bestämmelser. Den straffrättsliga delen innehåller bland annat åtta särskilda brottsbeskrivningar, bestämmelser om påföljder, straffmätning, straffansvar för företagsledare samt straffansvar för juridiska personer. Den straffprocessrättsliga delen av förslaget innehåller bestämmelser om ett gemensamt brottmålsförfarande när det gäller de åtta brott som kriminaliseras i Corpus Juris. Bland annat föreslås ett inrättande av en gemensam europeisk åklagarmyndighet.

Avsikten med Corpus Juris-projektet tycks vara att bestämmelserna ska intas i en förordning, det vill säga att införandet ska ske på överstatlig väg. Frågan är emellertid om EG verkligen har den straffrättsliga kompetens som krävs för ett sådant införande. I Romfördraget finns det tre olika artiklar som brukar nämnas som möjliga rättsliga grunder för ett införande av Corpus Juris. Dessa artiklar är 95, 280 och 308. Samtliga alternativ är dock kontroversiella och inget utav dem är idag allmänt accepterat. Enligt min mening innehåller Romfördraget (som det ser ut idag) inte någon lämplig rättslig grund. För att ett införande av Corpus Juris ska vara möjligt inom ramen för den första pelaren, så måste Romfördraget först kompletteras med ett nytt stadgande som ger EG den nödvändiga kompetensen. Som jag ser det så är det dock tveksamt om medlemsstaterna är villiga att genomföra en

sådan komplettering. Det skulle nämligen innebära en mycket stor inskränkning i den nationella suveräniteten om den straffrättsliga kompetensen överförs till gemenskapen. Jag anser därför att det är betydligt lämpligare om bestämmelserna i Corpus Juris införs i en konvention under den tredje pelaren (under förutsättning att det överhuvudtaget blir aktuellt med ett införande!). Det blir då fråga om ett mellanstatligt samarbete istället för en överstatlig reglering. Ett sådant samarbete stämmer väl överens med den ordning som råder idag, det vill säga att straffrätten är ett rättsområde som behandlas under den tredje pelaren.

Om man tittar lite närmare på Corpus Juris-förslaget, så kan man se att förslaget i flera avseenden avviker från vad som gäller enligt svensk rätt. Ett exempel på en sådan avvikelse är bestämmelsen om straffrättsligt ansvar för juridiska personer (artikel 13). Enligt svensk rätt är det endast fysiska personer som kan begå brott och ådömas straff. Någon motsvarighet till artikel 13 finns därför inte i svensk rätt. Om det blir aktuellt med ett införande av artikel 13, så kommer det bland annat att innebära att svenska juridiska personer kan straffas för brott som begåtts mot EU:s finansiella intressen, men inte för brott som begåtts mot något annat intresse. Jag anser inte att sådana motstridigheter inom samma stats rättssystem kan accepteras.

Corpus Juris-förslaget avviker även från svensk rätt när det gäller straff, straffnivå och straffmätning. Förslaget innehåller straff som överhuvudtaget inte finns i svensk rätt. Som exempel kan nämnas att offentliggörande av domen är ett straff som enligt förslaget ska kunna drabba personer som begått ett brott mot EU:s budget. Något sådant straff finns inte i svensk lagstiftning. Om man sedan tittar på straffskalorna i Corpus Juris så är dessa väldigt generellt utformade. Straffskalorna i artikel 14 gäller för samtliga åtta brottsbeskrivningar. Det görs inte heller någon skillnad mellan brott av olika grovhetsgrad. Denna lagstiftningsteknik lämnar ett oerhört stort utrymme för den enskilde domarens prövning. I svensk rätt är domarens utrymme för egen prövning betydligt mer begränsat. Därutöver kan även nämnas att straffnivån i Corpus Juris överlag är avsevärt högre än i svensk rätt. I praktiken skulle således ett införande av artikel 14 innebära en klar uppkriminalisering av flera brott. När det gäller straffmätning så avviker Corpus Juris-förslaget från svensk rätt på så sätt att domaren får ta hänsyn till brottslingens personliga egenskaper, karaktär, sociala situation etc., i betydligt större utsträckning enligt Corpus Juris än enligt svensk rätt. Sammantaget kan sägas att jag är mycket kritisk till Corpus Juris bestämmelser avseende straff, straffnivå och straffmätning. Jag anser därför att det är av största vikt att Sverige arbetar aktivt för att förhindra att bestämmelserna införs i svensk rätt.

Enligt förslaget ska brott som kriminaliseras i Corpus Juris prövas av nationella, oberoende och opartiska domstolar. I förslaget förespråkas domstolar som är specialiserade på ekonomiska brott. Domstolarna ska dessutom i så stor utsträckning som möjligt bestå av enbart lagfarna domare. Här kan man se tydliga skillnader i förhållande till svensk rätt. I Sverige

prövas ekonomiska brott av de ”vanliga” allmänna domstolarna. Det finns dessutom en lång tradition av folkrepresentation i de svenska domstolarna. Det skulle därför vara otänkbart att helt utesluta lekmannadomare från denna typ av mål.

I Corpus Juris föreslås även att varje medlemsstat ska utse en ”frihetsdomare”. Denna domare ska bland annat ha till uppgift att utöva domstolstillsyn under förundersökningsstadiet. Systemet med ”frihetsdomare” är helt okänt i svensk rätt. De uppgifter som enligt förslaget ska tillfalla ”frihetsdomaren”, tillfaller enligt svensk rätt den allmänna åklagaren och/eller den ordinära underrättsdomaren. Det i Corpus Juris föreslagna systemet kan kritiseras i flera avseenden. Bland annat så anser jag att användandet av en ”frihetsdomare” kommer att göra processen dyrare. Det kommer dessutom att ta betydligt längre tid innan ett mål kan prövas i rätten. Min slutsats är således att systemet med ”frihetsdomare” är ett önskat inslag i den svenska straffprocessrätten.

Slutligen ska även sägas att bevisreglerna i Corpus Juris i flera avseenden avviker från gällande svensk rätt. För det första bör nämnas att det enligt Corpus Juris-förslaget endast är den europeiska åklagarmyndigheten som har rätt att samla in bevisning. Den misstänkte och dennes försvarare får inte lov att ingripa i utredningen. Här kan man se tydliga skillnader i förhållande till svensk rätt. Enligt svensk rätt har nämligen den misstänkte/tilltalade alltid en möjlighet att vidta egna kompletterande utredningsåtgärder. I Corpus Juris-förslaget finns även bestämmelser avseende vilken bevisning som ska anses vara tillåten. Även på det här området avviker förslaget från vad som gäller enligt svensk rätt. Som exempel kan nämnas att uttalanden som gjorts av den tilltalade utanför huvudförhandlingen (exempelvis under förundersökningen), generellt sett ska accepteras som bevisning enligt Corpus Juris. Enligt svensk rätt kan emellertid sådana uttalanden endast undantagsvis åberopas. Corpus Juris-förslaget innehåller även en bestämmelse som innebär att bevisning som anskaffats på olagligt sätt under vissa omständigheter ska avvisas. Eftersom principen om fri bevisprövning gäller i Sverige, så intar svensk rätt en mycket restriktiv syn på att avvisa bevisning. Bevisning som anskaffats på olagligt sätt kan således (med få undantag) användas i en svensk brottmålsrättegång. Som jag ser det så intar emellertid inte den aktuella bestämmelsen i Corpus Juris en fullt lika restriktiv syn på att avvisa bevisning. Ett införande av bestämmelsen skulle därför innebära att svenska domstolar skulle tvingas avvisa bevisning i större utsträckning vid prövning av mål enligt Corpus Juris, än vid prövning av övriga mål. Det är dock viktigt att påpeka att förslaget i Corpus Juris ser ut att stämma väl överens med Europadomstolens praxis på området. Det kan därför ifrågasättas om inte problemet i själva verket ligger däri att svensk rätt inte riktigt överensstämmer med Europakonventionen. I så fall är det inte bestämmelsen i Corpus Juris som måste ändras, utan svensk rätt. Europakonventionen gäller ju som lag i Sverige.

Sammanfattningsvis kan sägas att jag är mycket kritisk till det förslag som har lagts fram i Corpus Juris. Min slutsats är att Corpus Juris överhuvudtaget inte bör införas i medlemsstaterna. Jag anser att man istället bör försöka utveckla och förbättra det samarbete som finns på området idag. Om det blir aktuellt med ett införande, så bör det emellertid ske genom mellanstatligt samarbete och inte genom överstatlig reglering. Att införa bestämmelserna i en förordning under den första pelaren (EG) skulle nämligen innebära en alltför stor inskränkning i den nationella suveräniteten. Straff- och processrätten måste, som jag ser det, i så stor utsträckning som möjligt förbli en nationell angelägenhet.

Förkortningar

BrB	Brottsbalken (1962:700)
Ds	Departementsserien
ECR	European Court Reports
EG	Europeiska gemenskapen
EGT	Europeiska gemenskapernas officiella tidning
EU	Europeiska unionen
Europakonventionen	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
Kap.	Kapitel
Maastrichtfördraget	Fördraget om Europeiska unionen (i dess lydelse enligt Amsterdamfördraget)
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avdelning I
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken (1942:740)
RF	Regeringsformen (1974:152)
Romfördraget	Fördraget om upprättandet av Europeiska gemenskapen (i dess lydelse enligt Amsterdamfördraget)
SFS	Svensk författningssamling
Skr.	Regeringens skrivelser
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Ämne

Varje år försvinner stora belopp från EU:s budget på grund av bedrägerier och andra oegentligheter. I många fall begås brotten av organiserade kriminella grupper som har anknytningar till flera olika EU-länder. För att bekämpa denna brottslighet så krävs det därför ett välfungerande samarbete mellan EU:s medlemsstater. Dagens samarbetsmetoder är emellertid inte alltid tillräckliga för att lösa de problem som polis och rättsväsende stöter på i kampen mot EU-bedrägerier. Både inom EU:s egna organ och i medlemsstaterna pågår det därför sedan flera år tillbaka ett intensivt arbete för att finna en effektiv lösning på problemet.

På initiativ av EU-kommissionens generaldirektorat för finansiell kontroll, tillsattes 1995 en arbetsgrupp¹ med uppgift att lägga fram ett förslag till gemensamma straffrättsliga och straffprocessrättsliga bestämmelser till skydd för EU:s finansiella intressen. Projektet kallades ”The European Legal Area Projekt” och det resulterade i ett förslag till överstatlig reglering kallat *Corpus Juris*. Förslaget innehåller bland annat åtta särskilda brottsbeskrivningar, samt ett antal processuella bestämmelser om ett gemensamt brottmålsförfarande när det gäller dessa brott.

Corpus Juris innebär ett förenhetligande, en ”unifikation”, av en viss del av straff- och processrätten inom EU, närmare bestämt skyddet av EU:s finansiella intressen.² Om förslaget förverkligas så innebär det att EU får sin första ”verkliga” gemensamma straff- och processlag. Corpus Juris representerar således ett helt nytt tänkande, där man har övergett de traditionella idéerna om mellanstatligt samarbete på det straff- och processrättsliga området. Förslaget har motiverats med att ”rådande former för kriminalisering, processuell hantering och rättsligt samarbete mellan medlemsstaterna visat sig vara uppenbart otillräckliga för att med godtagbar effektivitet motverka bedrägerier och annan ekonomisk brottslighet”³.

Trots att det finns ett uttalat intresse för bedrägeribekämpning bland medlemsstaterna, så råder det ett starkt motstånd mot en särskild lagstiftning till skydd för EU:s finansiella intressen. Många av medlemsstaterna anser att Corpus Juris-förslaget innebär en alltför stor inskränkning i den nationella suveräniteten. Den ursprungliga versionen av förslaget blev så kritiserad att

¹ I arbetsgruppen ingick professorerna Enrique Bacigalupo (Madrid), Mireille Delmas-Marty (Paris), Giovanni Grasso (Catania), Nils Jareborg (Uppsala), John R. Spencer (Cambridge), Dionysios Spinellis (Aten), Klaus Tiedemann (Freiburg im Breisgau) och Christine van den Wyngaert (Antwerpen).

² Träskman, *Corpus Juris*, s. 263.

³ Jareborg, *Corpus Juris*, s. 255.

kommissionen bestämde sig för att göra en uppföljningsstudie av projektet. Som en följd av denna studie har man nu utarbetat en ny version av förslaget, Corpus Juris 2000. Det är denna nya version som ligger till grund för det här arbetet.

1.2 Syfte

Det huvudsakliga syftet med föreliggande arbete är att granska Corpus Juris-förslaget samt att ur ett svenskt perspektiv kritisera det aktuella förslaget. En utav frågorna som jag försöker besvara är huruvida det verkligen finns ett behov av en reglering av det slag som föreslås i Corpus Juris. Är de åtgärder som hittills har vidtagits tillräckliga, eller krävs det ytterligare insatser för att förbättra skyddet av EU:s finansiella intressen?

Avsikten med Corpus Juris-projektet tycks vara att bestämmelserna ska intas i en förordning, det vill säga att införandet ska ske på överstatlig väg. I den här uppsatsen försöker jag ta ställning till huruvida det inte vore lämpligare att realisera förslaget genom mellanstatligt samarbete. Vidare har jag för avsikt att försöka ta reda på huruvida EG överhuvudtaget har den straffrättsliga kompetens som krävs för att införa en överstatlig reglering av det slag som det nu är fråga om.

Syftet med uppsatsen är även att belysa vissa skillnader mellan Corpus Juris-förslaget och gällande svensk straff- och processrätt. Mot bakgrund av denna jämförelse görs sedan en analys av vissa av de konsekvenser som ett eventuellt införande av förslaget kan tänkas medföra för svensk del. Undantagsvis lämnas även en del generella kommentarer som rör samtliga medlemsstater. Framställningen behandlar framför allt fyra områden, nämligen:

- straffrättsligt ansvar för juridiska personer
- straff, straffnivå och straffmätning
- domstolarnas sammansättning och organisation, samt slutligen
- bevisregler.

1.3 Material och metod

Materialet som ligger till grund för mitt arbete är av såväl nationell som internationell karaktär. Uppsatsen bygger till stor del på själva Corpus Juris-förslaget samt de kommentarer som har lämnats till förslaget. Den nya versionen av förslaget finns tillgänglig i *The implementation of the Corpus Juris in the Member States*, vilket är en studie som finansierats av EU. Studien föreligger i fyra volymer och innehåller bland annat nationella rapporter från samtliga 15 medlemsstater. Den svenska rapporten har

utarbetats av Jareborg och den behandlar det ursprungliga förslaget förenlighet med svensk rätt. Eftersom min uppsats bygger på den nya versionen av Corpus Juris-förslaget, så har jag emellertid endast kunnat använda Jareborgs rapport i den mån den nya versionen av förslaget överensstämmer med den ursprungliga versionen.

De EG-rättsliga delarna av uppsatsen bygger även på diverse artiklar, i vilka uttalanden om Corpus Juris-projektet har gjorts. Här bör särskilt Träskmans artikel "*Corpus Juris*" – *Ett frestande eller ett främmande förslag till en enhetlig europeisk rättssför* nämnas. Det bör dock påpekas att samtliga kommentarer som finns att tillgå avseende Corpus Juris-förslaget rör den ursprungliga versionen av förslaget. Dessa har därför endast till viss del kunnat användas i mitt arbete.

Jag har även använt mig av olika officiella dokument som har upprättats inom EU. Kommissionens årliga rapporter om bedrägeribekämpning har exempelvis varit till stor hjälp i de avsnitt där bakgrunden till Corpus Juris-förslaget behandlas. Vidare har även EG-rättslig litteratur samt en del rättsfall från EG-domstolen använts.

När det gäller redogörelserna för svensk rätt så har jag använt mig av lagtext, förarbeten, rättsfall, doktrin samt artiklar.

Uppsatsen innehåller såväl deskriptiva som analyserande delar. Kapitlena 2 och 3 i uppsatsen är till stora delar av deskriptiv karaktär. Kapitlena 4-8 inleds med deskriptiva framställningar varefter de uppgifter som framkommit analyseras. De två avslutande kapitlena innehåller sammanfattande analyser och egna slutsatser.

1.4 Avgränsningar

I arbetet jämförs Corpus Juris-förslaget med gällande svensk rätt. Konsekvenser för andra medlemsstater berörs därför endast undantagsvis.

Eftersom Corpus Juris är ett mycket omfattande förslag, så är en komplett jämförelse och analys inte möjlig att göra inom ramen för en 20-poängs uppsats. Av denna anledning har jag valt ut vissa enskilda artiklar i förslaget som jag behandlar mer ingående. Övriga artiklar nämns endast kort. En av anledningarna till att jag har valt just de artiklar som jag har, är att de uppvisar betydelsefulla skillnader i jämförelse med svensk rätt. Valet är även gjort med utgångspunkt i att jag har velat behandla artiklar ur såväl den straffrättsliga som den straffprocessrättsliga delen av förslaget. De flesta av de artiklar som jag har valt att inte gå in på mer i detalj, rör den europeiska åklagarmyndigheten och dess organisation. Bestämmelserna avseende den europeiska åklagarmyndigheten är i och för sig mycket kontroversiella, men

av avgränsningsskäl har jag valt att inte behandla dem mer ingående i den här uppsatsen.

När det gäller de avsnitt av uppsatsen som behandlar svensk rätt, så vill jag påpeka att jag inte har för avsikt att lämna fullständiga redogörelser för vad som gäller på området enligt svensk rätt. Jag har istället försökt begränsa mig på så sätt att jag endast tar upp det som är relevant för den aktuella jämförelsen med Corpus Juris-förslaget. Arbetet hade annars blivit alltför omfattande.

1.5 Disposition

Uppsatsen inleds med en allmän bakgrund till varför det har ansetts nödvändigt att utarbeta Corpus Juris-förslaget. Här redogör jag för den aktuella situationen när det gäller bedrägerier och andra oegentligheter mot EU:s budget. Det inledande kapitlet innehåller även en översikt över det straff- och processrättsliga samarbetet som finns inom EU idag. Här behandlas bland annat de åtgärder som hitintills har vidtagits för att bekämpa brottslighet som riktar sig mot EU:s finansiella intressen. Jag anser att denna översikt är nödvändig för att man ska kunna förstå de problem som är förknippade med Corpus Juris-förslaget. Redogörelsen ligger även till grund för den analys som jag gör i det nionde kapitlet avseende huruvida det verkligen finns ett behov av en reglering av det slag som det är fråga om i Corpus Juris.

I kapitel 3 görs en kort och översiktlig presentation av Corpus Juris-förslaget. Syftet med denna presentation är att läsaren ska få en helhetsbild av hur förslaget är utformat. I detta kapitel gör jag även en del påpekanden när det gäller vissa av de artiklar som jag inte behandlar mer ingående i uppsatsen. Det jag framför allt kommenterar är vissa, som jag ser det, brister i förslaget.

I det följande kapitlet tar jag upp frågan huruvida EG har den behörighet som krävs för att införa Corpus Juris genom en (överstatlig) förordning.

I kapitlena 5-8 jämförs olika artiklar i Corpus Juris-förslaget med gällande svensk rätt. I det femte kapitlet behandlas straffansvar för juridiska personer. I kapitel 6 jämförs Corpus Juris bestämmelser avseende straff, straffnivå och straffmätning med motsvarande bestämmelser i svensk rätt. Sjunde kapitlet behandlar vissa olikheter när det gäller domstolarnas organisation och sammansättning. Slutligen (i kapitel 8) behandlas diverse bevisregler. Samtliga kapitel inleds med en redogörelse för de aktuella artiklarna i Corpus Juris-förslaget. Därefter följer en redogörelse för motsvarande svenska regler. Varje kapitel avslutas sedan med en analys av vissa av de konsekvenser som ett eventuellt införande av förslaget kan tänkas medföra

för svensk del. Undantagsvis (framför allt i kapitel 5) lämnas även en del generella kommentarer som rör samtliga medlemsstater.

Det nionde kapitlet innehåller en sammanfattande analys av vad som har framkommit i uppsatsen. Analysen delas upp i tre olika avsnitt. I det första avsnittet behandlas frågan ifall det verkligen finns ett behov av en reglering av det slag som föreslås i Corpus Juris. Därefter diskuterar jag huruvida ett införande av förslaget bör ske genom en överstatlig reglering eller genom mellanstatligt samarbete (det vill säga under förutsättning att det blir aktuellt med ett införande av Corpus Juris). I det sista avsnittet analyseras vissa för- respektive nackdelar med ett eventuellt införande av Corpus Juris-förslaget.

Slutligen innehåller uppsatsen även ett par avslutande kommentarer.

2 Bakgrund

2.1 Allmänt

Bedrägerier och andra oegentligheter som riktar sig mot EU:s finansiella intressen utgör ett allvarligt problem. Varje år försvinner enorma belopp från EU:s budget på grund av denna typ av brott. Under flera år har man, både inom EU:s egna organ och i medlemsstaterna, diskuterat frågan om vad man kan göra för att komma tillrätta med problemet. Bekämpningen av brotten mot EU:s budget har hög prioritet och det pågår ett ständigt arbete för att förbättra regelsystemet och effektivisera samarbetet mellan myndigheterna i de olika medlemsstaterna.⁴

Trots att åtskilliga åtgärder redan har vidtagits för att förbättra skyddet av unionens finansiella intressen,⁵ så har brotten mot EU:s budget inte minskat. Istället kan man konstatera att antalet bedrägerier och andra oegentligheter ökar för varje år. Detta framgår av kommissionens årliga rapporter om bedrägeribekämpning. I dessa rapporter anges bland annat hur många nya fall av bedrägerier och andra oegentligheter som har upptäckts under året, samt hur stora belopp som har "försvunnit" från budgeten. 1996 var antalet nya fall 4552. Det totala värdet beräknades till cirka 1,3 miljarder euro. 1997 hade antalet nya ärenden ökat till 5162 och värdet beräknades till 1,4 miljarder euro.⁶ I årsrapporten för 1999 tyckte man sig kunna se en tendens till stabilisering av antalet upptäckta fall,⁷ men i årsrapporten för 2000 tvingades man än en gång konstatera att det hade skett en avsevärd ökning av antalet brott. Under år 2000 hanterades totalt 6915 nya ärenden och de totala budgetkonsekvenserna beräknades till 2030 miljoner euro.⁸

De senaste fem åren har EU haft en budget på mellan 80 och 90 miljarder euro.⁹ Enligt de officiella siffrorna innebär detta att en till två procent av EU:s budget går till spillo på grund av bedrägerier och andra oegentligheter varje år. I verkligheten kan det emellertid röra sig om så mycket som tio procent av EU:s budget som går till spillo på detta sätt!¹⁰ Detta är naturligtvis inte acceptabelt. Alla tycks vara överens om att något måste göras för att stoppa denna utveckling. Frågan är bara vad? Är det skydd vi har idag tillräckligt, eller behöver vi en överstatlig reglering av det slag som föreslås i *Corpus Juris*?

⁴ Ds 1997:51, s. 87.

⁵ Dessa åtgärder redogörs för nedan i stycke 2.3.

⁶ AGON 1998, No 20, s. 12.

⁷ KOM(2000) 718 slutlig, s. 7.

⁸ KOM(2001) 255 slutlig, s. 82 f.

⁹ 1998 var EU:s budget drygt 82,8 miljarder euro. (Se KOM(1999) 590 slutlig, s. 6.) 1999 var motsvarande siffra 84,9 miljarder euro. (Se KOM(2000) 718 slutlig, s. 7.)

¹⁰ Delmas-Marty, *European public prosecution and globalisation*, s. 2; Nuutila, s. 177.

2.2 Det straff- och processrättsliga samarbetet inom EU – en generell översikt

För att kunna besvara frågan om det finns ett behov av en överstatlig reglering av det slag som det är fråga om i *Corpus Juris*, så måste man känna till hur det straff- och processrättsliga samarbetet inom EU är utformat idag. En sådan kunskap är även väsentlig för att man ska kunna förstå de problem som är förknippade med ett eventuellt införande av *Corpus Juris*-förslaget. Här följer därför en generell översikt över det straff- och processrättsliga samarbetet som finns inom EU idag. I avsnitt 2.3 behandlas den nuvarande regleringen till skydd för EU:s finansiella intressen mer i detalj. Framställningen i 2.2 och 2.3 ligger dessutom till grund för den analys som görs i 9.1.

2.2.1 Den nationella suveräniteten

Många länder ser straffrätten som ”en del av kärnan i den nationella suveräniteten”¹¹. Den nationella straffrätten är ofta grundad på landets egna kulturella betingelser och rättstraditioner,¹² vilket kan vara en av anledningarna till att medlemsstaterna har varit motvilliga när det gäller inskränkningar i den nationella suveräniteten på straffrättens område. Detta gäller naturligtvis i allra högsta grad när det är fråga om överstatlig reglering.

Trots att straffrätten ofta ses som en nationell angelägenhet, så finns det ändå en viss rättsgemenskap mellan EU-länderna. Inom EU är avgränsningen för det kriminaliserade området i stort sett den samma. Detta beror bland annat på att EU redan har harmoniserat stora delar av straffrätten genom traktaten, förordningar, direktiv etc. En annan anledning till den rättsgemenskap som finns på området, är att medlemsstaterna har en till viss del gemensam kulturell bakgrund. Den så kallade kärnrätten (de traditionella brotten som exempelvis mord och stöld) anses vara relativt lik i de olika EU-länderna. Slutligen kan man även anta att rättsgemenskapen mellan EU-staterna är en följd av andra former av internationellt samarbete, exempelvis inom FN och Europarådet.¹³

På det straffprocessrättsliga området finns inte samma rättsgemenskap mellan EU-länderna, som den som finns inom straffrätten. Någon harmonisering av de straffprocessrättsliga bestämmelserna (motsvarande den som skett på det straffrättsliga området) har i princip inte skett.

¹¹ Asp, *EG:s sanktionsrätt*, s. 24.

¹² Wersäll, s. 416.

¹³ Greve, s. 231. Se även Träskman, *Corpus Juris*, s. 262.

Betydande olikheter finns därför fortfarande mellan de olika medlemsstaternas rättssystem på det här området.¹⁴

2.2.2 EG:s ”straffrättsliga” kompetens

När EG grundades var tanken den att straffrätten skulle fortsätta vara en nationell angelägenhet, och således falla utanför samarbetet. Även om den allmänna uppfattningen fortfarande tycks vara att EG saknar straffrättslig kompetens, så är det nu uppenbart att EG-rätten i viss utsträckning påverkar den nationella straffrätten.¹⁵

En av anledningarna till att man valde att frångå ursprungstanken om absolut nationell suveränitet på det straffrättsliga området, var att kommissionen tyckte det var otillfredsställande att ”straff” inte kunde användas då gemenskapens ekonomiska medel användes på ett felaktigt sätt. Genom åren har kommissionen därför introducerat sanktioner som uppvisar klart straffrättsliga drag, men som trots detta betecknas som ”administrativa påföljder”.¹⁶ EG-domstolen har valt att acceptera detta system, så formellt sett förekommer det inte några straffrättsliga sanktioner inom EG-rätten.¹⁷

EG har följaktligen numera kompetens att, inom vissa ramar, utfärda regler som innebär att vissa normöverträdelse möts av ”icke-straffrättsliga” sanktioner. I en del fall kan EG dessutom själv utdöma dessa sanktioner. Det traditionella kärnområdet för den ”EU-omedelbara straffrätten”¹⁸ är konkurrensföreskrifterna i fördraget, det vill säga artiklarna 81-83 i Romfördraget.¹⁹ Dessa artiklar kompletteras av förordning 17/62. Förordningen ger kommissionen kompetens att utdöma böter mot företag som har överträtt förbuden i artiklarna 81-82.²⁰ Dessa böter är ett typiskt exempel på vad som inom EG sägs vara administrativa avgifter, men som i själva verket har mycket stora likheter med vad vi i Sverige kallar straff.

På det konkurrensrättsliga området har kommissionen dessutom tillgång till straffprocessuella tvångsmedel som husrannsakan (även kallat ”gryningsråd”) och beslag. Kommissionen kan, utan någon som helst förvarning, besöka ett företag som misstänks för att ha överträtt en konkurrensbestämmelse, och på platsen gå igenom företagets bokslut och affärshandlingar.²¹

¹⁴ Träskman, *Corpus Juris*, s. 269.

¹⁵ Asp, *EG:s sanktionsrätt*, s. 23.

¹⁶ Träskman, *Den internationella straffrätten*, s. 14.

¹⁷ Jareborg, *Allmän kriminalrätt*, s. 44.

¹⁸ Begreppet ”EU-omedelbara straffrätten” används av bland annat Träskman. Se föreläsningsunderlag från kursen *Den europeiska straffrätten*.

¹⁹ Romfördraget i dess lydelse enligt Amsterdamfördraget.

²⁰ Asp, *EG:s sanktionsrätt*, s. 23 och 50.

²¹ Bernitz och Kjellgren, s. 265. Se även förordning 17/62.

EG-rätten påverkar även den nationella straffrätten på en rad andra sätt. Det finns exempelvis vissa fördragsbestämmelser som innehåller uttryckliga krav på att medlemsländerna ska straffbelägga ett visst beteende. Kravet består i att medlemsstaterna ska behandla vissa brott som riktar sig mot EG-rättsliga intressen på samma sätt som de behandlar liknande brott mot nationella intressen. Som exempel på sådana fördragsbestämmelser kan nämnas artikel 27 i stadgan för EG-domstolen, som behandlar mened inför EG-domstolen, och artikel 280²² i Romfördraget, som behandlar bedrägerier som riktar sig mot EG:s finansiella intressen. I detta sammanhang bör även nämnas att EG-domstolen har utvecklat den så kallade assimilationsprincipen. Principen innebär att medlemsstaterna, för de fall det i gemenskrätslig reglering saknas sanktionsbestämmelser, ska skydda EG-rättsliga intressen på samma sätt som de skyddar inhemska intressen.²³

EG har även möjlighet att, i förordningar och direktiv, ställa krav på att medlemsstaterna ska sanktionera överträdelse av de materiella reglerna som finns i rättsakten. Enligt den nu rådande uppfattningen saknar EG emellertid kompetens att tala om för medlemsstaterna exakt vilka straffrättsliga sanktioner som ska införas. Valet av sanktionsform lämnas således åt medlemsländerna.

Slutligen ska även påpekats att de nationella lagstiftarna har en plikt att inte införa straffbestämmelser som strider mot EG-rätten. Skulle en sådan bestämmelse redan finnas, måste rättstillämparen åsidosätta det nationella stadgandet. I ett sådant fall har lagstiftaren dessutom en plikt att undanröja den mot EG-rätten stridande bestämmelsen.²⁴

Sammanfattningsvis kan man alltså konstatera att man, åtminstone formellt sett, har försökt att hålla den omedelbara straffrätten utanför det överstatliga arbetet inom den första pelaren. Detta är dock en ”sanning med modifikation”, eftersom det finns tydliga tecken på att den nationella straffrätten påverkas både direkt och indirekt av EG-rätten. Något exakt svar på frågan huruvida EG har någon positiv straffrättslig kompetens, kan således inte lämnas i nuläget. Man bör emellertid hålla i minnet att EG-domstolen vid upprepade tillfällen har uttalat att straffrätten är ett rättsområde som faller utanför EG:s kompetens.²⁵ Frågan kommer med all säkerhet att ställas på sin spets när man beslutar om Corpus Juris-förslaget ska införas i medlemsstaterna eller ej.²⁶

²² Artikel 280 behandlas mer utförligt i stycke 2.3.1.

²³ Asp, *EU och den svenska straffrätten*, s. 556.

²⁴ Asp, *EU och den svenska straffrätten*, s. 557 f.; Jareborg, *Allmän kriminalrätt*, s. 45.

²⁵ Se till exempel C-226/97 Lemmens [1998] ECR I-3711, punkt 19.

²⁶ Denna problematik behandlas nedan i kapitel 4.

2.2.3 Det mellanstatliga samarbetet inom EU:s tredje pelare

2.2.3.1 Allmänt

Det egentliga polisiära och straffrättsliga samarbetet inom EU hör till den så kallade tredje pelaren.²⁷ Den tredje pelaren tillkom genom Maastrichtfördraget 1993 och omfattade då samarbete i rättsliga och inrikes frågor. Genom Amsterdamfördraget flyttades en stor del av det samarbete som tidigare föll under den tredje pelaren, över till den första (överstatliga) pelaren. Än så länge ligger emellertid det polisiära och straffrättsliga samarbetet kvar under den tredje pelaren.²⁸

Samarbetet inom den tredje pelaren är mellanstatligt, vilket bland annat innebär att de beslut som rådet fattar inte har direkt effekt i medlemsstaterna.²⁹ Skälet till denna ordning är att samarbetet berör rättsstatliga kärnområden, inom vilka det har ansetts viktigt att medlemsstaterna har ett självbestämmande.

Rådet får genom enhälligt beslut anta gemensamma ståndpunkter, fatta rambeslut och andra beslut, samt upprätta konventioner.³⁰ När det gäller harmonisering av lagstiftning används framför allt rambeslut och konventioner. Rambesluten motsvarar i princip direktiven i den första pelaren, förutom att de inte kan ha direkt effekt. Ett rambeslut blir bindande redan genom antagandet, men det är upp till medlemsstaterna att inom en viss tid genomföra beslutet på nationell nivå. För att en konvention ska bli bindande krävs emellertid att medlemsstaternas parlament ratificerar konventionen. Därefter måste åtagandena implementeras i den nationella lagstiftningen. Detta förfarande gör att det ofta tar lång tid innan en konvention träder ikraft.³¹ Trots detta har en mängd konventioner förhandlats fram under de år som den tredje pelaren har existerat. Här ska endast ett fåtal av dessa nämnas.

2.2.3.2 Europol

EU:s medlemsstater har genom Europolkonventionen beslutat att upprätta en europeisk polisbyrå – Europol. 1997 beslutade Sveriges riksdag att Sverige skulle ansluta sig till konventionen. Verksamheten inleddes den 1 juli 1999.

Europol är ett kriminalunderrättelseorgan, vars viktigaste uppgift är att underlätta utbytet av information och underrättelse mellan medlemsländerna. Staterna lämnar uppgifter ur sina polisregister till Europol. Dessa uppgifter sammanställs och analyseras och går sedan tillbaka

²⁷ Samarbetet har sin legala bas i Maastrichtfördraget avdelning VI, artiklarna 29-42.

²⁸ Bernitz och Kjellgren, s. 30.

²⁹ Wersäll, s. 418.

³⁰ Se artikel 34 i Maastrichtfördraget.

³¹ Asp, *EU och den svenska straffrätten*, s. 561.

till poliserna i de olika EU-staterna. Genom detta utbyte kan den nationella polisen få ett bättre underlag för sin operativa verksamhet, vilket i sin tur bidrar till fler och bättre samordnade ingripanden. Syftet med Europol är således att öka effektiviteten samt att förbättra samarbetet mellan de behöriga myndigheterna i EU-länderna. Samarbetet berör i första hand polismyndigheterna, men även tullen och åklagarmyndigheterna kan dra nytta av verksamheten.

Den viktigaste byggstenen i Europol är dess databaserade informationssystem. Vid Europols huvudkontor i Haag, Nederländerna, finns olika datoriserade register för informations- och analysändamål. I varje land finns en nationell enhet som fungerar som förbindelselänk mellan Europol och medlemsstaterna. Den svenska enheten finns hos Rikskriminalpolisen.

Europol ägnar sig framför allt åt att bekämpa organiserad, internationell kriminalitet av allvarligt slag, såsom exempelvis narkotikahandel, människohandel, handel med stulna fordon, penningförfalskning och terrorism.³² För tillfället omfattas inte bedrägerier och andra oegentligheter mot EU:s finansiella intressen av Europols behörighet, men eftersom listan på brott som ligger under Europols mandat kan utökas genom enhälligt beslut av EU:s ministerråd, är det inte alls omöjligt att även dessa brott kommer att omfattas i framtiden. Faktum är att det just nu pågår förhandlingar angående en eventuell utvidgning av Europols behörighet. Man diskuterar huruvida inte samtliga former av organiserad brottighet, det vill säga i vissa fall även bedrägeri, bör ligga under Europols mandat. Kommissionen stödjer aktivt en sådan utvidgning, och anser dessutom att det är av största vikt att Europol och den europeiska byrån för bedrägeribekämpning, OLAF, inleder ett effektivt och strukturerat samarbete.³³ Ett sådant samarbete kommer med största sannolikhet att inverka positivt på bedrägeribekämpningen.

2.2.3.3 Eurojust³⁴

Den 1 mars 2001 inrättades en provisorisk enhet för rättsligt samarbete ("Pro-Eurojust"). Före utgången av 2001 förväntas emellertid en ny EU-konvention om Eurojust bli klar, och därmed kommer Eurojust att ombildas från ett provisoriskt till ett permanent EU-organ.

Varje medlemsstat ska delegera en åklagare (eller domare eller polis med likvärdiga befogenheter) till Eurojust. Varje land ska sedan fastställa delegatens enskilda befogenheter enligt nationell straffrättslig lagstiftning.

³² Redogörelsen för Europol har hittills byggt på uppgifter från prop. 1996/97:164, s. 10 ff. samt SOU 2000:25, s. 110 ff.

³³ KOM(2001) 254 slutlig, s. 18 f.

³⁴ Eurojust står för "European judicial cooperation unit".

Delegaterna ska vara permanent lokaliserade till Eurojusts centralkontor och ha tillgång till dess databaser och infrastruktur.³⁵

Eurojust är åklagarnas motsvarighet till Europol och kan ses som en ”förmedlingscentral” för att samordna brottsutredningar och effektivisera det internationella samarbetet avseende rättslig hjälp i brottmål.³⁶ Exakt vilka uppgifter och befogenheter Eurojust kommer att få är i dagsläget inte helt klart, men medlemsstaterna är åtminstone överens om att verksamheten ska avse ”tillhandahållande av upplysningar om nationell lagstiftning, uppbyggande av en dokumentationsbas, arrangerande av kontakter mellan utredande nationella organ, meddelande av underrättelser om läget i rättegångar eller om domar, utväxling av erfarenheter och i viss mån juridisk rådgivning”³⁷. Kommissionen anser dessutom att Eurojust bör kunna kopplas in på enskilda förundersökningar.

Eurojust kommer troligtvis att få ett vidsträckt kompetensområde som går utöver ”grov organiserad brottslighet”. Enligt ett förslag som finns bör det vara möjligt för enheten att hantera alla ”allvarliga brott” där rättslig hjälp kan behövas. Huruvida detta förslag kommer att gå igenom är emellertid ännu osäkert. Medlemsstaterna är dock överens om att Eurojusts behörighetsområde som minst ska motsvara det behörighetsområde som Europol har.³⁸

Vilken betydelse Eurojust kommer att få för bekämpningen av bedrägerier och andra oegentligheter mot EU:s budget, är ännu för tidigt att säga. Helt klart är i alla fall att Eurojust kommer att ha ett nära samarbete med den europeiska byrån för bedrägeribekämpning, OLAF.

2.2.3.4 Europeiska rättsliga nätverket

När det gäller det rättsliga samarbetet inom EU, så bör även det Europeiska rättsliga nätverket nämnas. Syftet med detta nätverk är att upprätta ett kontaktnät som ska underlätta det rättsliga samarbetet mellan EU-länderna. Varje medlemsstat har utsett ett antal kontaktpersoner som ska arbeta som aktiva mellanhänder. I Sverige har hittills fyra personer utsetts, två åklagare vid Riksåklagaren, en vid åklagarmyndigheten i Stockholm samt en vid åklagarmyndigheten i Malmö. Kontaktpersonerna ska tillhandahålla information till rättsliga myndigheter i det egna landet samt till de övriga kontaktpersonerna och de rättsliga myndigheterna i de andra medlemsstaterna. De ska också främja samordningen av det rättsliga samarbetet. Om det till exempel krävs flera olika framställningar om

³⁵ KOM(2000) 746 slutlig, s. 2 och 7.

³⁶ Magnusson, s. 6.

³⁷ KOM(2000) 746 slutlig, s. 3.

³⁸ KOM(2000) 746 slutlig, s. 2 ff.

internationell rättslig hjälp i en utredning, så ska kontaktpersonerna hjälpa till att samordna förfarandet.³⁹

Samarbetet inom nätverket har stor betydelse för brottsbekämpningen inom EU. Detta gäller även för bekämpningen av EU-bedrägerier. Eftersom de brott som begås mot EU:s budget ofta har anknytningar till flera olika länder, så är det av yttersta vikt att samarbetet mellan de inblandade länderna fungerar tillfredsställande.

2.2.3.5 Schengen

Av stor praktisk betydelse är även Schengensamarbetet. Sverige anslöt sig till Schengenkonventionen 1998.⁴⁰ Samarbetet innebär bland annat att personkontrollerna vid nationsgränserna inom Schengenområdet upphör, samt att kampen mot internationell kriminalitet förstärks. Konventionen omfattar både polisiärt och straffrättsligt samarbete. Det polisiära samarbetet avser såväl operativ samverkan som informationsutbyte. När det gäller det straffrättsliga samarbetet så innehåller konventionen bestämmelser om utlämning, överförande av verkställighet av brottmålsdomar och inbördes rättshjälp. Den inbördes rättshjälp omfattar exempelvis husrannsakan, delgivning och bevisupptagning. Konventionens straffrättsliga bestämmelser avser att komplettera Europarådets konventioner på området, närmare bestämt utlämningskonventionen från 1957, rättshjälpskonventionen från 1959 och överförandekonventionen från 1983.⁴¹

2.2.3.6 Övrigt rättsligt samarbete

Det mellanstatliga samarbetet inom den tredje pelaren har även resulterat i två konventioner om utlämning, nämligen konventionen om utlämning mellan EU-stater och konventionen om ett förenklat förfarande för utlämning mellan EU-länder. Av stor betydelse är även konventionen om ömsesidig rättslig hjälp som blev färdig år 2000.⁴² Konventionen innebär en väsentlig förenkling av förfarandena för ömsesidig rättshjälp. När samtliga medlemsstater har ratificerat konventionen, så kommer direkt kontakt mellan de olika rättsliga myndigheterna att göras till allmän princip.⁴³

För svenskt vidkommande bör även påpekas att Sverige har infört en ny lag om internationell rättslig hjälp i brottmål.⁴⁴ Lagen trädde i kraft den 1 oktober 2000 och dess innehåll återspeglar de förpliktelser som Sverige har

³⁹ Prop. 1999/2000:61, s. 56 f. Jämför med Eurojust. Till skillnad från Eurojust så har det Europeiska rättsliga nätverket inte något centralkontor. Arbetet inom Eurojust får betraktas som betydligt mer långtgående.

⁴⁰ Se prop. 1997/98:42.

⁴¹ SOU 1997:159, s. 128.

⁴² Konventionen finns i EGT C 197, 12.7.2000.

⁴³ KOM(2001) 254 slutlig, s. 17.

⁴⁴ Lag (2000:562) om internationell rättslig hjälp i brottmål (prop. 1999/2000:61).

underkastat sig enligt olika internationella överenskommelser. Lagen omfattar åtgärder såsom förhör i samband med förundersökning, hemlig teleavlyssning, kvarstad, beslag, husrannsakan, bevisupptagning och överförande av frihetsberövade för förhör.⁴⁵ Lagen är tillämplig gentemot alla stater, men det finns vissa särskilda bestämmelser när det gäller samarbetet med andra EU-länder.

Samtliga instrument som har berörts ovan syftar till att, på olika sätt, effektivisera det rättsliga samarbetet mellan medlemsstaterna. Detta samarbete har naturligtvis också betydelse för bekämpningen av bedrägerier och andra oegentligheter som riktar sig mot EU:s budget. Inte sällan begås EU-bedrägerier av kriminella personer som arbetar i organiserade former eller som rent av tillhör den internationella organiserade brottsligheten. De samarbetsformer som har beskrivits ovan kan därför vara en värdefull hjälp i arbetet med att upptäcka, utreda och lagföra sådana brott.

2.3 Skyddet av EU:s finansiella intressen

2.3.1 Skyddet i Romfördraget

Bekämpningen av bedrägerier och andra oegentligheter som riktar sig mot EU:s finansiella intressen har länge varit en prioriterad fråga. När EU utsätts för bedrägerier eller andra liknande brott, så skadas inte bara budgeten, utan även unionens trovärdighet. Redan på 1970-talet började man diskutera ett införande av gemensamma bestämmelser om straffrättsligt skydd av gemenskapens finansiella intressen. Det avgörande genombrottet kom emellertid först 1989. I ett mål mellan kommissionen och Grekland⁴⁶ fastslog EG-domstolen att medlemsstaterna är skyldiga att skydda gemenskapens finansiella intressen på samma sätt som de skyddar nationella allmänna medel.⁴⁷ I domen hänvisas till den allmänna lojalitetsplikten i artikel 5 (numera artikel 10) i Romfördraget, vilken enligt denna dom även innebär en skyldighet för medlemsstaterna att utfärda sanktionsföreskrifter. Som allmänt krav anges även att en sanktion måste vara effektiv, proportionell och avskräckande.⁴⁸

EG-domstolens avgörande har numera fått rättslig förankring i artikel 280 andra punkten i Romfördraget. I denna artikel framgår således att medlemsstaterna ska vidta samma åtgärder för att bekämpa bedrägerier som riktar sig mot gemenskapens ekonomiska intressen, som de vidtar för att bekämpa bedrägerier som riktar sig mot deras egna ekonomiska intressen. Några minimikrav på sanktionerna anges emellertid ej.

⁴⁵ Se 1 kap. 2 § i lag (2000:562) om internationell rättslig hjälp i brottmål.

⁴⁶ C-68/88 Commission v. Hellenic Republic [1989] ECR 2965.

⁴⁷ Prop. 1998/99:32, s. 15.

⁴⁸ Spinellis, s. 16.

Enligt Romfördraget är det kommissionen som har det övergripande ansvaret för att medlen i EU:s budget används på ett effektivt och korrekt sätt.⁴⁹ Av fördraget framgår även att gemenskapen (kommissionen) och medlemsstaternas myndigheter ska samarbeta för att upptäcka och åtgärda bedrägerier.⁵⁰ Medlemsstaterna får dock anses ha det största ansvaret, eftersom det är staterna som, på olika sätt, samlar in pengar till gemenskapsbudgeten⁵¹ och som dessutom administrerar omkring 80 % av budgetens utgifter.⁵² I Sverige är det ekobrottsmyndigheten som har det nationella ansvaret för samordning av åtgärderna mot bedrägerier och annan ineffektiv hantering av EU-relaterade medel i landet. Ekobrottsmyndigheten fungerar även som kontaktorgan för den europeiska byrån för bedrägeribekämpning, OLAF.⁵³

Slutligen ska även nämnas att revisionsrätten har vissa kontrollfunktioner när det gäller budgeten. Revisionsrätten granskar både kommissionens och medlemsstaternas sätt att administrera och kontrollera EU:s medel.⁵⁴

2.3.2 Skydd som finns reglerat i konventioner, protokoll, förordningar och direktiv

Inom ramen för EU:s tredje pelare har det under de senaste åren bedrivits flera större projekt för att förbättra och effektivisera bekämpningen av EU-bedrägerier.⁵⁵ Den kanske viktigaste åtgärden som hittills har vidtagits är upprättandet av den straffrättsliga konventionen om skydd för EU:s finansiella intressen, även kallad bedrägerikonventionen.⁵⁶ Medlemsstaterna skrev under konventionen redan 1995, men ratificeringstakten har varit mycket långsam. Konventionen innebär bland annat att staterna åtar sig att straffbelägga olika former av bedrägerier som kan skada EU:s budget. Den anger även en minimistandard för vad som ska anses vara ”bedrägeri som riktar sig mot EU:s finansiella intressen”. Den gemensamma definitionen

⁴⁹ Se artikel 274 och 275 i Romfördraget.

⁵⁰ Se artikel 280 första punkten i Romfördraget.

⁵¹ Inkomstsidan av EU:s budget utgörs framför allt av egna medel. De egna medlen består av fyra delar, nämligen tullar, särskilda jordbrukstullar och sockeravgifter, en mervärdes-skattebaserad avgift, samt slutligen en avgift som är baserad på bruttonationalinkomsten. Den största utgiftsposten i budgeten är jordbruksstödet, som står för nästan femtio procent av utgifterna. Därefter kommer olika typer av strukturstöd, såsom till exempel regional- och arbetsmarknadsstöd, som utgör ungefär en tredjedel av EU:s utgifter. Pengar från EU:s budget avsätts även till forskning och utveckling, miljöåtgärder, kulturstöd, bistånd samt administrativa utgifter. Se Ds 1997:51, s. 87 och Skr. 1999/2000:60, s. 206.

⁵² KOM(2000) 718 slutlig, s. 7. Se även White, s. 23.

⁵³ KOM(2001) 255 slutlig, s. 54.

⁵⁴ Skr. 1999/2000:60, s. 208.

⁵⁵ Kommissionen har nu lagt fram ett förslag som innebär att en stor del av de straffrättsliga bestämmelser till skydd för EU:s finansiella intressen som finns i olika tredjepelarinstrument idag, ska återskapas i ett direktiv inom ramen för den första pelaren. Se KOM(2001) 272 slutlig. Se även Asp, *EU och den svenska straffrätten*, s. 569, not 27.

⁵⁶ Konventionen finns i EGT C 316, 27.11.95.

syftar till att säkerställa en bättre överensstämmelse mellan medlemsländernas bestämmelser.⁵⁷ Utan denna skulle det ju finnas femton olika definitioner av det ifrågavarande begreppet!

Sverige ratificerade bedrägerikonventionen 1999.⁵⁸ För att svensk rätt ska stå i bättre överensstämmelse med konventionen, så har en ny straffbestämmelse avseende subventionsmissbruk införts i 9 kap. 3a § brottsbalken. Det som kriminaliseras är ändamålsstridig användning av bidrag eller förmåner som finansieras över, eller på annat sätt påverkar, EU:s budget.

Bedrägerikonventionen har kompletterats med två tilläggsprotokoll. Det första har till syfte att bekämpa korruption.⁵⁹ Medlemsstaterna har åtagit sig att kriminalisera mutbrott och bestickning av tjänstemän, såväl nationella offentliga tjänstemän som EU-tjänstemän, som kan skada EU:s finansiella intressen. Sverige har ratificerat protokollet⁶⁰ och som en följd av detta har bestickningsansvaret i brottsbalken utvidgats till att avse ytterligare vissa personkategorier.⁶¹

Det andra protokollet⁶² innehåller bland annat bestämmelser om ansvar för juridiska personer inom vars verksamhet EU-bedrägerier har begåtts. Sverige har inte ratificerat protokollet än, men förhandlingar avseende en svensk ratifikation har inletts.

Bedrägerikonventionen och dess två tilläggsprotokoll har, som tidigare nämndes, upprättats inom ramen för den tredje pelaren. Arbetet med bedrägeribekämpning pågår emellertid även inom den första pelaren. 1995 antog rådet en förordning om skydd av europeiska gemenskapens finansiella intressen.⁶³ Förordningen är direkt tillämplig i medlemsstaterna och den innehåller bland annat regler om administrativa åtgärder och sanktioner för oegentligheter med gemenskapens medel. Som exempel på sådana sanktioner kan nämnas administrativa böter, förlust av en förmån som beviljats genom tillämpning av gemenskapens regler samt tillfällig indragning av ett sådant godkännande eller erkännande som krävs för deltagande i gemenskapens stödprogram.⁶⁴ Förordningen innehåller även en definition av begreppet "oegentlighet". Varje överträdelse av en bestämmelse i gemenskapsrätten, som är en följd av ett agerande av en ekonomisk aktör och som har lett eller kunnat leda till en negativ ekonomisk

⁵⁷ Prop. 1998/99:32, s. 15.

⁵⁸ Se Ds 1998:1 och prop. 1998/1999:32.

⁵⁹ Protokollet finns i EGT C 313, 23.10.96.

⁶⁰ Se Ds 1998:29 och prop. 1998/1999:32.

⁶¹ Andersson m.fl., s. 55. Se även 17 kap. 7 § BrB och 20 kap. 2 § BrB.

⁶² Protokollet finns i EGT C 221, 19.7.97.

⁶³ Förordning nr 2988/95 (EGT L 312, 23.12.95).

⁶⁴ Se artikel 5 i förordning nr 2988/95. Se även stycke 2.2.2 i denna uppsats, där det ifrågasätts huruvida administrativa böter verkligen är en administrativ påföljd, eller om det i själva verket är en straffrättslig sanktion.

effekt på EU:s budget, är enligt förordningen att anses som en oegentlighet.⁶⁵

Inom den första pelaren har även den så kallade kontrollförordningen upprättats.⁶⁶ Förordningen innehåller regler som ger kommissionens inspektörer befogenhet att under vissa omständigheter utföra kontroller på plats i medlemsstaterna. Kontrollerna sker i syfte att skydda EU:s budget mot bedrägerier och andra oegentligheter. Ett företag som "utsätts" för en inspektion ska lämna tillträde till markområden, lokaler, transportmedel och andra platser som används inom verksamheten.⁶⁷

Samtliga instrument som har berörts i det här stycket är av stor vikt för bekämpningen av bedrägerier och andra oegentligheter. För att de instrument som har upprättats inom ramen för den tredje pelaren ska få den betydelse som är avsedd, så är det emellertid väldigt viktigt att medlemsstaterna är beredda att ratificera dem så fort som möjligt. I dagsläget tycks detta vara ett stort problem. Som exempel kan nämnas att det fortfarande inte är alla medlemsstater som har ratificerat bedrägerikonventionen och dess två tilläggsprotokoll.

2.3.3 OLAF⁶⁸ och COCOLAF⁶⁹

Som tidigare nämndes så är det kommissionen som har det övergripande ansvaret för att medlen i EU:s budget används på ett effektivt och korrekt sätt. För att öka kommissionens möjligheter att bekämpa bedrägerier så har man inrättat den europeiska byrån för bedrägeribekämpning⁷⁰, eller OLAF som byrån allmänt kallas. OLAF ansvarar för utredningar av misstänkta bedrägerier både inom EU:s egna institutioner och inom medlemsstaterna. Byrån arbetar även med att utveckla olika metoder för att förebygga och beivra bedrägerier. Genom inrättandet av byrån har EU fått ett mycket kraftfullt redskap för skyddet av gemenskapens ekonomiska intressen. OLAF påbörjade sitt arbete den förste juni 1999 och ersatte då den arbetsgrupp för samordning av bedrägeribekämpning (UCLAF) som funnits vid kommissionens generalsekretariat sedan 1988.

OLAF har alltså till uppgift att göra administrativa utredningar av misstänkta interna och externa bedrägerier. Byrån samarbetar med medlemsstaternas utredningsenheter, polis, rättsväsende och förvaltningsmyndigheter för att på bästa sätt kunna motverka bedrägerier och andra oegentligheter. OLAF har även rätt att själv göra utredningar i

⁶⁵ Se artikel 1 (2) i förordning nr 2988/95. Se även White, s. 18.

⁶⁶ Förordning nr 2185/96.

⁶⁷ Ds 1997:51, s. 47 f.

⁶⁸ OLAF är den franska förkortningen av "d'Office européen de lutte antifraude".

⁶⁹ Rådgivande kommittén för samordning av bedrägeribekämpning.

⁷⁰ Förordning nr 1073/99.

medlemsstaterna. Som exempel kan nämnas att det är tjänstemän vid OLAF som utför kontroller och inspektioner på plats i medlemsländerna enligt kontrollförordningen.⁷¹

För att verksamheten inom OLAF ska bli så effektiv som möjligt, så har byrån fått samma befogenheter att göra utredningar som kommissionen har enligt gemenskapsrätten. Utredningarna ska bedrivas självständigt och byrån får aldrig begära eller ta emot instruktioner från någon regering eller institution. Denna självständiga ställning gäller även i förhållande till kommissionen. Samtliga utredningar görs istället på uppdrag av byråns generaldirektör, som även har befogenhet att anta slutsatser och rekommendationer med anledning av genomförda utredningar. För att säkra byråns oberoende ställning, så har man inrättat en särskild övervakningskommitté som löpande följer OLAF:s arbete. Kommittén ser även till att åtgärder vidtas med anledning av byråns upptäckter.⁷²

När det gäller skyddet av de ekonomiska intressena står även den ”Rådgivande kommittén för samordning av bedrägeribekämpning” (COCOLAF) till kommissionens förfogande. Kommittén består av två representanter från varje medlemsstat och dess uppgift är att fungera som rådgivande organ åt kommissionen i ärenden som gäller bekämpning av EU-bedrägerier.⁷³

⁷¹ Förordning nr 2185/96. Se även stycke 2.3.2.

⁷² Redogörelsen för OLAF bygger på uppgifter från Skr. 1999/2000:60, s. 210, samt från OLAF:s hemsida: <http://europa.eu.int/comm/dgs/olaf/mission/sv.pdf>.

⁷³ White, s. 25 f.

3 En presentation av Corpus Juris-förslaget

3.1 Allmänt

Corpus Juris-förslaget består av två huvuddelar. Den första delen (artiklarna 1-17) innehåller straffrättsliga bestämmelser, och den andra delen (artiklarna 18-34) innehåller straffprocessrättsliga bestämmelser. Slutligen innehåller Corpus Juris även en bestämmelse om den nationella rättens subsidiaritet (artikel 35). När en fråga inte regleras i Corpus Juris så ska den nationella rätten i den stat där det aktuella brottet utreds eller prövas (beroende på vilket skede i processen man befinner sig) tillämpas.

Syftet med förslaget är att skapa en gemensam europeisk straff- och straffprocesslag till skydd för EU:s finansiella intressen. Förslaget har motiverats med att de åtgärder som hittills har vidtagits i kampen mot EU-bedrägerier inte är tillräckligt effektiva. Assimilation, samarbete och harmonisering anses inte vara tillräckligt för att skapa ett godtagbart skydd för EU:s budget. Det enda sättet att uppnå detta mål är, enligt den arbetsgrupp som har lagt fram förslaget, genom ett förenhetligande.⁷⁴

Tanken är att Corpus Juris ska utgöra en speciallag som konkurrerar ut motsvarande nationella bestämmelser.⁷⁵ Medlemsstaternas straffsystem kommer med andra ord inte att ersättas, utan endast kompletteras. De nationella bestämmelserna ska fortfarande tillämpas i de fall då brottet inte riktats mot EU:s finansiella intressen. Om förslaget realiseras kommer det således att, totalt sett, ske en utvidgning av det straffrättsliga systemet. Detta har kritiserats av bland annat Träskman, som anser att en sådan utvidgning står ”i strid mot en av grundtankarna för en förnuftig kriminalpolitik”⁷⁶. Enligt Träskman är det istället viktigare att arbeta för en begränsning av det straffrättsliga kontrollsystemet.

Ett annat anmärkningsvärt faktum (åtminstone sett ur ett svenskt perspektiv) är att förslaget inte innehåller några rent preventiva åtgärder, det vill säga åtgärder som syftar till att förhindra att brott överhuvudtaget begås. Förslaget innehåller i princip endast åtgärder som syftar till att underlätta rättegången och på så sätt öka sannolikheten för att en brottsling blir bestraffad, samt åtgärder som syftar till att åstadkomma en straffskärpning

⁷⁴ Delmas-Marty, *Corpus Juris*, s. 40.

⁷⁵ Träskman, *En gemensam europeisk strafflag begränsar nationell kriminalpolitik*, s. 133.

⁷⁶ Träskman, *Corpus Juris*, s. 265.

av de aktuella brotten. Att helt förbigå de brottspreventiva åtgärderna, framstår ur ett svenskt kriminalpolitiskt perspektiv som mindre lämpligt. En av grundtankarna inom svensk kriminalpolitik är nämligen att straff ska användas med stor försiktighet, samtidigt som stor vikt ska läggas vid preventiva åtgärder.⁷⁷

3.2 De straffrättsliga bestämmelserna

Corpus Juris-förslaget innehåller åtta särskilda brottsbeskrivningar. De åtta gärningarna är: oredlighet avseende bidrag eller avgift (artikel 1), oredlighet vid upphandling (artikel 2), penningtvätt och häleri (artikel 3), stämpling (artikel 4), korruption (artikel 5), missbruk av behörighet (artikel 6), trolöshet mot huvudman (artikel 7) samt slutligen brott mot tystnadsplikten (artikel 8).⁷⁸ En mer ingående analys av de olika brottsbeskrivningarna faller i princip utanför syftet med den här uppsatsen. Här ska därför endast ett par kortare kommentarer göras.

De gärningar som föreslås bli kriminaliserade är redan idag i stor utsträckning kriminaliserade enligt svensk strafflag. Detta innebär dock inte att ett införande av straffbestämmelserna i Corpus Juris kan ske utan problem. Ett flertal av brottsbeskrivningarna i Corpus Juris avviker från vad som gäller enligt svensk rätt. I ett par fall står brottsbeskrivningarna till och med i strid med svenska rättstraditioner.⁷⁹

Ett införande av förslaget skulle i flera fall även innebära en utvidgning av det straffbara området. När det gäller oredlighet avseende bidrag eller avgift (artikel 1) så föreskriver Corpus Juris straffansvar när gärningen har begåtts uppsåtligen eller av grov oaktsamhet⁸⁰. Enligt svensk lag är bedrägeri⁸¹ emellertid endast straffbart när gärningen har begåtts uppsåtligen. Straffansvar vid grov oaktsamhet är således något helt nytt för svensk del. Detsamma gäller för flera andra medlemsstater. Inte heller i bedrägerikonventionen från 1995⁸² föreskrivs straffansvar vid grov oaktsamhet. Det kan därför tyckas ganska märkligt att man i Corpus Juris har valt att straffbelägga även oaktsamma handlingar. Någon förklaring till

⁷⁷ Träskman, *Corpus Juris*, s. 264 f.

⁷⁸ Artiklarna är uppräknade i den ordning som har föreslagits i den nya versionen, *Corpus Juris 2000*. Se *The implementation of the Corpus Juris in the Member States*, volym 1, s. 89 ff. För de svenska översättningarna: se Jareborg, *Corpus Juris*, s. 257 ff.

⁷⁹ Som exempel kan nämnas artikeln om stämpling, vilken enligt Jareborg är hel oförenlig med svensk rättstradition. Se *The implementation of the Corpus Juris in the Member States*, volym I, s. 123, samt volym III, s. 823. Observera att stämpling till brott enligt svensk rätt endast är straffbart vid mycket grov brottslighet. När det gäller exempelvis bedrägeri är stämpling ej straffbart.

⁸⁰ Enligt den engelska versionen krävs att gärningen begås ”intentionally or by recklessness or by gross negligence”.

⁸¹ Bestämmelserna om bedrägeri och annan oredlighet finns i 9 kap. BrB.

⁸² Konventionen finns i EGT C 316, 27.11.95. Se även stycke 2.3.2 i uppsatsen.

varför grov oaktsamhet ska anses vara tillräckligt för straffansvar har inte heller lämnats i kommentaren till förslaget.⁸³

Av förslagets nionde artikel framgår att uppsåt krävs för samtliga brott, med undantag för den nyss nämnda första artikeln. I kommentaren till den nya versionen av förslaget kan man finna en definition av begreppen ”recklessness” och ”gross negligence” (på svenska översatt till grov oaktsamhet). Någon förklaring till hur begreppet uppsåt ska tolkas har dock inte lämnats. Någon generell definition av uppsåtsbegreppet förekommer inte heller i 1995 års bedrägerikonvention. Detta kan naturligtvis medföra mycket stora problem, eftersom varje medlemsstat har sin egen uppfattning om vad uppsåt är. I brist på en gemensam definition kommer medlemsstaterna att använda sig av sina egna definitioner, vilka i en del fall skiljer sig avsevärt från varandra.⁸⁴ Syftet med Corpus Juris, det vill säga att få en enhetlig rättstillämpning inom medlemsstaterna när det gäller skyddet för EU:s finansiella intressen, kommer då att förfelas väsentligt. I svensk lagstiftning finns det inte någon uttrycklig definition av uppsåtsbegreppet, men enligt rättspraxis och doktrin finns det tre olika former av uppsåt, nämligen direkt, indirekt och eventuellt uppsåt.⁸⁵ Den svenska lösningen finns inte i någon annan EU-stat. En gärning som anses ha begåtts uppsåtligt enligt svensk rätt behöver således inte nödvändigtvis bedömas på samma sätt enligt exempelvis brittisk rätt. Bedömningen av huruvida en handling är straffbar kan följaktligen bli beroende av i vilket land som rättegången hålls. Är det inte precis detta som man vill undvika genom att införa en gemensam strafflag för hela EU?

Den ursprungliga versionen av Corpus Juris-förslaget innehöll inte heller någon bestämmelse om försök. Samma problem som när det gäller bristen på en gemensam uppsåtsdefinition, fanns följaktligen även på det här området. Frånvaron av en gemensam försöksbestämmelse kritiserades dock så mycket, att man i den nya versionen har valt att införa en sådan bestämmelse. Enligt artikel 11bis i Corpus Juris 2000 är försök till brott som anges i artiklarna 1-3 och 5-8 straffbart. Maximistraffet för försök är tre fjärdedelar av det straff som skulle ha följt för ett fullbordat brott. I artikeln anges även när ett försök till brott ska anses föreligga.

Den straffrättsliga delen av Corpus Juris-förslaget innehåller även bestämmelser om påföljder, straffmätning och straffansvar för juridiska personer. Dessa bestämmelser behandlas mer ingående i uppsatsens femte och sjätte kapitel.

⁸³ Nuutila, s. 185 ff.

⁸⁴ En översikt av olika länders uppsåtsdefinitioner finns i betänkandet SOU 1996:185.

⁸⁵ Jareborg, *Allmän kriminalrätt*, s. 310 ff.

3.3 De straffprocessuella bestämmelserna

Även om de straffrättsliga bestämmelserna ger upphov till vissa frågor och reservationer, så är det framför allt i den straffprocessrättsliga delen av Corpus Juris-förslaget som de stora, centrala problemen finns. En av anledningarna till detta är att straffprocessrätten inom EU:s medlemsstater är betydligt mer heterogen än straffrätten. EU har nämligen redan harmoniserat stora delar av straffrätten genom förordningar, direktiv, konventioner etc. En viss rättsgemenskap finns alltså redan på det straffrättsliga området. Någon motsvarande harmonisering av de straffprocessrättsliga bestämmelserna har emellertid inte skett. Betydande olikheter finns därför fortfarande mellan de olika medlemsstaternas rättssystem. Detta gäller även mellan de nordiska länderna.⁸⁶ Enhetliga regler på det straffprocessrättsliga området innebär således större förändringar än inom straffrätten.

Den straffprocessuella delen av Corpus Juris innehåller ett mycket kontroversiellt förslag om att etablera en jurisdiktion som omfattar hela det europeiska territoriet. Enligt förslaget ska en central europeisk åklagarmyndighet inrättas. Åklagarmyndigheten ska vara en gemenskapsmyndighet med självständig ställning i förhållande till både nationella myndigheter och gemenskapsinrättningar.⁸⁷ Corpus Juris innehåller en rad olika bestämmelser om den europeiska åklagarmyndighetens uppgifter. Stadgandena avseende åklagarmyndigheten är troligtvis de mest omdiskuterade (och kritiserade!) bestämmelserna i hela Corpus Juris-förslaget. Att kritiskt granska och analysera de aktuella bestämmelserna skulle emellertid uppta ett alltför stort utrymme i den här uppsatsen. Jag har därför valt att inte behandla artiklarna avseende den europeiska åklagarmyndigheten i någon större utsträckning.

Rättegång med anledning av brott mot EU:s finansiella intressen ska enligt förslaget ske vid nationella, oberoende och opartiska domstolar. Det är således inte fråga om en gemensam europeisk domstol, utan målen ska prövas i vanliga nationella domstolar. Vissa särskilda krav har dock ställts upp när det gäller domstolarnas organisation och sammansättning. I förslaget förespråkas domstolar som är specialiserade på ekonomiska brott och som dessutom endast består av lagfarna domare.⁸⁸ Här kan man se tydliga skillnader i förhållande till svensk rätt. De aktuella bestämmelserna i förslaget behandlas därför mer ingående i uppsatsens sjunde kapitel.

Den straffprocessrättsliga delen av Corpus Juris innehåller även bestämmelser om överklagande till nationell domstol (artikel 27), hänvändelse av mål till Europeiska gemenskapernas domstol (artikel 28), den misstänktes rättigheter (artikel 29) samt slutligen ett par bestämmelser avseende bevis (artiklarna 31-33). Bevisreglernas överensstämmelse med

⁸⁶ Träskman, *Corpus Juris*, s. 269.

⁸⁷ Se artikel 18 i förslaget.

⁸⁸ Se artikel 26 i förslaget.

motsvarande svenska regler analyseras i kapitel åtta. Övriga bestämmelser kommer inte att behandlas närmare i den här uppsatsen.

3.4 De sju principerna

Corpus Juris-förslaget bygger på sju principer:

1. legalitetsprincipen (“principle of the legality of crimes and of penalties”)
2. skuldprincipen (“principle of fault as the basis of criminal liability”)
3. proportionalitetsprincipen (“principle of proportionality of penalties”)
4. principen om europeisk territorialitet (“principle of european territoriality”)
5. principen om judiciell kontroll (“principle of judicial control”)
6. principen om kontradiktoriskt förfarande (“principle of proceedings which are ”contradictoire”)
7. principen om subsidiär tillämpning av nationell rätt (“subsidiary application of national law”).

De flesta av de sju principerna är väletablerade i samtliga femton medlemsstater.⁸⁹

De tre första principerna, det vill säga legalitets-, skuld-, och proportionalitetsprinciperna, utgör grunden för den straffrättsliga delen av förslaget. Legalitetsprincipen är troligtvis den mest centrala principen inom straffrätten och det skulle vara otänkbart att skapa en gemensam europeisk strafflag utan att hänsyn till denna. Även skuldprincipen får anses vara okontroversiell. Det är en allmän straffrättslig grundsats att straff förutsätter skuld: *nulla poena sine culpa*. I Corpus Juris, liksom i svensk rätt, förutsätts att gärningen begåtts uppsåtligen (eller i vissa fall av oaktsamhet) för att straffrättsligt ansvar ska uppkomma. Vad gäller proportionalitetsprincipen så är den idag den grundläggande regeln för straffmätning i flera av EU:s medlemsstater, bland annat i Sverige. Straffet ska alltid svara mot brottets skadlighet och farlighet, samt mot den skuld som gärningsmannen har visat i gärningen.⁹⁰ Samtliga av de tre straffrättsliga principerna är följaktligen väl etablerade i svensk rätt.

Den straffprocessrättsliga delen av förslaget bygger på de fyra sista principerna. Dessa principer är inte lika hävdvunna som de som ligger till grund för den straffrättsliga delen. En del av dem är i själva verket mer politiska markeringar eller slagord, än principer i en rättsdogmatisk bemärkelse.⁹¹ Principen om europeisk territorialitet är dessutom en

⁸⁹ Delmas-Marty, *Corpus Juris*, s. 44, 64, 72, 82, 108, 122, 144. För de svenska översättningarna av principerna se: Träskman, *Corpus Juris*, s. 265.

⁹⁰ Träskman, *Corpus Juris*, s. 266.

⁹¹ Träskman, *Corpus Juris*, s. 269.

nyskapelse. Principen om europeisk territorialitet utgör grunden för hela Corpus Juris-förslaget. I artikel 18 (1) stadgas:

”For the purpose of investigation, prosecution, trial and execution of sentences concerning the offences set out above (Articles 1 to 8), the territory of the Member States of the Union constitutes a single legal area.”

Principens innebörd är att EU ska utgöra en enda sammanhängande jurisdiktion, med en gemensam specialstrafflag och en gemensam europeisk åklagarmyndighet. Till skillnad från de straffrättsliga principerna så härstammar inte principen om europeisk territorialitet från nationella rättstraditioner. Den här delen av förslaget utgör således den största avvikelser från gällande tradition,⁹² och det är förmodligen därför som den är föremål för åtskilliga invändningar.

⁹² Träskman, *Corpus Juris*, s. 269 och 271. Se även *The implementation of the Corpus Juris in the Member States*, volym I, s. 37 f.

4 Har EG behörighet att införa Corpus Juris?

Ett generellt problem, som har diskuterats en hel del, är huruvida EG verkligen har den nödvändiga behörigheten för att införa en reglering av det slag som det är fråga om i Corpus Juris. Finns det någon rättslig grund i Romfördraget för ett sådant införande? Något entydigt svar på den frågan tycks i nuläget inte finnas.⁹³ En del hävdar att EG har den straffrättsliga kompetens som krävs för att införa Corpus Juris, medan andra menar att så inte är fallet. Frågan huruvida det finns en positiv straffrättslig kompetens inom ramen för den första pelaren (EG) ställs således här på sin spets.⁹⁴

Det finns de som hävdar att en straffrättslig kompetens kan grundas på artikel 280 i Romfördraget. Som nämnts ovan så stadgas det i artikel 280 (2) att medlemsstaterna ska vidta samma åtgärder för att bekämpa bedrägerier som riktar sig mot EU:s budget, som de vidtar för att bekämpa bedrägerier som riktar sig mot nationella intressen. I artikelns fjärde punkt stadgas emellertid även följande:

”Rådet skall i enlighet med förfarandet i artikel 251 och efter att ha hört revisionsrätten besluta om nödvändiga åtgärder som rör förebyggande av och kamp mot bedrägerier som riktar sig mot gemenskapens ekonomiska intressen för att ge effektivt och likvärdigt skydd i medlemsstaterna. Dessa åtgärder skall inte gälla tillämpningen av nationell straffrätt eller den nationella rättsskipningen.”

En rimlig tolkning av detta stadgande är att rådet i och för sig har kompetens att vidta åtgärder för att bekämpa EU-bedrägerier, men att straff- och processrätten är undantagen från denna kompetens. En del menar emellertid att den sista meningen i den fjärde punkten endast undantar sådana åtgärder

⁹³ Se även diskussionen angående den aktuella problematiken som förs ovan i stycke 2.2.2.

⁹⁴ Ett alternativ till att använda ett stadgande i Romfördraget som rättslig grund för införandet av Corpus Juris, är att använda bestämmelserna i avdelning VI i Maastrichtfördraget (se framför allt artiklarna 29 och 31e). Nackdelen med det här alternativet är att det då blir fråga om ett mellanstatligt instrument istället för ett överstatligt. Ikraftträdandet av Corpus Juris blir beroende av att medlemsstaterna ratificerar instrumentet, vilket ofta kan ta mycket lång tid. Som exempel kan nämnas att bedrägerikonventionen från 1995 och dess två protokoll fortfarande inte har blivit ratificerade av samtliga medlemsstater. Risken för att Corpus Juris inte får den effekt som eftersträvas är således förhållandevis stor om bestämmelserna i Maastrichtfördraget används. Majoriteten av de experter som har arbetat fram Corpus Juris-förslaget tycker därför att det är lämpligare att använda en bestämmelse i Romfördraget som rättslig grund för införandet av Corpus Juris. Ett tredje alternativ är att dela upp Corpus Juris, så att den straffrättsliga delen (artiklarna 1-17) införs genom en förordning under den första pelaren, medan de övriga bestämmelserna införs genom en konvention under den tredje pelaren. Se Spinellis, s. 18; Nuutila, s. 182, not 17; *The implementation of the Corpus Juris in the Member States*, volym 1, s. 53 ff., 382, 385 f.

som skulle påverka tillämpningen av den nationella straffrätten, och att den därför inte utesluter att rådet vidtar straffrättsliga åtgärder som endast kompletterar den nationella straffrätten. Man menar alltså att tillämpningen av den nationella straffrätten inte påverkas om rådet inför kriminaliseringar som går utöver gällande nationell rätt. Denna tolkning av artikel 280 (4) förespråkas bland annat av Tiedemann, som är en av medlemmarna i den arbetsgrupp som har lagt fram Corpus Juris-förslaget.⁹⁵ Andra, bland annat Nuutila, menar att artikel 280 inte kan användas som rättslig grund för införandet av Corpus Juris. Nuutila menar att det är uppenbart att Corpus Juris skulle påverka den nationella straff- och processrätten, speciellt om man beslutar sig för att inrätta en central europeisk åklagarmyndighet.⁹⁶ Detta tycks också vara den åsikt som kommissionen har. Kommissionen tolkar sista meningen i artikel 280 (4) som att fördraget i dagsläget inte tillåter att man inrättar ett europeiskt straffrättsområde med en gemensam åklagarmyndighet. Kommissionen vill därför att primärätten (det vill säga i detta fallet Romfördraget) ska kompletteras på ett sådant sätt att det går att inrätta en europeisk åklagarmyndighet. I samband med regeringskonferensen år 2000 lade kommissionen fram ett förslag som innebar att Romfördraget skulle kompletteras med en ny artikel 280a. Artikeln skulle enligt förslaget bland annat innehålla bestämmelser om hur den europeiska åklagaren skulle utnämnas och avsättas.⁹⁷ Förslaget togs emellertid inte upp av det Europeiska rådet vid dess möte i Nice. Kommissionen står dock fast vid sin åsikt att fördraget bör kompletteras med en ny bestämmelse och planerar därför att lägga fram ett liknande förslag inför nästa regeringskonferens.⁹⁸

Förutom artikel 280, som tycks vara det mest tänkbara alternativet för många, så har man även diskuterat huruvida artiklarna 95 och 308 i Romfördraget skulle kunna tjäna som rättsliga grunder för införandet av Corpus Juris. Artikel 95 rör tillnärmning av lagstiftning. Enligt denna artikel får rådet ”besluta om åtgärder för tillnärmning av sådana bestämmelser i lagar och andra förordningar i medlemsstaterna som syftar till att upprätta den inre marknaden och få den att fungera”. Frågan är då om en straff- och processlag till skydd för EU:s finansiella intressen kan anses vara en åtgärd som syftar till att ”upprätta den inre marknaden och få den att fungera”. En del hävdar att det förmodligen skulle gå att använda artikel 95 som legal bas⁹⁹, medan andra menar att det troligen inte skulle fungera, eftersom artikel 95 enligt praxis inte kan användas för att lagstifta på områden som

⁹⁵ *The implementation of the Corpus Juris in the Member States*, volym 1, s. 385 ff. Se även Asp, *EU och den svenska straffrätten*, s. 567.

⁹⁶ Nuutila, s. 181 f.

⁹⁷ KOM(2000) 608 slutlig, s. 3 samt 5 f.

⁹⁸ KOM(2000) 254 slutlig, s. 16.

⁹⁹ Se exempelvis professor Bacigalupos uttalande i *The implementation of the Corpus Juris in the Member States*, volym 1, s. 369 f. Bacigalupos är en av medlemmarna i arbetsgruppen som har lagt fram Corpus Juris-förslaget.

endast indirekt berör den inre marknaden.¹⁰⁰ Något exakt svar kan således inte lämnas i nuläget.

Det tredje alternativet är, som nyss nämndes, artikel 308 i Romfördraget. I artikeln stadgas att:

”Om en åtgärd från gemenskapens sida skulle visa sig nödvändig för att inom den gemensamma marknads ram förverkliga något av gemenskapens mål och om detta fördrag inte innehåller de nödvändiga befogenheterna, ska rådet genom beslut på förslag från kommissionen och efter att ha hört Europaparlamentet vidta de åtgärder som behövs.”

Även om det ser ut som att artikeln ”fångar upp” mer eller mindre alla tänkbara åtgärder, så hävdar en del, bland annat Spencer, att artikeln endast förser gemenskapen med kompetens i de fall då den tänkta åtgärden faller precis utanför den kompetens som gemenskapen har enligt andra artiklar i fördraget. Spencer menar därför att det förmodligen inte är möjligt att använda artikel 308 som rättslig grund vid ett eventuellt införande av Corpus Juris.¹⁰¹ Även i det här fallet går emellertid åsikterna isär. Somliga menar att det bör vara fullt möjligt att använda artikel 308 som rättslig grund.¹⁰²

Samtliga alternativ som nu har behandlats är kontroversiella och inget utav dem är idag allmänt accepterat. I nuläget verkar det därför vara omöjligt att besvara frågan huruvida EG har behörighet att införa en reglering av det slag som det är fråga om i Corpus Juris. Inte ens de experter som har lagt fram förslaget har ett entydigt svar på frågan. Enligt Delmas-Marty, som har haft det övergripande ansvaret för utarbetandet av Corpus Juris-förslaget, så ingick det inte i arbetsgruppens uppgifter att hitta en rättslig grund för införandet av Corpus Juris.¹⁰³ Det tycker jag är ganska märkligt, eftersom detta är en högst väsentlig fråga. Själv tycker jag att det mesta tyder på att det inte finns någon rättslig grund i Romfördraget som det ser ut idag. Det mest omdiskuterade och tänkbara alternativet är, som redan nämnts, artikel 280 i Romfördraget. Denna artikel ger emellertid, enligt min mening, inte gemenskapen den kompetens som krävs för ett införande av Corpus Juris. Min åsikt är att en åtgärd av det nu aktuella slaget påverkar den nationella straff- och processrätten på ett tämligen påtagligt sätt, speciellt när det gäller inrättandet av en europeisk åklagarmyndighet. Kompetens som idag tillfaller nationella organ, ska enligt förslaget överföras till ett gemensamt EU-organ. Jag anser därför, precis som kommissionen, att det krävs en komplettering av fördraget för att man ska kunna inrätta ett europeiskt straffrättsområde

¹⁰⁰ Se professor Spencers uttalande i *The implementation of the Corpus Juris in the Member States*, volym 1, s. 380. Spencer är en av medlemmarna i arbetsgruppen som har lagt fram Corpus Juris-förslaget.

¹⁰¹ *The implementation of the Corpus Juris in the Member States*, volym 1, s. 380. Se även Nuutilas teori: Nuutila, s. 182.

¹⁰² Se professor Spinellis uttalande i: *The implementation of the Corpus Juris in the Member States*, volym 1, s. 384.

¹⁰³ *The implementation of the Corpus Juris in the Member States*, volym 1, s. 374.

med en gemensam åklagarmyndighet. En sådan komplettering är dock beroende av att det finns en politisk vilja att genomföra en sådan åtgärd. I dagsläget är det tveksamt om denna vilja finns. Kommissionens förslag om en ny artikel 280a har ju som sagt inte accepterats ännu.

Även om man kommer fram till att Romfördraget innehåller en rättslig grund för införandet av Corpus Juris, så kan man ifrågasätta huruvida en sådan åtgärd stämmer överens med principerna om subsidiaritet och proportionalitet. Enligt artikel 5 andra stycket i Romfördraget så innebär subsidiaritetsprincipen att gemenskapen endast får vidta en åtgärd om ”målen för den planerade åtgärden inte i tillräcklig utsträckning kan uppnås av medlemsstaterna och därför, på grund av den planerade åtgärdens omfattning och verkningar, bättre kan uppnås på gemenskapsnivå”. Proportionalitetsprincipen innebär enligt tredje stycket i samma artikel att gemenskapen inte ska vidta någon åtgärd som går utöver vad som är nödvändigt för att uppnå målen i Romfördraget. Det måste således finnas ett verkligt och fullt bevisligt behov av att införa sådana bestämmelser som finns i Corpus Juris, för att det ska vara försvarbart att genomföra förslaget.¹⁰⁴ Huruvida ett sådant behov verkligen finns, ska inte undersökas närmare i den här uppsatsen. Det enda man kan konstatera är att det även i den här frågan finns utrymme för olika åsikter. Själv har jag emellertid svårt att se hur ett införande av Corpus Juris skulle kunna stämma överens med de nyss nämnda principerna. Jag tycker att de åtgärder som föreslås (det vill säga att inrätta ett europeiskt straffrättsområde med en gemensam åklagarmyndighet) är onödigt betungande och alltför långtgående. Enligt min mening bör det vara fullt möjligt att attackera problemet på ett mindre ingripande sätt. Det lämpligaste vore att försöka utveckla och förbättra det rättsliga samarbete som finns på området idag.

¹⁰⁴ Nuutila, s. 182.

5 Straffrättsligt ansvar för juridiska personer

Bestämmelserna i Corpus Juris-förslaget avviker i flera avseenden från vad som gäller enligt svensk rätt. Ett exempel på en sådan avvikelse är bestämmelsen om straffrättsligt ansvar för juridiska personer (artikel 13 i Corpus Juris). I det här kapitlet behandlas dels vad som gäller enligt Corpus Juris-förslaget, dels vad som gäller på området enligt svensk rätt. Eftersom juridiska personer inte kan hållas straffrättsligt ansvariga enligt svensk rätt, så kommer jag till viss del även att behandla det straffrättsliga ansvaret för företagsledare.

Mot bakgrund av denna redogörelse lämnas sedan en del kommentarer om vilka problem som eventuellt kan uppstå vid ett införande av artikel 13. Det förs även en diskussion angående vissa av de positiva och negativa effekter som ett sådant införande kan tänkas medföra. I det här kapitlet har jag valt att inte enbart behandla de problem som uppstår för svensk del. Kommentarer delas därför upp i två avsnitt. Det första avsnittet (5.3.1) behandlar generella problem som inte endast berör Sverige, medan det andra avsnittet (5.3.2) är mer inriktat på konsekvenser som kan tänkas uppstå för svensk del.

5.1 Regleringen i Corpus Juris

Corpus Juris-förslaget innehåller dels en bestämmelse om straffrättsligt ansvar för företagsledare (artikel 12), dels en bestämmelse om straffansvar för företag och andra organisationer som enligt lag är behöriga att inneha egendom i eget namn (artikel 13). Enligt artikel 12 uppstår straffrättsligt ansvar för företagsledare och andra personer som är behöriga att fatta beslut eller utöva kontroll inom företaget, om brott som sägs i artiklarna 1-8 har begåtts till fördel för företaget av en person i underordnad ställning. Det krävs dock att företagsledaren (eller den person som är behörig att fatta beslut eller utöva kontroll) har gett order om brottet, tillåtit att det har begåtts eller underlåtit att utöva erforderlig kontroll. Delegering av ansvar kan endast användas som försvar om delegationen är begränsad, tydlig och uttrycklig samt att det finns skäl till delegeringen med hänsyn till företagets behov. Den person till vilken ansvaret delegerats ska dessutom ha erforderlig förmåga att klara av de delegerade uppgifterna. En delegation kan dock aldrig påverka det övergripande ansvaret för ledning och kontroll av personal, samt tillsättning av lämplig personal.¹⁰⁵

¹⁰⁵ Se artikel 12 i förslaget.

I artikel 13 finns en bestämmelse om straffrättsligt ansvar för juridiska personer. Stadgandet är i princip oförändrat i förhållande till den ursprungliga versionen av förslaget (med undantag för ett fåtal språkliga förändringar) och det lyder:

”1. The offences defined above in Articles 1 to 8 may be committed by corporations, and also by other organisations which are recognised by law as competent to hold property in their own name, provided that the offence is committed for the benefit of the organisation by some organ or representative of the organisation, or by any person acting in its name and having power, whether by law or merely in fact, to make decisions.

2. Where it arises, the criminal liability of an organisation does not exclude that of any natural person as main offender, inciter or accomplice to the same offence.”

Bestämmelsen innebär således att en juridisk person kan begå brott. För straffansvar krävs dock att brottet har begåtts till fördel för den juridiska personen av någon som företräder den. (Detta är ganska självklart eftersom en juridisk person i praktiken inte själv kan begå ett brott.) Ett sådant ansvar påverkar emellertid inte en enskild persons ansvar som gärningsman, anstiftare eller medhjälpare. Detta innebär alltså att både den enskilde personen som har begått brottet (eller som ansvarar enligt artikel 12) och den juridiska personen inom vars verksamhet brottet har begåtts, kan drabbas av straffrättsliga påföljder.

Corpus Juris-förslaget innehåller även bestämmelser om vilka straff juridiska personer kan drabbas av (artikel 14). Som exempel kan nämnas böter (högst tio miljoner euro), offentliggörande av domen och avstängning från framtida bidrag. De olika påföljderna behandlas mer ingående i uppsatsens sjätte kapitel.

5.2 Svensk rätt

5.2.1 Ansvar i juridiska personer

Det nuvarande straffsystemet i Sverige är uppbyggt med utgångspunkt i att det endast är enskilda fysiska personer som kan föröva brott. Med detta följer även att det endast är fysiska personer som kan ådömas straff. Principen om det personliga straffansvaret är grundläggande i svensk rätt. För att straff ska kunna utdömas så krävs följaktligen att personen ifråga har en personlig skuld till gärningen. Det finns två allmänna skuldformer i svensk rätt – uppsåt och oaktsamhet.¹⁰⁶

¹⁰⁶ SOU 1997:127, s. 95; Jareborg, *Allmän kriminalrätt*, s. 36.

Juridiska personer (exempelvis aktiebolag, handelsbolag och ekonomiska föreningar) kan således varken begå brott eller ådömas straff enligt svensk rätt. Detta betyder emellertid inte att ett brott inte kan begås inom ramen för en juridisk persons verksamhet. I ett sådant fall gäller det att hitta den eller de (fysiska) personer som ska anses ha förövat gärningen, det vill säga vem som i det aktuella sammanhanget ska anses företräda den juridiska personen. Ibland kan det vara mycket svårt att peka ut vem som ska bära det personliga ansvaret. Detta gäller särskilt vid underlåtenhetsbrott. I ett fåtal fall framgår det i lagstiftningen att personer i en viss ställning ska hållas ansvariga för handlingar som företas inom verksamheten. Det vanligaste är emellertid att man får använda sig av principer som har vuxit fram i praxis. Huvudregeln är att den som hålls ansvarig ska finnas i den juridiska personens ledning. I aktiebolag utgörs den relevanta gruppen av personer som ingår i bolagets styrelse. Om det finns en verkställande direktör så ska denne dock anses ingå i ledningen även om han/hon inte sitter med i styrelsen.¹⁰⁷ Grundtanken är att det straffrättsliga ansvaret ska ligga hos den eller de som har störst möjlighet att motverka att rättsstridiga gärningar begås inom verksamheten. Detta kan ske genom en ändamålsenlig ledning, organisation och kontroll av verksamheten. Det har inte någon avgörande betydelse om vederbörande har rätt att företräda företaget utåt, det vill säga teckna dess firma. Den avgörande faktorn är istället den faktiska möjligheten att påverka och överblicka verksamheten.¹⁰⁸

Den typ av ansvar som det nu är fråga om kallas företagaransvar. Utmärkande för detta ansvar är att det kan drabba en person utan att han/hon själv har begått en brottslig handling. Det räcker att den straffbara gärningen kan hänföras till någon underordnad.¹⁰⁹ För att straffansvar ska uppkomma krävs dock att de allmänna förutsättningarna är uppfyllda. Dessa förutsättningar är desamma som vid straffansvar i allmänhet. Såväl de objektiva som de subjektiva förutsättningarna måste alltså vara uppfyllda. Gärningen måste ha begåtts uppsåtligt eller av oaktsamhet (när detta är tillräckligt för ansvar) och handlingen måste strida mot en i lag angiven straffbestämmelse.¹¹⁰

I många företag delegeras arbetsuppgifter och ansvar som egentligen åvilar företagsledningen, nedåt i organisationen. Detta görs bland annat av effektivitetsskäl. Om en sådan delegering genomförs på ett korrekt sätt, så medför den i allmänhet också att straffansvaret flyttas från företagsledningen till den som arbetsuppgiften delegeras till. För att delegeringen ska vara giltig (i den bemärkelsen att även det straffrättsliga ansvaret flyttas) så måste ett antal förutsättningar vara uppfyllda. Det ska bland annat finnas ett klart och otvetydigt behov av att företagsledningen befrias från sin plikt att i detalj övervaka företaget. Dessutom krävs att den person till vilken

¹⁰⁷ Bestämmelser om ansvarsfördelningen i aktiebolag finns i åttonde kapitlet i aktiebolagslagen (Lag 1975:1385).

¹⁰⁸ Jareborg, *Allmän kriminalrätt*, s. 147; Industriförbundet, s. 16; SOU 1997:127, s. 105.

¹⁰⁹ Industriförbundet, s. 7.

¹¹⁰ SOU 1997:127, s. 105 samt Industriförbundet, s. 11 ff.

uppgiften delegeras intar en relativt självständig ställning i förhållande till ledningen, och att personen ifråga är tillräckligt kompetent att klara av uppgiften.¹¹¹

Förutom problemet med att hitta rätt person som ska ansvara för brottet, så medför det nuvarande svenska systemet även en del andra problem. En stor nackdel är att påföljderna bestäms utifrån den enskilde personens (den ansvariges) ekonomiska förhållanden och inte utifrån företagets. Påföljderna framstår därför ofta som oproportionerligt låga.¹¹² Det är dock viktigt att observera att företaget kan drabbas av andra ekonomiska sanktioner.

5.2.2 Icke-strafrättsliga sanktioner

Att juridiska personer varken kan begå brott eller ådömas straff, utesluter inte att de kan drabbas av sanktioner eller andra betungande rättsverkningar till följd av brott som begåtts i deras verksamhet. De traditionella instituten för detta är skadestånd och förverkande. Skadestånd grundas på bestämmelserna i skadeståndslagen¹¹³ eller på individuella skadeståndsbestämmelser i speciallagstiftningen. När det gäller förverkande så finns det en särskild regel i 36 kap. 4 § brottsbalken som rör förverkande av utbyte eller vinning av brott som är begångna i utövningen av näringsverksamhet. Detta stadgande har till syfte att effektivisera sanktionssystemet för brott som begås i en näringsverksamhet.¹¹⁴

En juridisk person kan även drabbas av administrativa avgifter såsom skatte- och avgiftstillägg, samt vite.¹¹⁵ Slutligen ska nämnas att en näringsidkare kan åläggas företagsbot. Reglerna om denna sanktion finns i 36 kap. brottsbalken. Företagsbot är en ekonomisk sanktion som kan användas om brottsligheten har inneburit ett grovt åsidosättande av de särskilda skyldigheter som är förenade med verksamheten eller annars är av allvarlig art. Dessutom krävs att näringsidkaren inte har gjort vad som skäligen kunnat krävas för att förebygga brottsligheten.¹¹⁶ Företagsbot ska således endast användas vid brottslighet av mer allvarlig art. Sanktionen är konstruerad som en särskild rättsverkan av brott, och samtliga förutsättningar för straffansvar måste därför vara uppfyllda för att företagsbot ska kunna utdömas. Både de objektiva och de subjektiva förutsättningarna för straffansvar måste följaktligen vara uppfyllda.¹¹⁷ Företagsbot utdöms direkt i pengar. Beloppet ska bestämmas med hänsyn

¹¹¹ Industriförbundet, s. 20 ff.

¹¹² SOU 1997: 127, s. 95.

¹¹³ Skadeståndslag (1972:207).

¹¹⁴ SOU 1997:127, s. 95.

¹¹⁵ Industriförbundet, s. 7.

¹¹⁶ 36 kap. 7 § BrB.

¹¹⁷ SOU 1997:127, s. 142.

till brottslighetens art, omfattning och förhållande till näringsverksamheten och det ska vara lägst tio tusen kronor och högst tre miljoner kronor.¹¹⁸

De sanktioner som nu har nämnts är alltså inte straff i lagens mening, men de kan ändå medföra mycket betungande konsekvenser.

I detta sammanhang bör även nämnas att svenska juridiska personer kan drabbas av EG-rättsliga administrativa sanktioner.¹¹⁹ Inom EG-rätten finns det flera sanktioner som uppvisar klart straffrättsliga drag, men som ändå betecknas som ”administrativa påföljder”. Vanligast är dessa inom det konkurrensrättsliga området. Om ett företag uppsåtligen eller av oaktsamhet överträder förbudet mot konkurrensbegränsande avtal (artikel 81 i Romfördraget) eller förbudet mot missbruk av dominerande ställning (artikel 82 i Romfördraget), så kan det åläggas administrativa ”böter” av en icke-straffrättslig natur.¹²⁰ Böterna ligger i princip i spannet mellan 1000-1 miljon euro, men det finns en möjlighet att höja beloppet till tio procent av det bötfällda företagets omsättning under det föregående året. Som exempel kan nämnas att Tetra Pak 1992 ålades att betala 75 miljoner euro i böter för ett långvarigt missbruk av sin dominerande ställning.¹²¹ Beloppet utgjorde 2,2 % av Tetra Paks totala omsättning under det föregående året, vilket ansågs stå i rimlig proportion till överträdelsen.¹²²

5.2.3 Straffansvar för juridiska personer i svensk rätt?

1995 beslutade regeringen att en särskild kommitté, med uppdrag att utreda frågan om straffansvar för juridiska personer, skulle utses. Utredning, som antog namnet Företagsbotsutredningen, överlämnade sitt betänkande i oktober 1997. I detta betänkande föreslogs att företag och andra juridiska personer skulle bli fullvärdiga ansvarsobjekt i svensk straffrätt. Kommittén ansåg följaktligen att även juridiska personer skulle kunna ådömas straff. Man ville emellertid inte ändra själva brottsbegreppet. Det skulle alltså även fortsättningsvis vara omöjligt för en juridisk person att begå brott. För att straffrättsligt ansvar för en juridisk person skulle uppstå, så krävdes därför att en fysisk person hade begått ett brott i den juridiska personens verksamhet.

Straffet skulle enligt kommittén vara ett penningstraff, vilket skulle benämnas företagsböter. Böterna skulle fastställas direkt i pengar, varvid det lägsta beloppet skulle vara 5000 kronor och det högsta 5 000 000 kronor. Den juridiska personens ekonomiska förhållanden skulle beaktas vid

¹¹⁸ 36 kap. 8-9 §§ BrB.

¹¹⁹ Läs mer om dessa i uppsatsens stycke 2.2.2.

¹²⁰ Se förordning nr 17/62, artikel 15.4. Se även Bernitz och Kjellgren, s. 265 f.

¹²¹ Mål T-83/91, Tetra Pak mot kommissionen.

¹²² SOU 1997:127, s. 364 f.

fastställandet av beloppet. Bestämmelserna om företagsböter skulle enligt förslaget ersätta reglerna om företagsbot. Systemet med företagsbot ansågs nämligen inte motsvara kraven på ett effektivt sanktionssystem.

Kommittén ansåg även att det skulle vara möjligt att använda strafföreläggande mot juridiska personer för brott av mindre allvarlig art.¹²³

Vid utformningen av det aktuella förslaget tittade kommittén bland annat på de sanktioner som kan drabba juridiska personer enligt EG-rätten. De sanktioner som finns inom exempelvis konkurrensrätten uppvisar, som tidigare nämnts, tydliga straffrättsliga drag, även om de betecknas som administrativa påföljder. Kommittén uppmärksammade även bedrägerikonventionen från 1995 och dess två tilläggsprotokoll.¹²⁴ Det andra tilläggsprotokollet behandlar bland annat straffrättsligt ansvar för juridiska personer.¹²⁵ Sverige har i och för sig inte ratificerat protokollet, men det är möjligt att kommittén såg detta protokoll som ett tecken på att även Sverige bör införa bestämmelser om straffrättsligt ansvar för juridiska personer.

Kommitténs förslag att juridiska personer ska bli fullvärdiga ansvarssubjekt i svensk rätt, har ännu inte realiserats. Det finns inte heller något som tyder på att ett sådant förslag kommer att realiseras inom en snar framtid. Inställningen i Sverige är därför fortfarande att en juridisk person varken kan föröva brott eller straffas för brott.

5.3 Kommentarer

5.3.1 Generella synpunkter

Medlemsstaternas nuvarande lagstiftningar när det gäller ansvar för juridiska personer, skiljer sig ganska avsevärt från varandra. Den föreslagna bestämmelsen (artikel 13) i Corpus Juris är därför inte helt okontroversiell. EU-staterna kan i princip delas upp i tre olika grupper, nämligen de som redan idag föreskriver straffansvar för juridiska personer, de som inte gör det och som dessutom skulle stöta på konstitutionella problem vid ett eventuellt införande av sådana regler, samt slutligen de som inte har bestämmelser avseende straffansvar för juridiska personer, men för vilka det inte skulle innebära konstitutionella problem att införa sådana bestämmelser. I Belgien, Danmark, Finland, Frankrike, Irland, Nederländerna och Storbritannien förekommer det redan idag straffansvar för juridiska personer. Ansvar har dock utformats på mycket olika sätt och i olika

¹²³ Stycke 5.2.3 har hittills byggts på uppgifter ur SOU 1997:127, s. 13 f.

¹²⁴ Instrumenten behandlas mer ingående i uppsatsens stycke 2.3.2.

¹²⁵ Protokollet finns att läsa i EGT C 221, 19.7.97.

utsträckning i dessa länder.¹²⁶ Ett införande av artikel 13 i Corpus Juris bör likväl inte medföra några större problem för dessa länder. Den andra gruppen, det vill säga de länder som kan stöta på konstitutionella problem vid ett eventuellt införande av artikel 13, utgörs av Grekland och Italien. Övriga medlemsstater (bland annat Sverige) faller under den tredje gruppen.¹²⁷

Vilka problem de olika länderna kommer att stöta på, beror på vilket sätt som används för att införa Corpus Juris. För det fallet att Corpus Juris införs i medlemsstaterna genom en överstatlig förordning (vilket tycks vara avsikten med hela projektet), så kommer Corpus Juris att bli direkt tillämplig i samtliga länder. Enligt artikel 249 i Romfördraget ska förordningar ha allmän giltighet, vara bindande till alla delar samt vara direkt tillämpliga i varje medlemsstat. Principen om EG-rättens företräde blir också tillämplig. Denna princip har vuxit fram genom EG-domstolens praxis, och den innebär att EG-rättsliga bestämmelser har företräde framför nationella bestämmelser när dessa kolliderar. Principen om EG-rättens företräde fastslogs för första gången genom rättsfallet Costa mot ENEL från 1964.¹²⁸ EG-domstolen förklarade i det här målet att EG genom Romfördraget har skapat en egen rättsordning, vilken har blivit en integrerad del av den nationella rätten och vars regler de nationella domstolarna är skyldiga att tillämpa. Genom sitt medlemskap i EU har medlemsstaterna gått med på att inskränka sina suveräna rättigheter. Detta är nödvändigt för att inte skada gemenskapsrättens enhetlighet och effektivitet. EG-domstolen uttalade även att stadgandet om förordningars direkta tillämplighet i artikel 249 i Romfördraget saknar mening om en medlemsstat kan omintetgöra dess verkan genom att vidta en ensidig lagstiftningsåtgärd. Principen om EG-rättens företräde utvecklades ytterligare i fallet Internationale Handelsgesellschaft¹²⁹, i vilket EG-domstolen slog fast att gemenskapsrätten har företräde framför alla former av nationell rätt. Detta gäller alltså även för nationella förordningar och grundlag.¹³⁰

Slutsatsen som jag kan dra av detta är att om Corpus Juris införs genom en förordning under den första pelaren, så tvingas medlemsstaterna att tillämpa Corpus Juris även om dess bestämmelser i vissa fall strider mot ländernas grundlag/lagar. När det gäller straffansvar för juridiska personer så har detta störst betydelse för Grekland och Italien, eftersom principen om det personliga straffansvaret är fastslagen i respektive lands grundlag. Ett införande av artikel 13 i Grekland och Italien innebär med andra ord att dessa två länder i vissa fall (det vill säga när ett brott har begåtts mot EU:s

¹²⁶ För en genomgång av olika länders lagstiftning på området: se SOU 1997:127, s. 183-199.

¹²⁷ *The implementation of the Corpus Juris in the Member States*, volym I, s. 74 f.

¹²⁸ Mål 6/64, Costa mot ENEL [1964] ECR 585.

¹²⁹ Mål 11/70, Internationale Handelsgesellschaft mbH mot Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel [1970] ECR 1125.

¹³⁰ Mål 11/70, Internationale Handelsgesellschaft mbH mot Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel [1970] ECR 1125, p. 2-3.

budget) tvingas tillämpa en bestämmelse som strider mot en princip som är fastslagen i grundlagen. Liknande problem uppstår även för de övriga medlemsstaterna (däribland Sverige) som inte föreskriver straffansvar för juridiska personer. För deras del blir det dock ”endast” fråga om att tillämpa en bestämmelse som strider mot nationell lag. Jag tycker att man kan ifrågasätta hur lämpligt ett sådant förfarande är. Enligt min mening måste man helt enkelt undersöka hur många länder som är villiga att acceptera ett straffrättsligt ansvar för juridiska personer, och hur många som inte är det. Man kan visserligen inte förvänta sig att samtliga medlemsstater ska vara överens om varje åtgärd som vidtas inom unionen, men det är ändå viktigt att inte ett allt för stort antal av medlemsstaterna känner sig ”överkörda”. I vanliga fall utgör inte detta något större problem, eftersom rådets beslut i princip speglar medlemsstaternas vilja. Samtliga EU-länder har ju vars en företrädare i rådet, och det krävs tillräcklig majoritet (majoritet eller kvalificerad majoritet) i rådet för att ett beslut ska kunna tas.¹³¹ När det gäller Corpus Juris är läget emellertid lite annorlunda. Corpus Juris innehåller ett stort antal regler, både straffrättsliga och straffprocessrättsliga, och om en sådan förordning ska kunna antas så är det mer eller mindre omöjligt att samtliga länder ska godta varje enskilt stadgande i förordningen. Länderna måste helt enkelt vara villiga att ge och ta.

Om det är tillräckligt många medlemsstater som är emot förslaget att juridiska personer ska kunna hållas ansvariga och straffas för brott som begåtts mot EU:s budget, så tycker jag att arbetsgruppen bör överväga att lägga fram ett mindre kontroversiellt alternativ. Jag anser att ett användande av administrativa sanktioner kan vara ett tänkbart alternativ till straffansvar för juridiska personer. Administrativa sanktioner används ju redan idag i stor utsträckning inom EG-rätten. Sanktionerna uppvisar i flera fall klart straffrättsliga drag, men de betecknas ändå som administrativa påföljder. Dessa påföljder tycks numera vara allmänt accepterade av medlemsstaterna, och jag anser därför att man bör fundera över huruvida man inte kan uppnå det önskvärda resultatet med hjälp av endast administrativa sanktioner, istället för genom straffansvar för juridiska personer. På detta sätt tror jag att man skulle kunna undvika en mängd problem. Administrativa sanktioner utgör inte någon nyhet för medlemsstaterna och det är därför sannolikt att de har lättare för att acceptera sådana sanktioner även på det här området. Faktum är att det redan idag finns bestämmelser om administrativa sanktioner på det aktuella området. Som tidigare nämnts antog rådet 1995 en förordning om skydd av europeiska gemenskapens finansiella intressen.¹³² Förordningen är en ramförordning och den innehåller bland annat en lista över administrativa åtgärder och sanktioner som kan vidtas då oegentligheter med gemenskapens medel har upptäckts. För att beslut om administrativa sanktioner ska kunna tas, så krävs dock att bestämmelser om sådana sanktioner har införts genom en gemenskapsrättsakt innan själva

¹³¹ Se artiklarna 202-205 i Romfördraget.

¹³² Förordning nr 2988/95 (EGT L 312, 23.12.95). Se även stycke 2.3.2 i uppsatsen.

oegentligheten har begåtts.¹³³ Själva ramförordningen räcker alltså inte för att man ska kunna besluta om administrativa sanktioner och åtgärder. Sådana regler bör emellertid kunna införas i Corpus Juris. Jag anser därför att man bör undersöka huruvida de åtgärder som nämns i 1995 års förordning är tillräckliga även för de brott som tas upp i Corpus Juris. Det mesta tyder dock på att den arbetsgrupp som har lagt fram Corpus Juris-förslaget, inte anser att dessa sanktioner är tillräckliga. Trots att bestämmelsen om straffansvar för juridiska personer kritiserades från ett flertal håll redan i samband med den första versionen av förslaget¹³⁴, så valde nämligen arbetsgruppen att behålla stadgandet i den nya versionen av förslaget. Mycket talar därför för att någon förändring av bestämmelsen inte är att vänta i framtiden. Arbetsgruppen tycks vara överens om att straffansvar för juridiska personer är det bästa alternativet.

Som jag nyss har redogjort för, så tror jag att ett införande av artikel 13 skulle medföra stora problem för flera av EU:s medlemsstater. I det här sammanhanget bör emellertid nämnas att ett införande av den aktuella bestämmelsen även skulle få vissa positiva följder. Som exempel kan nämnas att ett införande skulle vara positivt i den bemärkelsen att brott som begåtts mot EU:s finansiella intressen skulle behandlas på samma sätt i samtliga EU-länder. I dagsläget finns det femton olika rättsordningar inom EU. Varje land har sina egna regler när det gäller ansvar för juridiska personer. Genom ett införande av artikel 13 skulle man uppnå enhetlighet på området. Brotts som begåtts inom ramen för en juridisk persons verksamhet och som riktats mot EU:s finansiella intressen, skulle behandlas på samma sätt oberoende av i vilket land brottet begåtts. På detta sätt skulle man bland annat kunna undvika att det skapas ”paradis”, det vill säga länder där det är mer fördelaktigt att begå brott av det nu aktuella slaget.

5.3.2 Konsekvenser för svensk del

Principen om det personliga straffansvaret är grundläggande i svensk straffrätt. En juridisk person kan, som tidigare nämnts, varken begå brott eller ådömas straff enligt gällande svensk rätt. Det gäller därför att hitta en eller flera fysiska personer som kan hållas ansvariga när ett brott har begåtts inom ramen för en juridisk persons verksamhet. De principer om företagaransvar som har vuxit fram i svensk praxis verkar stämma förhållandevis väl överens med bestämmelsen om straffrättsligt ansvar för företagsledare (artikel 12) i Corpus Juris. Även när det gäller förutsättningarna för en giltig delegering (i den bemärkelsen att även det straffrättsliga ansvaret delegeras) ser det ut att finnas en överensstämmelse mellan svensk rätt och stadgandet i Corpus Juris. Ett införande av artikel 12 bör därför inte medföra några större problem för svensk del.

¹³³ Se artikel 2(2) i förordning nr 2988/95.

¹³⁴ Se bland annat Jareborgs uttalande i *The implementation of the Corpus Juris in the Member States*, volym III, s. 832.

I Corpus Juris-förslaget har man emellertid även valt att reglera straffrättsligt ansvar för juridiska personer. Eftersom det enligt svensk rätt endast är fysiska personer som kan begå brott och ådömas straff, så finns det inte någon motsvarighet till den aktuella bestämmelsen om straffansvar för juridiska personer (artikel 13) i svensk rätt. Enligt professor Träskman skulle ett införande av artikel 13 i och för sig innebära en förändring av rättsläget i Sverige, ”men ändringen skulle inte vara större än att den kunde genomföras utan allvarliga principiella invändningar”¹³⁵. Professor Jareborg¹³⁶ är dock av en annan åsikt. Enligt honom är det högst osannolikt att Sverige frivilligt kommer att införa artikel 13 under de närmsta tio åren.¹³⁷ Han anser inte att ett införande av artikel 13 skulle tillföra något till svensk rätt och han tycker inte heller att ett införande av straffansvar för juridiska personer skulle innebära en positiv utveckling av svensk rätt. Jareborg menar bland annat att det faktum att Företagsbotsutredningens betänkande från 1997¹³⁸ ännu inte har realiserats, pekar på att Sverige inte är redo för att införa ett straffansvar för juridiska personer. Den politiska viljan finns helt enkelt inte. Han påpekar även att det i 1997 års betänkande endast föreslås att juridiska personer ska kunna straffas, men inte att de ska anses kunna begå brott. Detta förslag är således inte lika långtgående som det föreslagna stadgandet i Corpus Juris, och ändå finns inte den politiska viljan att ens ta detta steg.¹³⁹

Själv är jag benägen att hålla med Jareborg. Mycket tyder på att Sverige inte frivilligt kommer att införa ett straffrättsligt ansvar för juridiska personer under de närmsta åren. Principen om det personliga straffansvaret verkar vara djupt rotad i svensk rätt. Detta har bland annat visat sig genom den politiska ovilja som finns för att genomföra Företagsbotsutredningens förslag. Om Corpus Juris införs i medlemsstaterna så är det emellertid troligt att detta sker genom en överstatlig förordning. Sverige har i så fall inte något val, utan tvingas då att tillämpa bestämmelserna i Corpus Juris. I ett sådant fall tror jag inte att det skulle medföra några större tillämpningssvårigheter för svensk del. Redan idag kan ju juridiska personer drabbas av icke-straffrättsliga sanktioner och andra betungande rättsverkningar till följd av brott som begåtts inom dess verksamhet. Steget till att även kunna döma juridiska personer till straff kan därför tyckas vara ganska kort. Jag anser även att Företagsbotsutredningens betänkande tyder på att tanken på att

¹³⁵ Träskman, *Corpus Juris*, s. 266. (Se även Träskman, *Rules of the Corpus Juris for sanctions*, s. 227 f.)

¹³⁶ Nils Jareborg var den nordiska representanten vid utarbetandet av den första versionen av Corpus Juris-förslaget. Han har emellertid fransagt sig allt ansvar för det slutliga förslaget, eftersom han inte anser att hans invändningar och påpekande beaktades vid utarbetandet av förslaget. Se Jareborg, *Corpus Juris*, s. 256, samt Träskman, *Corpus Juris*, s. 273, not 2.

¹³⁷ Jag förutsätter att han skrev detta med utgångspunkt i att Sverige kan välja om man ska införa stadgandet eller ej. Om Corpus Juris införs genom en förordning så har emellertid inte Sverige något val.

¹³⁸ SOU 1997:127. Se även stycke 5.2.3 i uppsatsen.

¹³⁹ *The implementation of the Corpus Juris in the Member States*, volym III, s. 832.

straffa juridiska personer inte är helt orealistisk. Om man väl anser att juridiska personer kan straffas för brott, så bör det också ligga nära till hands att erkänna att juridiska personer kan begå brott (även om det rent praktiskt sett naturligtvis inte är möjligt för en juridisk person att begå brott).

Vilka positiva respektive negativa konsekvenser skulle då ett införande av artikel 13 medföra för svensk del? En negativ konsekvens skulle vara att brott som begåtts inom ramen för en juridisk persons verksamhet skulle bedömas på olika sätt beroende på om brottet riktats mot EU:s finansiella intressen eller inte. Ett införande av Corpus Juris skulle nämligen innebära att samtliga EU-länder får två parallella straffsystem, ett för brott som begåtts mot EU:s finansiella intressen och ett för övriga brott. Under förutsättning att inte svensk rätt ändras på så sätt att straffansvar för juridiska personer införs, så skulle alltså ett införande av artikel 13 medföra att svenska juridiska personer skulle straffas för brott som begåtts mot EU:s budget, men inte för övriga brott.

En annan negativ konsekvens av att införa straffansvar för juridiska personer skulle vara att även oskyldiga parter skulle drabbas av de straff som ådöms den juridiska personen. I ett aktiebolag skulle exempelvis aktieägarna drabbas även om de inte hade något med brottet att göra. Man skulle även kunna tänka sig att ett ekonomiskt straff i slutänden skulle drabba konsumenterna som köper företagets varor eller tjänster. Detta skulle exempelvis kunna ske genom prishöjningar.

En positiv konsekvens skulle vara att en del av de problem som principen om det personliga straffansvaret medför, skulle försvinna. Som jag nämnde tidigare så finns det en del problem som är förknippade med företagaransvaret i svensk rätt. Ibland kan det till exempel vara svårt att hitta en eller flera fysiska personer som kan hållas ansvariga för ett brott som begåtts i en juridisk persons verksamhet. Om det däremot är möjligt att hålla den juridiska personen ansvarig, så kan man undvika detta problem. Straffansvar för juridiska personer underlättar utredningsarbetet på så sätt att kravet på att identifiera en gärningsman försvinner. Detta bör enligt min mening även innebära processekonomiska fördelar. Genom att förenkla brottsutredningen kan man spara tid och därmed även pengar. Nackdelen är dock, som redan nämnts, att bestämmelsen i Corpus Juris endast avser en viss typ av brott. Den fördel som nu har beskrivits skulle således endast gälla för brott som begåtts mot EU:s budget. Vid övriga brott skulle det "normala" svenska förfarandet tillämpas. Brotten mot EU:s finansiella intressen skulle följaktligen särbehandlas.

En annan positiv konsekvens skulle vara att påföljderna skulle beräknas med utgångspunkt i den juridiska personens ekonomiska förhållanden. Ett utav problemen med dagens svenska företagaransvar är ju att påföljderna bestäms utifrån den enskilda fysiska personens (den ansvariges) ekonomiska förhållanden och inte utifrån företagets. Påföljderna framstår därför ofta som oproportionerligt låga. Jag tror även att det kan få en preventiv effekt om företagen är medvetna om att hela företagets förmögenhet kan tas med i en

beräkning av exempelvis straffrätliga böter. Som jag ser det så är det nämligen sannolikt att företagsledningen som helhet utövar bättre kontroll över verksamheten om de är medvetna om detta faktum. Som det är nu så är det bara den ansvarige som drabbas av ett personligt straff. Ett sådant straff är säkert inte lika kännbart för övriga personer i ledningen, som ett straff som drabbar hela företaget.

Sammanfattningsvis kan sägas att ett införande av artikel 13 skulle medföra såväl positiva som negativa konsekvenser för svensk del. Min slutsats är dock att de negativa konsekvenserna väger betydligt tyngre än de positiva, åtminstone för svensk del. Jag kan i och för sig inte förneka att det hade varit bra om samtliga EU-länder hade behandlat brott som begåtts mot EU:s budget på ett enhetligt sätt. Problemet är dock att denna enhetlighet endast skulle uppnås på ett mycket begränsat område. För svensk del skulle detta innebära att svenska juridiska personer skulle behandlas olika beroende på om de begått brott mot EU:s finansiella intressen eller mot svenska intressen. Detta är helt oacceptabelt enligt mitt sätt att se det! För att skapa enhetlighet inom EU, så skapar man stället oenhetlighet inom den nationella rättsordningen.

6 Straff, straffnivå och straffmätning

Corpus Juris-förslaget avviker även från svensk rätt när det gäller de typer av straff som kan utdömas. Förslaget innehåller straff som överhuvudtaget inte finns i svensk rätt. Även när det gäller straffnivån för de aktuella brotten så kan man uppmärksamma flera avsevärda skillnader mellan svensk rätt och Corpus Juris. Likaså avviker Corpus Juris-förslagets bestämmelse angående straffmätning från vad som gäller på området enligt svensk rätt. I det här kapitlet försöker jag åskådliggöra dessa skillnader. Syftet med framställningen är att ur ett svenskt perspektiv kritisera de aktuella bestämmelserna. Jag försöker även komma fram till vad ett införande av bestämmelserna skulle innebära för svensk del.

6.1 Straff och straffnivå

6.1.1 Regleringen i Corpus Juris-förslaget

I Corpus Juris-förslagets artikel 14 finns bestämmelser om vilka påföljder som kan drabba fysiska respektive juridiska personer som begått brott mot EU:s finansiella intressen. De straff (böter, fängelse och så vidare) och straffskalor som föreskrivs i artikeln är gemensamma för samtliga åtta brott som kriminaliseras i Corpus Juris.

Enligt förslaget ska huvudpåföljden för en fysisk person vara fängelse i högst fem år och/eller böter, såtillvida att brottet har begåtts uppsåtligen.¹⁴⁰ Böterna ska bestämmas enligt ett dagsbotssystem.¹⁴¹ Dagsbotens storlek ska fastställas med hänsyn till den tilltalades dagliga inkomst. Maximibeloppet får dock vara högst 3000 euro per dag, och antalet dagsböter får maximalt vara 365. För juridiska personer är huvudpåföljden böter om högst tio miljoner euro. Därutöver ska fysiska och juridiska personer kunna ådömas tilläggspåföljder om det allmänna intresset kräver det. Dessa påföljder är:

¹⁴⁰ Observera att det krävs uppsåt för samtliga brott utom när det gäller oredlighet med bidrag eller avgift enligt artikel 1. Detta brott kan begås uppsåtligen eller av grov oaktsamhet.

¹⁴¹ Dagsbotssystemet är en av nyheterna i den nya versionen av förslaget. Enligt den ursprungliga versionen kunde fysiska personer dömas till fängelse i högst fem år och/eller ett bötesstraff på högst 1 000 000 euro eller fem gånger det belopp som brottet avsett. Denna typ av bötesstraff kritiserades hårt från bland annat nordiskt håll (se exempelvis Nuutila, s. 183 samt Träskman, *Rules of the Corpus Juris for Sanctions*, s. 228), och har nu alltså bytts ut mot dagsbotssystemet.

offentliggörande av domen¹⁴², avstängning från framtida bidrag under högst fem år (vid brott enligt artikel 1), avstängning från framtida avtal med offentliga myndigheter som använder EU-bidrag under högst fem år (vid brott enligt artiklarna 1 och 2), samt slutligen förbud mot att inneha gemenskapstjänst eller nationell offentlig tjänst under högst fem år (vid brott enligt artiklarna 3-6).¹⁴³

Enligt Corpus Juris-förslaget är det endast brott enligt artikel 1 ("fraud") som kan begås av oaktsamhet. I den nya versionen av förslaget har man valt att införa en särskild straffskala för sådana brott. I artikel 14 (3) stadgas att om ett brott enligt artikel 1 begåtts av grov oaktsamhet¹⁴⁴, så ska maximistraffet vara två tredjedelar av det straff som skulle ha följt om brottet begåtts uppsåtligen. I den ursprungliga versionen av Corpus Juris-förslaget gjordes inte denna skillnad mellan brott som begåtts uppsåtligen och brott som begåtts av oaktsamhet. Ur ett svenskt perspektiv bör emellertid det faktum att man i det nya förslaget gör en sådan skillnad, betraktas som positivt. En sådan uppdelning stämmer, enligt mitt sätt att se det, bättre överens med gällande svensk rätt.

Av artikel 14 fjärde punkten framgår att hjälpmedel samt utbyte eller vinning av brott ska förverkas. Den förverkade egendomen ska tillfalla EU. Förverkande av egendom ska inte anses vara ett straff, utan endast en rättsverkan av brott. Detta var något som inte klargjordes i den första versionen av förslaget. Man har därför valt att i den nya versionen av förslaget ändra överskriften till den aktuella artikeln från "Penalties" till "Penalties and measures".¹⁴⁵ Med "measures" avses således förverkande av egendom.

6.1.2 Svensk rätt

I svensk rätt delas de rättsliga sanktionerna som kan följa på brott, upp i brottspåföljder och särskild rättsverkan av brott. Brottspåföljderna kan i sin tur delas upp i straff respektive andra påföljder. Straffen är enligt 1 kap. 3 § brottsbalken fängelse och böter. De övriga brottspåföljderna är villkorlig dom, skyddstillsyn samt överlämnande till särskild vård. Särskild rättsverkan av brott är ett samlingsbegrepp för sanktioner som kan drabba en gärningsman till följd av ett brott. Som exempel på särskild rättsverkan av brott kan nämnas förverkande av egendom samt företagsbot. Dessa sanktioner regleras i 36 kap. brottsbalken. Andra exempel är näringsförbud, förbud mot rådgivande verksamhet samt utvisning.¹⁴⁶

¹⁴² Offentliggörande av domen ska enligt förslaget göras i de europeiska gemenskapernas offentliga tidning (Official Journal of the European Communities) samt, om det anses nödvändigt, i dagspressen.

¹⁴³ Huvudpåföljderna presenteras i artikel 14 (1) och tilläggsåtgärderna i 14 (2).

¹⁴⁴ På engelska: "committed recklessly or by gross negligence".

¹⁴⁵ *The implementation of the Corpus Juris in the Member States*, volym I, s. 71.

¹⁴⁶ Zila, s. 21 f.

När det gäller straffen så föreskriver brottsbalken att det strängaste fängelsestraffet är fängelse på livstid. Fängelsestraff på viss tid är maximalt 10 år för ett brott och 14 år för flera brott.¹⁴⁷ Det kortaste fängelsestraffet som kan utdömas är 14 dagar.¹⁴⁸

Den andra formen av straff, det vill säga böter, kan inte kombineras med ett fängelsestraff. Det finns tre olika former av böter, nämligen dagsböter, penningböter och normerande böter. Den grundläggande formen är dagsböter. Denna form används om inget annat är föreskrivet. Maximibeloppet för dagsböter är 150 000 svenska kronor för ett brott och 200 000 svenska kronor för flera brott.¹⁴⁹

I varje enskild straffbestämmelse regleras vilken typ av straff (fängelse/böter) som kan följa för det aktuella brottet. Maximistraffet, samt i vissa fall minimistraffet, regleras också. Olika straffskalor tillämpas beroende på brottets grovhetsgrad. I svensk straffrätt finns i princip tre olika grovhetsgrader, nämligen lindrigt brott, brott av normalgraden samt grovt brott. Det görs även skillnad mellan brott som kräver uppsåt och brott som endast kräver oaktsamhet. För oaktsamhetsbrott föreskrivs som regel en lägre straffskala.

Det som rent allmänt kan sägas om straffnivån i Sverige, är att den i ett internationellt perspektiv är relativt låg. Ett straff innebär i flertalet fall inte ett frihetsberövande av gärningsmannen, och i de fall då fängelsestraff faktiskt utdöms så är den genomsnittliga strafftiden ganska kort. I Sverige anses det genomsnittliga fängelsestraffet vara cirka 25 veckor.¹⁵⁰

När det gäller de svenska motsvarigheterna till de brott som kriminaliseras i Corpus Juris-förslaget, så kan man konstatera att straffskalorna för de olika brotten skiljer sig ganska avsevärt från varandra. Brottet bedrägeri¹⁵¹ är i svensk rätt uppdelat i tre olika grovhetsgrader. Den som begår bedrägeri av normalgraden (9 kap. 1 § BrB) döms till fängelse i högst två år. Är brottet att anse som ringa (bedrägligt beteende, 9 kap. 2 § BrB) så döms gärningsmannen till böter eller fängelse i högst sex månader. För grovt bedrägeri (9 kap. 3 § BrB) är straffet fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Andra exempel på svenska motsvarigheter till brott som kriminaliseras i Corpus Juris är mutbrott (20 kap. 2 § BrB) och bestickning¹⁵² (17 kap. 7 § BrB). Straffet för dessa brott är enligt svensk lag böter eller fängelse i högst två år. Är ett mutbrott att anse som grovt är straffet fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Ett annat exempel är

¹⁴⁷ Under vissa omständigheter kan även återfall förlänga den maximala fängelsetiden på viss tid. Se 26 kap. 1 och 3 §§ BrB.

¹⁴⁸ 26 kap. 1-2 §§ BrB.

¹⁴⁹ 25 kap. 1, 2, 6 §§ BrB.

¹⁵⁰ Träskman, *En gemensam europeisk strafflag begränsar nationell kriminalpolitik*, s. 133.

¹⁵¹ Motsvarar artikel 1 ("fraud") i Corpus Juris-förslaget.

¹⁵² Motsvarar artikel 5 (corruption) i Corpus Juris.

brott mot tystnadsplikten¹⁵³ (20 kap. 3 § BrB). Straffet för detta brott är böter eller fängelse i högst ett år.¹⁵⁴ Vid en granskning av samtliga svenska motsvarigheter kan man konstatera att det högsta straffet som en gärningsman kan dömas till enligt svensk rätt (när det gäller de brott som kriminaliseras i Corpus Juris-förslaget) är fängelse i sex år.¹⁵⁵ Man bör dock hålla i minnet att ett sex årigt fängelsestraff endast är möjligt när det gäller de grövsta brotten. I övriga fall är straffet betydligt lindrigare.

6.1.3 Kommentarer

Som nyss åskådliggjorts så skiljer sig svensk rätt i flera avseenden från bestämmelserna om straff och straffnivå i Corpus Juris-förslaget. Först och främst kan påpekas att artikel 14 i Corpus Juris-förslaget innehåller straff för både fysiska och juridiska personer. I svensk rätt är det endast fysiska personer som kan straffas. Eftersom problematiken kring denna skillnad redan har behandlats utförligt ovan i kapitel fem, så tänker jag emellertid inte gå närmare in på den här. Det finns dock även andra skillnader när det gäller straffen. I artikel 14 i Corpus Juris nämns offentliggörande av domen som en möjlig tilläggsåtgärd för brott mot EU:s finansiella intressen. Ett sådant straff är inte känt i svensk rätt.¹⁵⁶ Offentliggörande av domen kan närmast betecknas som ett ”skamstraff”, vars syfte är att medvetet förstöra gärningsmannens goda rykte. Enligt Träskman är en sådan sanktion olämplig som påföljd, eftersom den inte beaktar vissa av de grundläggande krav som en straffrättslig påföljd måste uppfylla.¹⁵⁷ Ett skamstraff är betydligt svårare att anpassa till gärningsmannens skuld än vad ett förmögenhets- eller frihetsstraff är. Det är därför tänkbart att straffet i många fall blir oproportionerligt i förhållande till brottet. Utspridande av gärningsmannens namn kan dessutom leda till följder som egentligen inte är avsedda.¹⁵⁸ Jag tror att risken för att en gärningsman kommer att betraktas som en brottsling även efter det att han har avtjänat sitt straff, är betydligt större om domen offentliggörs i tidningar och liknande, än om ett sådant offentliggörande inte sker. En sådan konsekvens är enligt min mening helt oacceptabel. Domarna är i och för sig offentliga i Sverige, men jag anser att steget mellan ett generellt offentliggörande av domar (och därmed även gärningsmannens namn) och offentliga domar är stort. Syftet med att ha offentliga domar är ju inte att straffa brottslingarna. Genom att erbjuda

¹⁵³ Motsvarar artikel 8 (Disclosure of secrets pertaining to one’s office) i Corpus Juris.

¹⁵⁴ Uppräkningen av de svenska straffbestämmelserna är endast exemplifierande. För uppgifter om de övriga straffskalorna hänvisas till brottsbalken.

¹⁵⁵ Se Jareborgs sammanfattning av de svenska straffskalorna i: *The implementation of the Corpus Juris in the Member States*, volym III, s. 825.

¹⁵⁶ *The implementation of the Corpus Juris in the Member States*, volym III, s. 825.

¹⁵⁷ Som exempel på sådana grundläggande krav kan nämnas att straffet inte får vara för grymt, det måste uppfylla kraven enligt proportionalitetsprincipen och likställighetsprincipen och det får inte drabba andra än den dömda. Se Träskman, *Rules of the Corpus Juris for Sanctions*, s. 228.

¹⁵⁸ Träskman, *Corpus Juris*, s. 267.

offentlig insyn i rättsväsendets verksamhet så kan man säkerställa en förhållandevis effektiv kontroll av att domstolarna fattar korrekta och lagenliga beslut. Detta är således något som även brottslingarna har nytta av. Syftet med att offentliggöra domar i tidningar och liknande tycks emellertid endast vara att straffa brottslingarna genom berövande av deras heder och ära. Ett sådant syfte kan enligt min mening ifrågasättas. Nackdelarna med att använda offentliggörande av domen som straff är, som ovan påpekats, många och någon direkt fördel med ett sådant straff kan jag inte hitta. Man kan i och för sig tänka sig att ett sådant straff kan verka avskräckande, men nackdelarna är ändå så många och av så allvarlig karaktär att de helt klart överväger fördelarna.

Eftersom offentliggörande av domen inte används som straff enligt svensk rätt, så kommer ett eventuellt införande av den aktuella bestämmelsen att innebära att endast de domar som avser brott mot EU:s finansiella intressen kommer att offentliggöras. En sådan uppdelning är enligt mitt sätt att se det mycket olämplig. Brott som begås mot EU:s finansiella intressen är inte mer ”skamvärda” än brott som begås mot svenska intressen.

Kritik kan även framföras när det gäller flera av de andra straffen som föreskrivs i Corpus Juris-förslaget. Kritiken kan främst riktas mot tilläggsparagraferna. Förutom offentliggörande av domen så anser Jareborg även att straffen ”avstängning från framtida bidrag”, ”avstängning från framtida avtal” samt ”förbud mot att inneha gemenskapstjänst eller nationell offentlig tjänst” är oförenliga med svensk rätt.¹⁵⁹ För egen del är jag framför allt negativ till förbudet mot att inneha gemenskapstjänst eller nationell offentlig tjänst. Jag anser att det bör vara upp till de enskilda staterna att bestämma vem som har rätt att inneha en nationell offentlig tjänst. Tillsättning av offentliga tjänster måste vara en nationell angelägenhet. Min åsikt är alltså att ett förbud av det slag som föreslås i Corpus Juris skulle innebära en alltför stor inskränkning av den nationella suveräniteten.

Artikel 14 i Corpus Juris-förslaget är inte bara oförenlig med svensk rätt när det gäller de föreskrivna straffen, utan även när det gäller de i artikeln föreskrivna straffskalorna. Straffskalorna i bestämmelsen gäller för samtliga åtta brott som kriminaliseras i Corpus Juris. Redan här kan man se en avsevärd skillnad i förhållande till svensk rätt. I svensk rätt har ju varje straffbestämmelse en egen straffskala. I Corpus Juris-förslagets straffskalor görs inte heller någon skillnad mellan brott av olika grovhetsgrad. Samma skala ska tillämpas oberoende av om brottet är lindrigt, av ”normalgraden”, eller grovt. Även i detta avseende skiljer sig följaktligen förslaget från svensk rätt. Straffskalorna i artikel 14 framstår med andra ord som mycket schematiska om man jämför dem med de som tillämpas i svensk rätt. I praktiken innebär en tillämpning av artikel 14 att domstolarna lämnas ett mycket stort utrymme för egen prövning. Ett utav syftena med den detaljreglering som finns i svensk rätt är emellertid just att begränsa

¹⁵⁹ *The implementation of the Corpus Juris in the Member States*, volym III, s. 825.

utrymmet för domstolarnas prövning. De generella straffskalor som ska tillämpas enligt Corpus Juris kan därför anses strida mot de principer som idag är allmänt accepterade i den svenska strafflagstiftningen.¹⁶⁰ Jag anser också att man kan ifrågasätta om inte bruket av generellt utformade straffskalor är ett hot mot rättssäkerheten. Med den utformning som artikel 14 har idag är det knappast möjligt att förutse vilket straff som kan följa för ett visst brott. Det finns även en risk för att den enskilde domarens personliga åsikter får en avgörande roll vid påföljdsbestämningen. Ett sådant förhållande är enligt min mening inte acceptabelt. Likartade brott ska i största möjliga utsträckning bestraffas på samma sätt oberoende av vilken domare det är som dömer. Jag anser alltså att lagen (i detta fallet Corpus Juris) måste ge klarare besked om hur en domare ska döma. Detta tror jag är särskilt viktigt när det gäller reglering som ska tillämpas i olika länder. Ett införande av artikel 14 (i dess nuvarande lydelse) i medlemsstaterna skulle med all säkerhet leda till en mycket varierande praxis i de olika länderna. De nationella domarna är färgade av de inhemska rättstraditionerna och de nationella lagarna. Eftersom straffnivån i Sverige generellt sett är lägre än i många andra EU-länder, så kan man tänka sig att svenska domare vid en tillämpning av den aktuella bestämmelsen skulle utdöma lägre straff än domarna i vissa andra länder. Enligt det här resonemanget skulle följaktligen brott mot EU:s finansiella intressen behandlas olika beroende på i vilket land brottet prövades. Det är precis detta som man vill undvika genom att införa en gemensam strafflag för hela EU! Jag anser således att syftet med Corpus Juris förfelas väsentligt om man tillämpar en generell straffskala av det slag som nu föreslås.

Ett införande av artikel 14 skulle för svensk del även innebära en klar uppkriminalisering av vissa brott.¹⁶¹ Straffnivån i Corpus Juris är överlag betydligt högre än den som är allmän i Sverige.¹⁶² En tillämpning av artikel 14 skulle således leda till mycket märkliga undantag från en enhetlig strafftillämpning inom Sverige. Straffskalorna som föreskrivs i artikel 14 ska ju endast användas i de fall då brottet har begåtts mot EU:s finansiella intressen. I övriga fall ska de vanliga svenska straffskalorna tillämpas. Följden av detta blir att brott mot EU:s finansiella intressen kan straffas betydligt hårdare än brott som riktats mot svenska intressen. Som exempel kan nämnas att en person som gör sig skyldig till bedrägligt beteende enligt svensk lag kan dömas till böter eller fängelse i högst sex månader (9 kap. 2 § BrB). Om samma person begår ett liknande brott som berör EU:s finansiella intressen (det vill säga under förutsättning att rekvisiten i artikel 1 i Corpus Juris är uppfyllda) så kan han dömas till fängelse i högst fem år och/eller böter. Straffskalan i Corpus Juris skiljer sig följaktligen avsevärt från den som tillämpas enligt svensk rätt. Det maximala fängelsestraffet är betydligt

¹⁶⁰ Träskman, *Corpus Juris*, s. 267 f.

¹⁶¹ Observera dock att straffet för grovt bedrägeri (9 kap. 3 § BrB) är fängelse i lägst sex månader och högst sex år enligt svensk rätt. I detta fallet kan det alltså bli fråga om en viss nedkriminalisering, eftersom straffmaximum enligt artikel 14 i Corpus Juris är fängelse i fem år.

¹⁶² Träskman, *Corpus Juris*, s. 268.

högre i Corpus Juris. Det finns dessutom en möjlighet att kombinera fängelsestraffet med ett kännbart bötesstraff, något som inte är möjligt enligt svensk rätt. Jag anser inte att sådana motstridigheter inom en och samma stats straffsystem kan accepteras. Som jag redogjorde för tidigare så tror jag i och för sig att de generellt utformade straffskalorna i Corpus Juris ”inbjuder” de nationella domarna till att ta en viss hänsyn till den nationella straffnivån. I artikeln föreskrivs ju inget straffminimum och domarna bör därför ha möjlighet att utdöma det straff de anser rimligt i det aktuella fallet, så länge det inte är högre än det angivna maximistraffet. Trots detta så anser jag att ett införande av artikel 14 skulle innebära en betydande påtvingad straffskärpning för svensk del. Jag tror nämligen att det förväntas av de svenska domarna att de i så stor utsträckning som möjligt ska anpassa sig efter den praxis som växer fram i de övriga EU-länderna.

Sammanfattningsvis kan alltså sägas att jag är mycket kritisk till den nuvarande utformningen av artikel 14 i Corpus Juris-förslaget. Bestämmelsen avviker i flera avseenden från vad som gäller enligt svensk rätt. Avvikelserna är i vissa fall dessutom av en sådan karaktär att de strider mot allmänt vedertagna principer inom den svenska strafflagstiftningen. Skiljaktigheterna är alltför grundläggande för att kunna accepteras. Jag anser därför att det är av mycket stor vikt att Sverige arbetar aktivt för att åstadkomma en ändring av utformningen av den aktuella bestämmelsen.

6.2 Straffmätning

6.2.1 Regleringen i Corpus Juris-förslaget

I artikel 15 i Corpus Juris-förslaget finns en bestämmelse om straffmätning. I artikelns första punkt fastslås kravet på proportionalitet mellan brott och straff. Stadgandet lyder:

”The penalties applicable to the offences under Articles 1 to 8 shall not exceed the range justified by the fault of the offender as to the seriousness of the offence and the extent of his participation in it.”

Vid påföljdsbestämningen ska rätten särskilt beakta straffets allmän- och individualpreventiva funktion. När det gäller bestraffning av fysiska personer ska hänsyn också tas till brottslingens eventuella behov av vård. Den nationella domstolen får vid valet av påföljd även beakta gärningsmannens tidigare levnadsomständigheter och brottslighet, karaktär (bra och dåliga egenskaper), motiv, ekonomiska och sociala ställning samt hans ansträngningar att göra rätt för sig.¹⁶³

¹⁶³ Artikel 15 (2) och (3) i Corpus Juris-förslaget.

Corpus Juris-förslaget innehåller även ett stadgande om försvårande och förmildrande omständigheter (artikel 16).¹⁶⁴ Enligt den aktuella bestämmelsen ska det vara möjligt att gå utöver den normala straffskalan (som finns i artikel 14 (1)) när det föreligger försvårande omständigheter. Enligt artikel 16 (1) ska fysiska personer kunna dömas till fängelse i högst sju år (istället för fem år) och/eller maximalt 540 dagsböter (istället för 365) om det föreligger försvårande omständigheter. För juridiska personer ska bötesbeloppet vara högst 15 miljoner euro (istället för 10 miljoner euro). Försvårande omständigheter ska enligt artikel 16 (2) anses föreligga om den åsyftade skadan överstiger 100 000 euro samt, när det gäller brott enligt artiklarna 1 till 3 och 5 till 8, när brottet begåtts i samband med stämpling till brott.

Regleringen när det gäller de förmildrande omständigheterna är mycket knapphändig. Det enda som framgår är att nationell rätt ska tillämpas för att i det enskilda fallet bestämma vad som är att anse som förmildrande omständigheter, samt vilka effekter sådana omständigheter ska få. I en svensk domstol ska således 29 kap. 3 § brottsbalken tillämpas.¹⁶⁵

6.2.2 Svensk rätt

Den grundläggande principen vid straffmätning är att det ska råda proportionalitet mellan brott och straff. Den straffrättsliga påföljden ska återspegla graden av svårhet, klandervärdhet och förkastlighet hos gärningsmannens brottslighet.¹⁶⁶ Vid straffmätningen är således handlingens straffvärde av största betydelse. Enligt 29 kap. 1 § 1 st. BrB ska straff ”bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan efter brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde”. Brottsbalken innehåller inte någon definition av begreppet ”straffvärde”, men enligt 29 kap. 1 § 2 st. BrB ska straffvärdet bedömas med hänsyn till ”den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, vad den tilltalade insett eller borde ha insett om detta samt de avsikter eller motiv som han haft”.

Vid bedömningen av straffvärdet ska även försvårande och förmildrande omständigheter beaktas. Som exempel på försvårande omständigheter kan nämnas att den tilltalade har visat särskild hänsynslöshet, att den tilltalade grovt utnyttjat sin ställning eller i övrigt missbrukat ett särskilt förtroende eller att motivet för brottet har varit att kränka en person eller en folkgrupp

¹⁶⁴ Eftersom försvårande och förmildrande omständigheter ska beaktas vid straffmätningen enligt svensk rätt, så har jag valt att ta upp den aktuella bestämmelsen (artikel 16 i Corpus Juris) i det här stycket.

¹⁶⁵ Se artikel 16 (3) i Corpus Juris. För den svenska regleringen av förmildrande omständigheter, se stycke 6.2.2 i uppsatsen.

¹⁶⁶ Zila, s. 39.

på grund av exempelvis ras, hudfärg trosbekännelse eller liknande.¹⁶⁷ Förekomsten av försvårande omständigheter kan dock aldrig leda till att högre straff än det för brottet fastställda maximistraffet utdöms.¹⁶⁸

Förmildrande omständigheter kan bland annat vara att brottet föranletts av någon annans grovt kränkande beteende, att den tilltalade till följd av exempelvis psykisk störning haft nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande eller att brottet föranletts av stark mänsklig medkänsla. Om det föreligger förmildrande omständigheter så har domstolen möjlighet att utdöma ett lindrigare straff än det minimistraff som är föreskrivet för brottet.¹⁶⁹

Vid straffmätningen får hänsyn även tas till den tilltalades tidigare brottslighet. Detta gäller under förutsättning att den tidigare brottsligheten inte kan beaktas tillräckligt genom påföljdsvalet eller genom förverkande av villkorligt medgiven frihet.¹⁷⁰ Har domstolen valt fängelse istället för villkorlig dom eller skyddstillsyn av det skälet att den tilltalade tidigare har gjort sig skyldig till brott, så får alltså inte den tilltalades återfall beaktas vid fastställandet av fängelsestraffets längd.

6.2.3 Kommentarer

När det gäller straffmätning så är den grundläggande principen enligt svensk rätt att det ska råda proportionalitet mellan den konkreta gärningen och straffet. Denna princip kommer även till uttryck i artikel 15 (1) i Corpus Juris-förslaget. Så långt ser alltså förslaget ut att stämma väl överens med svensk rätt. Artikel 15 (3) i Corpus Juris föreskriver emellertid att den nationella domstolen vid påföljdsbestämningen även får beakta gärningsmannens tidigare levnadsomständigheter och brottslighet, karaktär (bra och dåliga egenskaper), motiv, ekonomiska och sociala ställning samt hans ansträngningar att göra rätt för sig.¹⁷¹ Denna del av stadgandet är, enligt mitt sätt att se det, inte helt förenlig med svensk rätt. Enligt svensk rätt ska ju straffet bestämmas med utgångspunkt i brottets straffvärde (vilket som nyss nämnts också är huvudregeln enligt Corpus Juris!). Det är det konkreta brottet som står i centrum, inte brottslingens personliga

¹⁶⁷ En uppräknig av försvårande omständigheter finns i 29 kap. 2 § BrB. Uppräknigen är endast exemplifierande, men enligt förarbetena (prop. 1987/88:120, s. 81) är uppräknigen någorlunda uttömmande.

¹⁶⁸ Zila, s. 45.

¹⁶⁹ En uppräknig av förmildrande omständigheter finns i 29 kap. 3 § BrB. Uppräknigen är endast exemplifierande.

¹⁷⁰ 29 kap. 4 § BrB.

¹⁷¹ Enligt Jareborg vore det en katastrof att införa denna del av stadgandet. Han har uttalat sig på följande sätt när det gäller den aktuella delen av bestämmelsen: "It enshrines the so-called cafeteria principle, i.e. the principle of not having principles. Its sweeping formulation provides the courts with the freedom to do whatever they want for whatever reasons ("the previous life of the accused", "his character", his social situation)." Se: *The implementation of the Corpus Juris in the Member States*, volym III, s. 834.

förhållanden.¹⁷² Brottslingens personliga förhållanden beaktas enligt svensk rätt i princip endast i den mån de har haft någon betydelse för brottet. En brottslings karaktär, sociala situation och så vidare behöver ju inte nödvändigtvis ha påverkat utförandet av brottet och de ska då inte heller beaktas vid straffmätningen.¹⁷³ Straffvärdet bedöms enligt 29 kap. 1 § 2 st. BrB med hänsyn till ”den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, vad den tilltalade insett eller borde ha insett om detta samt de avsikter eller motiv som han haft”. De faktorer som räknas upp i detta stadgande har som synes en anknytning till det utförda brottet. Även de försvårande och förmildrande omständigheter som domstolen enligt svensk rätt ska ta hänsyn till, har en anknytning till den konkreta gärningen. Som jag förstår artikel 15 (3) i Corpus Juris-förslaget, så ska det emellertid vara möjligt att även ta hänsyn till sådana omständigheter som inte har något direkt samband med brottet (såsom exempelvis brottslingens karaktär, sociala ställning osv.). Jag har väldigt svårt att se hur detta stadgande kan stämma överens med proportionalitetsprincipen. Om domstolen vid straffmätningen utgår från gärningsmannens personliga förhållanden istället för från brottets straffvärde, så kan enligt min mening inte den proportionalitet (mellan den konkreta gärningen och straffet) som eftersträvas enligt svensk rätt uppnås. Eftersom proportionalitetsprincipen även kommer till uttryck i artikel 15 (1) i Corpus Juris, så anser jag dessutom att man kan ifrågasätta om inte artikel 15 (1) och 15 (3) till viss del är oförenliga.

Det finns även andra skillnader mellan svensk rätt och regleringen i Corpus Juris-förslaget när det gäller straffmätning. En domstol ska enligt svensk rätt ta hänsyn till eventuella försvårande och förmildrande omständigheter vid straffmätningen. Även om det föreligger försvårande omständigheter så är det emellertid ändå aldrig möjligt att gå utöver den för brottet angivna straffskalan. I detta avseende skiljer sig följaktligen Corpus Juris från svensk rätt, eftersom domstolen enligt artikel 16 i förslaget ska tillämpa en högre straffskala när det föreligger försvårande omständigheter. Skillnaden mellan straffskalan i svensk rätt och straffskalan i Corpus Juris blir då i många fall ännu större. Som exempel kan nämnas att en person som gör sig skyldig till brott mot tystnadsplikten enligt svensk rätt (20 kap. 3 § BrB) kan dömas till böter eller fängelse i högst ett år. Maximistraffet gäller oavsett om det föreligger försvårande omständigheter eller ej. Om samma person gör sig skyldig till motsvarande brott enligt Corpus Juris (artikel 6), så är straffet fängelse i högst sju år och/eller maximalt 540 dagsböter under förutsättning att det föreligger försvårande omständigheter. Skillnaden mellan respektive straffskala är således betydande.

Min slutsats när det gäller straffmätning är att bestämmelserna i Corpus Juris-förslaget endast till viss del stämmer överens med gällande svensk rätt.

¹⁷² Observera dock 29 kap. 5 § BrB.

¹⁷³ Observera dock att det under vissa omständigheter är möjligt att beakta gärningsmannens tidigare brottlighet.

Som framgått av redogörelsen i det här avsnittet så är jag framför allt kritisk till det faktum att man enligt artikel 15 ska kunna lägga så stor vikt vid brottslingens personliga egenskaper vid straffmätningen. Detta anser jag vara helt oförenligt med grundläggande svenska principer.

7 Domstolarnas organisation och sammansättning

I det här kapitlet behandlas bestämmelserna avseende domstolarnas organisation och sammansättning. Jag avser även att behandla Corpus Juris-förslagets bestämmelser om ”frihetsdomare”. Denna typ av domare är helt okänd i svensk rätt. Jag har därför för avsikt att förklara vad en ”frihetsdomare” är, samt vilka uppgifter denna domare ska ha enligt Corpus Juris-förslaget. Jag redogör även för vem som utför motsvarande uppgifter enligt svensk rätt. Bestämmelserna avseende ”frihetsdomarna” faller måhända inte direkt under rubriken ”domstolarnas organisation och sammansättning”, men jag anser ändå att det är lämpligt att ta upp de aktuella bestämmelserna i det här sammanhanget.

Syftet med framställningen i det här kapitlet är att peka på de skillnader som finns mellan regleringen i Corpus Juris-förslaget och svensk rätt. Jag försöker även utreda vilka konsekvenser ett införande av de aktuella bestämmelserna skulle kunna få för svensk del.

7.1 Nationella specialdomstolar

7.1.1 Regleringen i Corpus Juris-förslaget

Enligt artikel 26 i Corpus Juris-förslaget ska brott enligt artiklarna 1 till 8 prövas av nationella, oberoende och opartiska domstolar. Det föreslås således inte någon gemensam europeisk domstol, utan målen ska prövas i vanliga nationella domstolar. Varje medlemsstat får själv bestämma vilken eller vilka domstolar som ska ha behörighet att pröva mål enligt Corpus Juris. Domstolarna ska dock, om möjligt, bestå av domare som är sakkunniga i ekonomiska och finansiella frågor.¹⁷⁴ Domstolarna bör med andra ord vara specialiserade på ekonomisk brottslighet.¹⁷⁵

7.1.2 Svensk rätt

I Sverige skiljer man mellan allmänna domstolar och specialdomstolar. De allmänna domstolarna dömer i alla mål förutom de som uttryckligen undandragits deras kompetens, medan specialdomstolarna endast har behörighet att döma i mål som hänför sig till en särskild del av den materiella rätten. Anledningen till att specialdomstolar inrättas är att det

¹⁷⁴ Se artikel 26 i Corpus Juris-förslaget.

¹⁷⁵ Träskman, *Corpus Juris*, s. 271.

krävs en särskild sakkunskap för att avgöra tvister inom vissa rättsområden. Vissa av specialdomstolarna har en helt fristående organisation, medan andra har karaktären av specialavdelningar vid vissa tingsrätter. Marknadsdomstolen och Arbetsdomstolen är exempel på specialdomstolar som finns i Sverige idag.¹⁷⁶

De svenska motsvarigheterna till de brott som kriminaliseras i Corpus Juris (bedrägeri etc.) anses inte kräva sådan särskild sakkunskap att de behöver prövas av en specialdomstol. Handläggningen av ekonomiska brott faller följaktligen under de allmänna domstolarnas kompetens. Under en viss period fanns det dock så kallade Eko-domstolar i Sverige.¹⁷⁷ Eko-domstolarna prövade vidlyftiga eller annars särskilt krävande mål, i vilka bedömningen av ekonomiska eller skatterättsliga förhållanden hade en väsentlig betydelse. Dessa domstolar utsattes emellertid för en hel del kritik och de avvecklades därför under början av 1990-talet.¹⁷⁸ Enligt 1 kap. 8 § rättegångsbalken är det dock fortfarande möjligt att låta särskilda ledamöter med ekonomisk eller skatterättslig kompetens ingå i rätten i mål av det slag som tidigare prövades av Eko-domstolarna. Samtliga tingsrätter i landet kan utnyttja denna möjlighet. På så sätt kan man alltså säga att varje tingsrätt kan "förvandla" sig till en "Eko-domstol".¹⁷⁹ Rätten ska emellertid, utöver den eller de särskilda ledamöter som blivit utvalda, ha samma sammansättning som den i normala fall har i brottmålsrättegångar.¹⁸⁰ Det är följaktligen inte så att samtliga av rättens ledamöter har särskild fackkunskap.

I Sverige tycks utvecklingen gå mot ett alltmer begränsat användande av specialdomstolar. I regeringens skrivelse "Reformering av domstolväsendet – en handlingsplan"¹⁸¹ gjorde regeringen bedömningen att den dömande verksamheten i så stor utsträckning som möjligt bör ske i de allmänna domstolarna eller i de allmänna förvaltningsdomstolarna. Regeringen anförde att inställningen de senaste 10 åren har varit att specialdomstolar utanför de båda domstolsslagen bör undvikas. Enligt regeringen talar bland annat personalförsörjning, ökad flexibilitet, minskad sårbarhet och högre effektivitet för en lösning med en sammanhållen organisation.

Sammanfattningsvis kan alltså konstateras att det inte är särskilt mycket som talar för att den svenska staten är villig att inrätta en specialdomstol för brott av det slag som det är fråga om i Corpus Juris-förslaget.

¹⁷⁶ Heuman, s. 9 ff.

¹⁷⁷ Se Eko-kommissionens förslag i SOU 1984:3, s. 2 f.

¹⁷⁸ Se SFS 1990:458, Förordning om upphävande av förordningen (1985:401) om handläggningen av mål som avses i 1 kap. 7 § rättegångsbalken.

¹⁷⁹ Andersson m.fl., s. 57. Se även Emanuelsson, s. 951 f.

¹⁸⁰ För bestämmelser om rättens sammansättning i brottmål: se 1 kap. 3 b § RB.

¹⁸¹ Skr. 1999/2000:106. (Se även Skr. 2000/2001:112, s. 54.)

7.1.3 Kommentarer

I Corpus Juris-förslaget förespråkas domstolar som är specialiserade på ekonomisk brottslighet. Någon sådan specialdomstol finns inte i Sverige och lär med tanke på de uppgifter som redovisats ovan i avsnitt 7.1.2 inte heller inrättas (åtminstone inte inom en överskådlig tid). Förslaget avviker således i detta avseende från vad som gäller enligt svensk rätt. Enligt Corpus Juris är det emellertid inte ett absolut krav att medlemsstaterna ska ha specialdomstolar för den typ av brott som kriminaliseras i förslaget. Det är endast *önskvärt*. Det aktuella stadgandet (artikel 26 i Corpus Juris) bör därför inte medföra några problem för svensk del. I svensk rätt finns det dessutom en möjlighet att låta särskilda ledamöter med ekonomisk eller skatterättslig kompetens ingå i rätten i mål av det slag som det nu är fråga om. Jag anser därför att svensk rätt utan större problem bör kunna uppfylla de krav som ställs i artikel 26 i Corpus Juris-förslaget.

7.2 Lekmän i brottmålsrättegången?

7.2.1 Regleringen i Corpus Juris-förslaget

Enligt artikel 26 i förslaget ska de nationella domstolarna, när det gäller prövning av brott enligt Corpus Juris, i så stor utsträckning som möjligt bestå av enbart yrkesdomare. I den ursprungliga versionen av förslaget fanns det emellertid ett absolut krav på att samtliga domare skulle vara yrkesdomare. Stadgandet löd då:

*” The courts must consist of professional judges, specialising wherever possible in economic and financial matters, and not simple jurors or lay magistrates. ”*¹⁸²

Detta absoluta krav mötte mycket stark kritik från bland annat Irland, Sverige och Storbritannien.¹⁸³ Det absoluta kravet togs därför bort, och i den nya versionen krävs alltså endast att domstolen ”i så stor utsträckning som möjligt” består av yrkesdomare.

7.2.2 Svensk rätt

I Sverige intar lekmännen sedan en lång tid tillbaka en självklar plats i den dömande verksamheten. Den svenska lekmananämnden är ur ett internationellt historiskt perspektiv en närmast unik institution, eftersom den

¹⁸² Delmas-Marty, *Corpus Juris*, s. 114.

¹⁸³ *The implementation of the Corpus Juris in the Member States*, volym I, s. 94.

har en obruten tradition sedan mer än 800 år tillbaka!¹⁸⁴ Nämndemännen har genom århundradena ansetts vara de som tolkat folkets rättsuppfattning, och som har varit folksamvetets röst i domstolarna.

Nämndemännen utses genom val.¹⁸⁵ De medverkar idag i den dömande verksamheten vid såväl tingsrätter som hovrätter. Huvudregeln är att tingsrätten vid huvudförhandling i brottmål ska bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän.¹⁸⁶ I en brottmålsrättegång i hovrätten är domstolen domför med tre lagfarna domare och två nämndemän.¹⁸⁷ Lekmannadomarnas uppgifter i dömandet är formellt sett samma som de lagfarna domarnas. De deltar i alla beslut och deras röster har samma värde som juristdomarnas röster. I praktiken är emellertid möjligheterna att uppfylla samma uppgifter som juristdomarna starkt begränsade, eftersom nämndemännen inte har samma kunskap och erfarenhet som de lagfarna domarna. Vilket faktiskt inflytande den enskilde nämndemannen har, beror i hög grad på dennes individuella ambitioner, kunskap, erfarenhet och så vidare.¹⁸⁸

Vilka för- respektive nackdelar finns det då med att använda folkrepresentanter i domstolarna? Som argument för användandet av nämndemän har bland annat framhållits att nämndemännen utgör ”en garanti för att domstolarnas avgöranden ligger i linje med allmänna rättsuppfattningar i samhället”¹⁸⁹. Folkrepresentationen anses även ge medborgarna inflytande över rättskipningen, eller i vart fall insyn däri. Detta innebär bland annat ett skydd mot maktmissbruk. Nämndemännens medverkan i rättegången anses också ge ett folkligt förtroende för rättskipningen. Ett annat argument är att rättskipningen måste utövas på ett sådant sätt att vanligt folk förstår vad som gäller. Genom att lekmän deltar i rättegången så tvingas juristdomarna att göra processen förståelig. En annan viktig sak är att nämndemännen anses skapa en större allsidighet i prövningen. Särskilt vid den fria bevisprövningen är det en stor fördel om personer med varierande människokänedom och livserfarenhet deltar.¹⁹⁰ Samtliga argument som nu har tagits upp talar alltså för att nämndemännen även fortsättningsvis ska medverka i den dömande verksamheten i Sverige. Det finns emellertid även argument som talar emot ett sådant deltagande. För det första kan det ifrågasättas hur hållbara de argument som nyss har framhållits till fördel för folkrepresentation i domstolarna egentligen är. Det är svårt att visa att lekmanmedverkan i domstolarna verkligen medför att domarna stämmer bättre överens med den allmänna rättsuppfattningen, att den skapar ett större förtroende för rättskipningen eller att den ger ett folkligt inflytande och insyn. Det finns även en risk för att lekmän på grund

¹⁸⁴ Diesen, s. 376.

¹⁸⁵ 4 kap. 5 § RB.

¹⁸⁶ 1 kap. 3 b § RB.

¹⁸⁷ 2 kap. 4 § 2 st. RB.

¹⁸⁸ Diesen, s. 310.

¹⁸⁹ Prop. 1982/83:126, s. 18.

¹⁹⁰ Diesen, s. 234 ff. Se även Ekelöf I, s. 111 ff.

av bristande juridiska kunskaper och otillräcklig processuell erfarenhet felbedömer de frågor som behandlas, samt att de låter sina känsloreaktioner inverka på deras ställningstaganden. Utan lekmän i domstolarna kan rättskipningen alltså utövas på ett mer vetenskapligt sätt. Nämndemän har också en tendens att tillämpa ett lägre beviskrav än de lagfarna domarna, det vill säga de har större benägenhet att fälla den tilltalade än vad jurister har.¹⁹¹

Sammanfattningsvis kan följaktligen konstateras att det finns flera skäl som talar såväl för som emot en fortsatt medverkan av lekmän i domstolarna. För att en förändring ska ske i Sverige, det vill säga att lekmän inte längre ska delta i rättskipningen, så krävs det emellertid inte bara starka sakskäl utan även en politisk beslutsamhet. För tillfället verkar det inte finnas någon politisk vilja att förändra det svenska systemet, och det finns inte heller något som talar för att en sådan förändring kommer att ske under en överskådlig tid.¹⁹²

7.2.3 Kommentarer

Enligt artikel 26 i förslaget ska de nationella domstolarna, vid prövning av brott enligt Corpus Juris, i så stor utsträckning som möjligt bestå av enbart yrkesdomare. Att helt utesluta lekmannadomare från denna typ av mål strider emellertid klart mot den ordning som accepteras i Sverige. Det finns en lång tradition av folkrepresentation i de svenska domstolarna, och för tillfället verkar det inte finnas någon politisk vilja att förändra det svenska systemet. Att enbart använda yrkesdomare vid prövning av brott enligt Corpus Juris, skulle för svensk del innebära en underlig särbehandling av sådana brott. Brott mot svenska intressen skulle ju även fortsättningsvis prövas av domstolar bestående av såväl yrkesdomare som lekmannadomare. Denna särbehandling kan dock undvikas, eftersom det i den nya versionen av förslaget framgår att det endast är *önskvärt* att brott mot Corpus Juris ska prövas av enbart yrkesdomare. Det absoluta kravet har följaktligen tagits bort. Som jag ser det så bör detta innebära att Sverige, trots ett eventuellt införande av artikel 26, har en möjlighet att fortsätta med det system som för närvarande används. Detta medför i så fall att Sverige inte kommer att uppfylla de önskemål som framkommer i artikel 26, men att man trots detta inte anses bryta mot bestämmelsen i Corpus Juris.

¹⁹¹ Diesen, s. 377 ff.; Ekelöf I, s. 115 f.

¹⁹² Diesen, s. 13. Se även *The implementation of the Corpus Juris in the Member States*, volym III, s. 849 f.

7.3 "The judge of freedoms"

7.3.1 Regleringen i Corpus Juris-förslaget

Enligt artikel 25bis första punkten i Corpus Juris-förslaget ska varje medlemsstat utse en oberoende och opartisk "frihetsdomare"¹⁹³. Denna domare ska ha till uppgift att utöva domstolstillsyn under hela förundersökningsstadiet när det gäller brott som kriminaliseras i artiklarna 1 till 8 i Corpus Juris. Till skillnad från åklagarna så ska inte "frihetsdomarna" tillhöra en gemenskapsmyndighet, utan de ska vara vanliga nationella domare.¹⁹⁴

Förutom att utöva domstolstillsyn så ska "frihetsdomaren" även vara behörig att begära förordnande av sakkunnigutredning samt att besluta om säkerhetsåtgärder. Vid fullgörandet av de nu nämnda uppgifterna ska domaren använda sig av såväl nationell lag som regleringen i Corpus Juris.¹⁹⁵

En annan uppgift som "frihetsdomaren" ska ha, är att godkänna de åtgärder som vidtas under förundersökningen. Domarens godkännande ska emellertid endast krävas i de fall då åtgärderna resulterar i en begränsning eller ett berövande av en persons (en tilltalads eller ett vittnes) rättighet eller frihet enligt Europakonventionen. Domaren ska kontrollera huruvida åtgärden är laglig och lämplig samt om den är förenlig med principerna om behövlighet och proportionalitet. Huvudregeln är att godkännandet ska ske innan åtgärden vidtas. I brådskande fall ska godkännandet dock kunna ske i efterhand inom 24 timmar.¹⁹⁶

Vid förundersökningens slut ska den europeiska åklagarmyndighetens direktör besluta huruvida åtal ska väckas eller ej. "Frihetsdomaren" ska meddelas om detta beslut och har sedan till uppgift att anhängiggöra målet vid den brottmålsdomstol som är behörig enligt artikel 26 (under förutsättning att åtal väcks!).¹⁹⁷

Corpus Juris-förslaget innehåller även bestämmelser avseende så kallade "europeiska anhållningsbeslut"¹⁹⁸. Enligt artikel 25ter är det "frihetsdomarens" uppgift att, på begäran av den europeiska åklagarmyndigheten, utfärda dessa anhållningsbeslut. Beslutet ska stå i överensstämmelse med såväl nationell rätt som bestämmelserna i

¹⁹³ Den svenska översättningen "frihetsdomare" används bland annat av Jareborg i hans översättning av den ursprungliga versionen av Corpus Juris-förslaget. Se Jareborg, *Corpus Juris*, s. 266 f.

¹⁹⁴ Delmas-Marty, *Corpus Juris*, s. 112.

¹⁹⁵ Se artikel 25bis första punkten i Corpus Juris-förslaget.

¹⁹⁶ Se artikel 25bis andra punkten i Corpus Juris-förslaget.

¹⁹⁷ Se artikel 25bis tredje punkten i Corpus Juris-förslaget.

¹⁹⁸ På engelska "European arrest warrant".

Europakonventionen, och det ska gälla inom hela unionen. Beslutet ska kunna överklagas i enlighet med de nationella reglerna i det land där beslutet har tagits.

Slutligen ska även nämnas att det är ”frihetsdomaren” som ska besluta om en misstänkt person ska häktas eller ställas under domstols övervakning. Även detta beslut ska kunna överklagas i enlighet med nationella regler.¹⁹⁹

”Frihetsdomaren” har således givits en relativt omfattande behörighet enligt Corpus Juris-förslaget.²⁰⁰ Enligt kommentarerna till förslaget är det viktigt att hålla isär ”frihetsdomarens” uppgifter från de uppgifter som tillkommer domarna under själva rättegången.²⁰¹ Den person som är utsedd till ”frihetsdomare” får inte lov att medverka som domare i en framtida rättegång. Det system som föreslås i Corpus Juris har följaktligen influerats av det ackusatoriska förfarandet.²⁰² Enligt förslaget ska ju domaren som leder rättegången vara en opartisk person som i princip inte har någon kunskap om målet innan rättegången hålls. Det föreslagna systemet avviker på så sätt från den inkvisitoriska processen.²⁰³

7.3.2 ”Frihetsdomaren”: en okänd figur i svensk rätt

Den svenska brottmålsprocessen bygger på den ackusatoriska principen. Någon motsvarighet till det i Corpus Juris föreslagna systemet med ”frihetsdomare” finns dock inte. I Sverige utreder polis och åklagare brott utan att underkastas någon särskild domstolstillsyn. Domstolen medverkar endast undantagsvis under förundersökningsstadiet (som exempel kan nämnas att häktningsbeslut endast kan meddelas av domstol²⁰⁴). Domstolens uppgifter utförs emellertid då av den ordinära underrättsdomstolen, och inte av en särskild ”förundersökningsdomare”.

Många av de uppgifter som tillkommer ”frihetsdomaren” enligt Corpus Juris-förslaget, tillkommer enligt svensk rätt den allmänna åklagaren. Åklagaren har tilldelats stora maktbefogenheter i svensk straffprocess. Han/hon har tre huvudsakliga uppgifter, nämligen att vara

¹⁹⁹ Se artikel 25quater i Corpus Juris-förslaget.

²⁰⁰ ”Frihetsdomarens” roll kan jämföras med den italienske ”giudice per le indagini preliminari (preliminary investigation magistrate) samt den tyske ”Ermittlungsrichter” (supervising judge). Se Sicurella, s. 31 och 33.

²⁰¹ *The implementation of the Corpus Juris in the Member States*, volym I, s. 89 f.

²⁰² Det ackusatoriska förfarandet kännetecknas av att organ som är fristående från domstolen (till exempel polis och/eller åklagare) utreder påstådda brott. Detta görs under ett skede (förundersökningen) som är fristående från själva domstolsprövningen. Se Lundqvist, s. 113. Enligt Corpus Juris-förslaget är det den europeiska åklagarmyndigheten som är ansvarig för utredning av brott. Se artikel 18 (2) i förslaget.

²⁰³ Den inkvisitoriska processen kännetecknas av att domaren, utöver sin roll som ordförande, även fungerar som undersökningsledare.

²⁰⁴ 24 kap. 5 § RB.

förundersökningsledare då det gäller utredningar av flertalet brott,²⁰⁵ att fatta beslut om väckande av åtal²⁰⁶ samt att driva åtalet under själva rättegången. Därutöver har åklagaren stora befogenheter att besluta om olika typer av straffprocessuella tvångsmedel. Som exempel kan nämnas att beslut om anhållande meddelas av åklagare.²⁰⁷ Åklagaren kan även besluta om övervakning²⁰⁸, reseförbud och anmälningsskyldighet²⁰⁹, beslag²¹⁰ samt husrannsakan, kroppsvisitation och kroppsbesiktning²¹¹. Flera av de åtgärder som enligt Corpus Juris-förslaget måste beslutas eller åtminstone godkännas av ”frihetsdomaren”, kan således enligt svensk rätt beslutas av åklagaren utan särskilt förordnande av en domstol.

”Frihetsdomarens” övriga uppgifter tillfaller enligt svensk rätt den ordinära underrättsdomaren. Beslut att häkta någon meddelas, som tidigare nämnts, av rätten.²¹² Likaså måste ett beslut om kvarstad meddelas av rätten.²¹³

Samtliga av ”frihetsdomarens” uppgifter tillfaller således antingen rätten eller åklagaren enligt svensk rätt. Något uttryckligt förslag om att införa ett domarsystem av det slag som föreslås i Corpus Juris har inte heller funnits i Sverige (åtminstone inte under senare år). Ett sådant domarsystem måste därför bedömas som helt främmande för den svenska straffprocessrätten.²¹⁴

7.3.3 Kommentarer

I Sverige finns det inte någon motsvarighet till det i Corpus Juris föreslagna systemet med ”frihetsdomare”. ”Frihetsdomaren” ska enligt förslaget överta vissa av de uppgifter som idag tillfaller den allmänna åklagaren och/eller den ordinära underrättsdomaren. Från svenskt håll har detta system kritiserats hårt. Enligt Jareborg är systemet inte bara okänt i svensk rätt. Det kan dessutom anses stå i strid med nationella rättstraditioner och grundläggande principer inom straffprocessrätten. Han hävdar även att det ur ett svenskt perspektiv är uppenbart att användandet av en ”frihetsdomare” kommer att göra processen dyrare samt att det kommer att ta betydligt längre tid innan ett mål kan prövas i rätten.²¹⁵ Själv är jag benägen att hålla med

²⁰⁵ 23 kap. 3 § RB.

²⁰⁶ 20 kap. 2 § RB.

²⁰⁷ 24 kap. 6 § 3 st. RB.

²⁰⁸ 24 kap. 4 § RB. Se även Ekelöf III, s. 54. Beslut om övervakning kan även fattas av rätten.

²⁰⁹ 25 kap. 2 § 2 st. RB samt 25 kap. 3 § 1 st. RB. Beslut om reseförbud och anmälningsskyldighet kan även fattas av rätten.

²¹⁰ 27 kap. 4 § 2 st. RB. Beslut kan även fattas av undersökningsledare (samt i vissa fall av rätten. Se 27 kap. 5 § RB).

²¹¹ 28 kap. 4 § 1 st. RB samt 28 kap. 13 § 1 st. RB. Beslut om husrannsakan, kroppsvisitation samt kroppsbesiktning kan även fattas av undersökningsledaren eller rätten.

²¹² 24 kap. 5 § 1 st. RB.

²¹³ 26 kap. 2 § 1 st. RB.

²¹⁴ Träskman, *Corpus Juris*, s. 269.

²¹⁵ *The implementation of the Corpus Juris in the Member States*, volym III, s. 849.

Jareborg. Systemet kräver ju att ytterligare en person sätter sig in i målet under förundersökningsstadiet. Ytterligare arbetskraft betyder ökade kostnader, och eftersom det tar tid för "frihetsdomaren" att sätta sig in i målet så blir följden med största sannolikhet, precis som Jareborg hävdar, att det kommer att ta längre tid innan ett mål kan prövas i rätten.

Eftersom det inte finns "frihetsdomare" i Sverige, så kommer ett eventuellt införande av de aktuella bestämmelserna att innebära att processen för brott som begåtts mot EU:s budget kommer att avvika avsevärt från den normala straffprocessen. Inte nog med att det ska vara särskilda "europeiska åklagare" som driver målen, utan det ska dessutom finnas ytterligare en person som är okänd i den svenska brottmålsprocessen. Den ordinära domaren är således den enda som kommer att finnas med i såväl den "normala" svenska straffprocessen som i den "europeiska" processen. Den ordinära domaren kommer dock inte att ha samma uppgifter i respektive process, eftersom "frihetsdomaren" kommer att överta vissa av hans/hennes uppgifter (exempelvis att meddela häktningsbeslut). Då dessa särregler endast kommer att gälla för brott som kriminaliseras i Corpus Juris, så kommer detta, enligt min mening, att innebära en mycket märklig särbehandling av denna typ av brott.

Min slutsats är således att systemet med "frihetsdomare" är ett önskat inslag i den svenska straffprocessrätten. Introduktionen av "frihetsdomare" kommer enligt min mening att kräva alltför stora förändringar i den nuvarande straffprocessen. Jag anser därför att det är av största vikt att Sverige arbetar aktivt för att försöka förhindra att detta förslag genomförs. Dessvärre finns det inte så mycket som talar för att en förändring av förslaget kommer att ske på den här punkten. Enligt den uppföljningsstudie som gjordes efter det att det ursprungliga förslaget från 1997 hade lagts fram, så är det endast Sverige som anser att systemet med "frihetsdomare" är politiskt otänkbart.²¹⁶ Jag tror därför att det blir oerhört svårt för Sverige att få till stånd en förändring av förslaget.

²¹⁶ *The implementation of the Corpus Juris in the Member States*, volym I, s. 342.

8 Bevisregler

Tanken är att reglerna i Corpus Juris ska vara en kompromiss mellan de olika EU-ländernas rättstraditioner. När det gäller bevisreglerna har det dock visat sig vara mycket svårt att uppnå en sådan kompromiss. Ländernas regler på det här området skiljer sig nämligen avsevärt från varandra. Trots detta så innehåller Corpus Juris-förslaget tre artiklar (31-33) avseende bevisning. Artiklarna innehåller bestämmelser om bevisbörda, vilken bevisning som är tillåten samt slutligen under vilka förhållanden bevisning som anskaffats på olagligt sätt ska avvisas.

I det här kapitlet redogör jag för innehållet i de tre artiklarna. Framställningen innehåller även en beskrivning av motsvarande svenska regler. Därutöver har jag för avsikt att redogöra för vem som har rätt att samla in bevisning enligt bestämmelserna i Corpus Juris-förslaget samt enligt svensk rätt. Mot bakgrund av dessa redogörelser görs en analys av de skillnader som finns mellan regleringen i Corpus Juris-förslaget och svensk rätt. Jag försöker även utreda vilka konsekvenser ett införande av de aktuella bestämmelserna kan få för svensk del. Vissa generella påpekanden avseende de aktuella bestämmelserna görs också.

8.1 Bevisbörda

8.1.1 Regleringen i Corpus Juris-förslaget

Reglerna avseende bevisbörda finns i artikel 31 i Corpus Juris-förslaget. Vid utformningen av det aktuella stadgandet har arbetsgruppen, som har lagt fram förslaget, bland annat tagit hänsyn till bestämmelserna i Europakonventionen.²¹⁷ Skyddet för de mänskliga rättigheterna utgör en central rättsprincip inom EU. Det är numera uttryckligen fastslaget i artikel 6 (2) i Maastrichtfördraget att unionen ska respektera de grundläggande rättigheterna såsom de garanteras i Europakonventionen och såsom de följer av medlemsstaternas gemensamma konstitutionella traditioner. Eftersom samtliga EU-länder har ratificerat Europakonventionen, så stämmer stadgandet i artikel 31 väl överens med medlemsstaternas lagstiftningar. Artikel 31 kan därför i princip anses vara okontroversiell.²¹⁸ Trots detta så anser jag att det finns vissa omständigheter som är värda att poängtera i det här sammanhanget. Jag har därför valt att behandla artikeln, även om den stämmer förhållandevis väl överens med svensk lagstiftning.

²¹⁷ *The implementation of the Corpus Juris in the Member States*, volym I, s. 98.

²¹⁸ *The implementation of the Corpus Juris in the Member States*, volym I, s. 358.

Enligt artikel 31 (1) i Corpus Juris ska varje person, som misstänks för brott som sägs i artiklarna 1 till 8, förutsättas vara oskyldig tills dess att hans eller hennes skuld har fastslagits genom dom som vunnit laga kraft. Artikeln ger med andra ord uttryck för oskyldighetspresumtionen.²¹⁹ Denna princip får anses vara allmänt vedertagen i samtliga medlemstater.

I artikelns andra punkt framgår att ingen person ska vara skyldig att direkt eller indirekt aktivt medverka till att klarlägga huruvida han eller hon har begått ett brott.²²⁰ Detta gäller med undantag för skyldigheten att överlämna vissa handlingar, som kan finnas enligt nationell rätt eller gemenskapsrätt. Någon närmare precisering av vilken typ av handlingar det rör sig om, görs dock inte i stadgandet.

I bestämmelsen nämns alltså vissa ”bevisbörderegler” som (enligt förslaget) ska tillämpas vid prövning av sådana gärningar som kriminaliseras i Corpus Juris. Även om det inte uttryckligen framgår i stadgandet vem det är som ska ha bevisbördan, så kan det anses följa av de nyss nämnda principerna att det är åklagaren som ska bevisa att den tilltalade är skyldig.²²¹ Något som däremot inte framkommer av stadgandet är hur stark bevisningen måste vara för att den tilltalade ska kunna fällas för brottet. Beviskravet nämns överhuvudtaget inte i bestämmelsen.

8.1.2 Svensk rätt

Enligt svensk rätt är det åklagaren som har bevisbördan för samtliga relevanta omständigheter.²²² Åklagaren ska bevisa att den tilltalades gärning uppfyller alla de objektiva och subjektiva rekvisit som uppställs i den straffbestämmelse som är aktuell. Den tilltalade har följaktligen inte någon som helst skyldighet att försöka bevisa sin oskuld.²²³ Lyckas inte åklagaren bevisa att den tilltalade är skyldig, så ska åtalet ogillas. På detta sätt kan man ”motverka att det meddelas oriktiga straffdomar”²²⁴. Åklagarens bevisbörda följer bland annat av den viktiga principen ”in dubio pro reo” (vid tvivel för den tilltalade). En annan princip som bör nämnas i det här sammanhanget är ”in dubio mitius” (i tveksamma fall ska det för den tilltalade mest fördelaktiga alternativet väljas). Båda principerna är allmänt vedertagna rättsgrundsatser och de gäller utan uttryckligt lagstöd.²²⁵

²¹⁹ Oskyldighetspresumtionen kommer även till uttryck i Europakonventionens artikel 6 (2).

²²⁰ ”The privilege against self-incrimination” är en internationellt accepterad princip. Den anses bland annat innefattas i rätten till en rättvis rättegång enligt artikel 6 i Europakonventionen. Se Lundqvist, s. 53 f.

²²¹ Lundqvist, s. 54.

²²² Det förekommer dock vissa enstaka undantag. Se t.ex. 5 kap 1 § andra stycket BrB.

²²³ Se dock Westberg, s. 878 ff. Westberg diskuterar huruvida den tilltalade i vissa fall kan anses ha en viss förklaringsbörda, samt om detta i så fall kan rättfärdigas.

²²⁴ Ekelöf IV, s. 113.

²²⁵ SOU 1996:185, s. 367 f.

Oskyldighetspresumtionen är ofta förknippad med regeln om att åklagaren har full bevisbörda. Principen innebär, som tidigare nämnts, att den tilltalade ska betraktas som oskyldig tills dess att motsatsen har bevisats. Oskyldighetspresumtionen är en mycket viktig och grundläggande princip i brottmålsprocessen. Presumtionen gäller som en allmän rättsgrundsats och den fastslås dessutom i vissa av de internationella konventioner²²⁶ som Sverige har ratificerat.²²⁷

En annan omständighet som är av stor betydelse för den tilltalade är att han inte har någon som helst aktivitetsplikt. Personen ifråga kan förhålla sig tyst och passiv under hela processen, utan att riskera att det läggs honom till last i skuldbedömningen. Detta är en oinskränkt rättighet enligt svensk rätt.²²⁸ Om den tilltalade utnyttjar sin rätt att förhålla sig tyst och passiv, så kan detta emellertid vägas in vid själva bevisvärderingen. Enligt 35 kap. 4 § RB ska rätten pröva vilken verkan som bevis en parts passivitet ska få. Detta kan anses vara en konsekvens av den fria bevisvärderingen som gäller enligt svensk rätt. Enligt doktrinen ska domstolen dock vara mycket restriktiv när det gäller att tolka den tilltalades passivitet som bevis emot honom.²²⁹ Domstolen måste verkligen vara övertygad om att det finns godtagbara skäl till att dra bevisrättsliga slutsatser till nackdel för den tilltalade på grund av dennes tystnad.²³⁰

En tilltalad i ett brottmål får inte höras under sanningsförsäkran. Förhöret sker endast upplysningsvis i bevissyfte.²³¹ Detta är en naturlig följd av den nyss nämnda principen att en person aldrig är skyldig att medverka till att klarlägga huruvida han har begått ett brott. Likaså gäller inte den allmänna editionsplikten i 38 kap. 2 § RB en tilltalad.²³² Den som misstänks för ett brott har således aldrig en skyldighet att förete en handling som kan antas äga betydelse som bevis.

Slutligen ska ett par ord nämnas om beviskravet i brottmål. För att ett åtal ska kunna leda till fällande dom så krävs det att åklagarens bevisning har en viss styrka. Det finns inte någon uttrycklig reglering i svensk rätt avseende vilket beviskrav som gäller i brottmål, men enligt såväl praxis²³³ som

²²⁶ Se bland annat Europakonventionen artikel 6 (2) samt FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna artikel 11.

²²⁷ Bring m.fl., s. 27.

²²⁸ Det ska dock påpekas att det inte finns någon uttrycklig skyldighet för någon att informera den tilltalade om denna rättighet. Se *The implementation of the Corpus Juris in the Member States*, volym III, s. 854.

²²⁹ Fitger och Renfors, s. 23 samt *The implementation of the Corpus Juris in the Member States*, volym III, s. 854. Se även SOU 1938:44, s. 382.

²³⁰ Westberg, s. 886.

²³¹ 37 kap. 1 § RB samt 37 kap. 2 § 1 st. RB e contrario.

²³² 38 kap. 2 § 1 st. RB lyder: ”Innehar någon skriftlig handling, som kan antagas äga betydelse som bevis, vare han skyldig att förete den; sådan skyldighet åligger dock ej i brottmål den misstänkte eller den som till honom står i sådant förhållande, som avses i 36 kap. 3 §”.

²³³ Se exempelvis NJA 1980 s. 725.

doktrin²³⁴ ska det vara ”ställt utom rimligt tvivel” att den tilltalade är skyldig.²³⁵ Det högt ställda beviskravet ska motverka att oskyldiga döms. Det bedöms nämligen som betydligt värre om en oskyldig döms, än om en skyldig frikänns. Detta brukar uttryckas med frasen ”hellre må tio skyldiga gå fria än en oskyldig bli fälld”²³⁶. Medborgarnas behov av skydd mot oriktiga domar kan således anses gå före behovet av effektivitet i rättskipningen.

8.1.3 Kommentarer

Som framgår av de nyss gjorda redogörelserna så är artikel 31 i Corpus Juris-förslaget i stort sett förenlig med gällande svensk rätt. Ett införande av artikeln lär således inte medföra några större problem för Sverige. Trots detta så anser jag att en viss kritik av artikel 31 är befogad.

Även om i stort sett alla utländska rättssystem, som är jämförbara med det svenska, tillämpar principen om åklagarens bevisbörda,²³⁷ så anser jag att artikel 31 bör innehålla ett uttryckligt stadgande om att så är fallet även vid prövning av brott enligt Corpus Juris. Jag anser även att det i bestämmelsen bör framgå vilket beviskrav som ska anses gälla enligt Corpus Juris. Även om det mesta tyder på att samtliga EU-länder tillämpar ett mycket högt beviskrav²³⁸, så anser jag att det är viktigt att klargöra vilket beviskrav som ska gälla enligt Corpus Juris. Detta är enligt min mening mer eller mindre nödvändigt om man vill uppnå en enhetlig rättstillämpning i medlemsstaterna. I Sverige anses det högt ställda beviskravet vara ett uttryck för den vikt som en rättsstat lägger vid att ingen ska fällas för ett brott som han inte har begått. Om Corpus Juris-förslaget i framtiden kommer att kompletteras med ett stadgande avseende vilket beviskrav som ska gälla, så kommer Sverige förmodligen endast att acceptera förslaget under förutsättning att beviskravet motsvarar det som gäller enligt svensk rätt. Ett lägre ställt beviskrav skulle nämligen strida mot grundläggande svenska rättsprinciper.

När det gäller jämförelsen mellan svensk rätt och artikel 31 i Corpus Juris, så bör även påpekas att den allmänna editionsplikten enligt 38 kap. 2 § RB (i svensk rätt) inte gäller den tilltalade. I artikel 31 (2) i Corpus Juris-förslaget sägs emellertid att den tilltalade är skyldig att överlämna vissa handlingar, under förutsättning att en sådan editionsplikt följer av nationell rätt eller gemenskapsrätt. För svensk del spelar det här egentligen inte så stor roll, eftersom stadgandet hänvisar till nationell rätt. Ett införande av den aktuella

²³⁴ Se bland annat Ekelöf IV, s. 117; Bring m.fl., s. 38 samt Fitger och Renfors, s. 13.

²³⁵ I doktrinen kan man dock hitta flera uttalanden enligt vilka beviskravet är något lägre då det gäller brottslighet av mindre allvarligt slag. Se bland annat Fitger och Renfors, s. 13 samt Ekelöf IV, s. 117.

²³⁶ Ekelöf IV, s. 114.

²³⁷ SOU 1996:185, s. 369.

²³⁸ SOU 1996:185, s. 369.

bestämmelsen skulle således inte medföra någon plikt för Sverige att acceptera en editionsplikt för tilltalade. Någon ändring av svensk rätt skulle följaktligen inte bli nödvändig. Det som däremot är anmärkningsvärt med artikel 31 (2) är att ett eventuellt införande av det aktuella stadgandet skulle medföra att den tilltalades plikt att medverka till att klarlägga huruvida han begått ett brott, skulle skilja sig avsevärt beroende på i vilket land som rättegången hålls. I Sverige skulle den tilltalade ha en oinskränkt rätt att förhålla sig passiv under hela rättegången, medan han i andra länder skulle kunna bli tvingad att överlämna handlingar som i slutänden eventuellt kan medverka till att få honom fälld. En sådan märklig särbehandling anser jag stå i strid med själva syftet med Corpus Juris, det vill säga att få en enhetlig rättstillämpning i medlemsstaterna när det gäller lagföring av brott som begåtts mot EU:s budget.

8.2 Vem har rätt att samla in bevisning?

8.2.1 Regleringen i Corpus Juris-förslaget

När det gäller vem eller vilka som har rätt att samla in bevisning, så följer Corpus Juris-förslaget den inkvisitoriska modellen. Enligt denna modell har offentliga myndigheter ”monopol” på att samla bevis. Enligt förslaget ska denna uppgift tillfalla den europeiska åklagarmyndigheten.²³⁹ Denna myndighet ska vara ansvarig för utredning av brott som begåtts mot de intressen som skyddas i Corpus Juris. Den som misstänks för ett brott ska inte ha någon rätt att vidta egna kompletterande utredningsåtgärder. Varken den misstänkte eller hans försvarsadvokat (i de fall det finns en sådan) ska således få lov att aktivt ingripa i utredningen.²⁴⁰

I ett avseende skiljer sig emellertid Corpus Juris-förslaget från den inkvisitoriska modellen. Till skillnad från den modell som tillämpas i exempelvis franska straffprocesser, så innehåller nämligen inte Corpus Juris något förslag om en så kallad ”juge d’instruction”.²⁴¹ I detta avseende kan alltså förslaget i princip anses följa den ackusatoriska modellen.²⁴² Följden av denna kompromiss blir att inte heller domstolen får lov att ingripa i utredningen.²⁴³

²³⁹ Se artikel 18 (2) i Corpus Juris-förslaget. Den europeiska åklagarmyndighetens utredningsbehörighet framgår mer i detalj i artikel 20 i förslaget.

²⁴⁰ Sicurella, s. 31.

²⁴¹ ”Juge d’instruction” är en domare som leder förundersökningen och som beslutar om åtal vid mindre allvarliga och medelsvåra brott. Se SOU 1992:61, s. 307. (Observera dock att Corpus Juris innehåller bestämmelser om så kallade ”frihetsdomare”. Denna typ av domare är emellertid inte av riktigt samma slag som ”juge d’instruction”.)

²⁴² Sicurella, s. 31.

²⁴³ Observera dock att ”frihetsdomaren” spelar en viss roll under förundersökningen. Inte heller han har emellertid någon rätt att lägga sig i utredningen. Påpekas bör även att ”frihetsdomaren” inte alls har samma uppgifter som de domare som senare avkunnar dom i målet. För mer information om ”frihetsdomarens” uppgifter, se stycke 7.3 i uppsatsen.

Corpus Juris-förslaget innehåller inte heller något stadgande som innebär att rätten eller den misstänkte ska ha rätt att begära att åklagaren kompletterar utredningen.

En logisk följd av det faktum att varken rätten eller den misstänkte får lov att aktivt ingripa i utredningen blir, enligt min mening, att mer eller mindre samtliga bevis som läggs fram i rättegången är bevis som åberopas av åklagaren.²⁴⁴ Utan egna utredningsmöjligheter blir det svårt för försvaret att själv åberopa bevisning i någon större utsträckning. Påpekas bör dock att åklagaren ska ha en skyldighet att vara objektiv i sin utredning. Bevisning som talar till den tilltalades fördel ska således också läggas fram.²⁴⁵ Eftersom den enskilde inte har någon rätt att komplettera utredningen, så kan man anta att åklagarens objektivitetsplikt kommer att spela en mycket stor och avgörande roll i det här sammanhanget.

8.2.2 Svensk rätt

Förfarandet i svenska brottmålsprocesser är ackusatoriskt. Två i princip jämbördiga parter lägger fram sina argument inför en opartisk och förhållande passiv domstol.²⁴⁶ Enligt 35 kap. 6 § RB ankommer det på parterna att sörja för bevisningen. Om rätten anser att det är nödvändigt så kan den självmant föranstalta om bevisning,²⁴⁷ men i övrigt är det alltså upp till parterna (åklagaren och den tilltalade) att ta fram de bevis som anses behövliga. Av detta kan man således utläsa att åklagaren inte har någon ensamrätt på att samla in bevisning i målet. Den misstänkte/tilltalade och dennes försvarare (i de fall det finns en sådan) har alltid en möjlighet att vidta egna kompletterande utredningsåtgärder samt att lägga fram egen bevisning i rättegången.

Parterna i en brottmålsprocess är formellt sett att anse som jämställda. Verkligheten ser emellertid annorlunda ut. Åklagaren anses ofta ha ett stort övertag över den misstänkte/tilltalade, eftersom han har betydligt bättre utredningsresurser till sitt förfogande än vad den enskilde har. För att utjämna denna obalans mellan parterna, så har hela utrednings- och bevisbördan lagts på åklagaren. Det är alltså åklagaren som har huvudansvaret för utredning och bevisning.²⁴⁸ Den enskilde kan sedan försöka freda sig genom egen utredning, bevisning och argumentation, men

²⁴⁴ Observera dock att handlingar som överlämnas av en sakkunnig ska godkännas som bevis under förutsättning att den sakkunnige ifråga är utsedd av den behöriga domstolen. På så sätt kan alltså domstolen anses ha ett visst inflytande. Se artikel 32 (1) d) i Corpus Juris.

²⁴⁵ Artikel 20 (1) i förslaget.

²⁴⁶ SOU 1992:61, s. 269.

²⁴⁷ Det ska påpekas att det inte är särskilt vanligt att rätten utnyttjar denna möjlighet. I praktiken tycks rättens självständiga aktivitet framförallt vara koncentrerad till att förordna om syn och sakkunnigbevisning. Se Ekelöf IV, s. 34 ff. samt Fitger och Renfors, s. 24.

²⁴⁸ Bring m.fl., s. 37 ff.

som nämnts tidigare så har den tilltalade aldrig någon plikt att vara aktiv för att bevisa sin oskuld.

Enligt 23 kap. 18 § RB har den misstänkte och hans försvarare rätt att fortlöpande ta del av utredningsmaterialet. Detta gäller under förutsättning att det kan ske utan men för utredningen. De har även rätt att ange vilken utredning de anser önskvärd. På begäran av den misstänkte eller dennes försvarare ska förhör eller annan utredning äga rum, om det kan antas att utredningen är av betydelse för undersökningen. Om förundersökningsledaren inte vill gå med på de begärda åtgärderna så kan saken, sedan utredningen avslutats, anmälas till rätten för prövning. Detsamma gäller om den misstänkte anser att det finns någon annan brist i utredningen.²⁴⁹ Åklagaren har följaktligen en plikt att både på eget initiativ (på grund av objektivitetsplikten) och på uppmaning av den misstänkte, ställa sina utredningsresurser till försvarets förfogande. Eftersom den tilltalade inte har samma utredningsresurser som åklagaren har, så torde det i princip vara vanligare att den tilltalade begär att åklagaren tar fram de bevis som han anser sig behöva för sitt försvar, än att han själv försöker ta fram dem.

Slutligen ska även nämnas att rätten har en skyldighet att se till att målet blir tillräckligt utrett.²⁵⁰ Domstolen kan förelägga åklagaren att komplettera utredningen om den finner den otillräcklig.²⁵¹

Sammanfattningsvis kan alltså konstateras att åklagaren enligt svensk rätt inte har ”monopol” när det gäller utredning och insamling av bevisning. Såväl den tilltalade som rätten kan begära att åklagaren kompletterar utredningen. Det är även möjligt för den enskilde att själv företa utredningsåtgärder samt att lägga fram egen bevisning i rättegången. Även rätten har en möjlighet att självmant föranstalta om bevisning.

8.2.3 Kommentarer

När det gäller frågan om vem som har rätt att samla in bevisning, så finns det uppenbara skillnader mellan förslaget i Corpus Juris och svensk rätt. Enligt Corpus Juris-förslaget ska den europeiska åklagarmyndigheten ha ensamrätt på att utreda brott samt att samla in den bevisning som sedan ska presenteras under rättegången. Den misstänkte ska således inte ha någon möjlighet att lägga sig i utredningen. Enligt min mening så strider detta klart mot det ackusatoriska förfaringssätt som tillämpas i Sverige. Även om det är åklagaren som har ansvaret för utredningen enligt svensk rätt, så utesluter inte detta att den enskilde själv engagerar sig i utredningen. Det

²⁴⁹ 23 kap. 19 § RB.

²⁵⁰ 46 kap. 4 § RB.

²⁵¹ 45 kap. 11 § RB. Detta är ett av de få undantag då domstolen är inblandad i förundersökningen.

förfaringsätt som föreslås i Corpus Juris strider således mot vissa av de grundläggande rättigheter som en misstänkt har enligt svensk rätt. Jag anser att den rätt till insyn i utredningsmaterialet, som en misstänkt och hans försvarare har enligt svensk rätt, är av mycket stor betydelse. En sådan insyn gör det lättare för den misstänkte att förbereda sitt försvar. Insynen utgör också en garanti för att åklagaren fullgör sina uppgifter på ett objektivt sätt. Om den misstänkte inte anser att objektivitetsplikten iakttas, så har han en möjlighet att protestera mot detta genom att begära komplettering av utredningen. I artikel 20 (1) i Corpus Juris-förslaget framgår visserligen att ”den europeiska åklagaren” ska vara objektiv i sin utredning, men enligt min mening så utgör inte detta ett tillräckligt skydd för den misstänkte. Jag tror nämligen att en misstänkt är betydligt mer angelägen att leta efter omständigheter som talar till hans fördel, än vad en åklagare är. Det måste vara mycket svårt för en åklagare, som lutar åt slutsatsen att den misstänkte är skyldig, att fortsätta lägga ner lika mycket energi på att klarlägga de omständigheter som gynnar den misstänkte. Om då den misstänkte och hans försvarare inte själv har någon rätt att företa utredningsåtgärder (eller åtminstone begära att åklagaren vidtar ytterligare utredningsåtgärder), så anser jag att det finns en risk för att omständigheter som talar till den misstänktes fördel inte blir tillräckligt utredda.

Om det resonemang som nu har förts stämmer, så innebär det i princip att det system som föreslås i Corpus Juris-förslaget medför större risker för att det meddelas oriktiga straffdomar. Min slutsats är således att man sätter rätts säkerheten på spel om man utesluter den misstänkte och hans försvarare från utredningen. Något sådant kan naturligtvis inte accepteras!

Vad skulle då ett införande av Corpus Juris innebära för svensk del i det här avseendet? Enligt min mening så skulle en tillämpning av Corpus Juris leda till en mycket underlig särbehandling av brott som begåtts mot EU:s finansiella intressen. En person som begått ett brott som kriminaliseras i Corpus Juris skulle, enligt mitt sätt att se det, ha sämre möjligheter att försvara sig, än en person som begått ett brott mot svenska intressen. Som framgår av det som anförts ovan, så anser jag nämligen att det innebär sämre försvarsmöjligheter för den tilltalade, om han och hans försvarare inte får vidta egna utredningsåtgärder. Ett införande av Corpus Juris skulle följaktligen leda till att två olika förundersökningsförfaranden skulle tillämpas i Sverige. Jag anser inte att sådana motstridigheter inom en och samma stats rättssystem kan godtas.

8.3 Tillåten bevisning

8.3.1 Regleringen i Corpus Juris-förslaget

Corpus Juris-förslaget innehåller även en bestämmelse avseende vilken bevisning som ska tillåtas i mål där brott mot EU:s budget prövas. Enligt

artikel 32 (1) a) ska ett vittnesmål förebringas antingen direkt inför domstolen eller, om vittnet inte är närvarande, via en ljud- och bildlänk. Vidare ska även vittnesmål som tagits upp av den europeiska åklagarmyndigheten i form av ett så kallat ”europeiskt vittnesförhör” tillåtas. För att ett sådant förhör ska godkännas så ska det vara upptaget på video samt ha hållits inför en kompetent domare. Dessutom ska den tilltalades försvarare ha varit närvarande vid förhöret. Försvararen ska även ha tillåtits att ställa frågor till vittnet.

Förhör med den tilltalade ska också utgöra tillåten bevisning. Förhöret ska antingen hållas direkt inför domstolen eller presenteras indirekt i form av ett av den europeiska åklagarmyndigheten upptaget ”europeiskt förhör”. Ett ”europeiskt förhör” ska godkännas som bevisning under förutsättning att förhöret har skett inför en domare, att den tilltalade har biträtts av en av honom utsedd försvarare samt att förhöret har upptagits på video.²⁵² Vidare ska även andra uttalanden som gjorts av den tilltalade och som på något sätt registrerats, tillåtas som bevisning. Uttalandet ska ha gjorts inför en representant för den europeiska åklagarmyndigheten eller inför en domare, efter det att den tilltalade har underrättats om sin rätt att vägra yttra sig samt sin rätt att biträdas av en försvarare.²⁵³

Handlingar som överlämnats av en sakkunnig ska också tillåtas som bevisning. En sådan handling ska emellertid endast godkännas under förutsättning att den sakkunnige är utsedd av den domstol som är behörig att avgöra målet. Den sakkunnige måste dessutom vara auktoriserad av medlemsstaterna.²⁵⁴

Slutligen ska även handlingar som den tilltalade har anmodats att överlämna under utredningsfasen, samt handlingar som överlämnats av en tredje part, tillåtas som bevisning.²⁵⁵

Av artikel 32 (2) framgår att den lista med tillåtna bevis som räknas upp i artikelns första punkt inte är uttömmande. Övrig bevisning som är tillåten enligt gällande nationell rätt i den stat som är behörig att döma i målet, ska också vara tillåten vid prövning av mål enligt Corpus Juris. Att endast hänvisa till nationell rätt har emellertid inte ansetts tillräckligt. Medlemsstaternas lagstiftningar på området skiljer sig avsevärt från varandra och att inte ha vissa gemensamma regler skulle därför leda till att brott enligt Corpus Juris skulle behandlas mycket olika beroende på i vilket medlemsland som rättegången hålls. Den lista som presenteras i artikelns

²⁵² Artikel 32 (1) b) i Corpus Juris-förslaget.

²⁵³ Artikel 32 (1) c) i Corpus Juris-förslaget.

²⁵⁴ Artikel 32 (1) d) i Corpus Juris-förslaget. När det gäller den typ av brott som ska prövas enligt Corpus Juris, så blir det framför allt aktuellt med handlingar från auktoriserade revisorer.

²⁵⁵ Artikel 32 (1) e) i Corpus Juris-förslaget.

första punkt har således till syfte att reducera de olikheter som finns mellan de olika medlemsstaternas lagstiftningar.²⁵⁶

8.3.2 Svensk rätt

Svensk rätt bygger på principen om fri bevisprövning.²⁵⁷ Med fri bevisprövning avses bland annat att bevisföringen i stort sett är fri.²⁵⁸ I princip råder det alltså inte några begränsningar avseende vilka bevismedel som får användas.²⁵⁹ Det är till och med så att bevisning som framtagits i strid med regelsystemet får lov att föras in som bevisning i en brottmålsrättegång.²⁶⁰

Trots att det råder fri bevisföring, så innehåller svensk rätt åtskilliga regler och principer om hur bevisningen ska förebringas vid huvudförhandlingen för att vara tillåten. Som exempel kan den så kallade omedelbarhetsprincipen nämnas. Principen innebär att domen ska grundas på vad som förekommit vid huvudförhandlingen.²⁶¹ Denna grundsats omfattar även bevisningen. Rätten får följaktligen endast beakta de bevis som iakttagits under huvudförhandlingen.²⁶² Det som en tilltalad eller ett vittne har sagt under förundersökningen saknar således i princip betydelse om det inte har upprepats vid huvudförhandlingen.²⁶³

Enligt 35 kap. 8 § RB är huvudregeln att bevisningen ska tas upp under själva huvudförhandlingen. Stadgandet ger uttryck för den så kallade bevisomedelbarheten. Med detta avses att ”beviset tillhandahålls domstolen i ursprungligt skick utan hjälp av domstolsprotokoll”²⁶⁴. Detta innebär bland annat att vittnesförhör ska hållas direkt inför rätten.²⁶⁵ Huvudregeln är att

²⁵⁶ Delmas-Marty, *Corpus Juris*, s. 134.

²⁵⁷ Principen om den fria bevisprövningen anses enligt motiven till 35 kap. 1 § 1 st. RB fastslås genom detta stadgande. Stadgandet lyder: ”Rätten skall efter samvetsgrann prövning av allt, som förekommit, avgöra, vad i målet är bevisat.” Ekelöf anser emellertid inte att principen framkommer klart av ordalydelsen i bestämmelsen. Se Ekelöf IV, s. 21.

²⁵⁸ Principen om den fria bevisprövningen innebär även att bevisvärderingen i stort sett är fri. Domaren har således fritt att avgöra vilket bevisvärde den bevisning som presenterats i målet har. Se Ekelöf IV, s. 20.

²⁵⁹ Undantag görs dock för sådan bevisning som är utan betydelse i målet. Bevisning som avser omständighet som redan är styrkt eller ostridig får också avvisas. Slutligen kan rätten även avvisa sådan bevisning som är onödigt kostsam. Se 35 kap. 7 § RB.

²⁶⁰ Lundqvist, s. 225. Oegentligt åtkommen bevisning ska behandlas mer utförligt i uppsatsens stycke 8.4.

²⁶¹ 30 kap. 2 § 1 st. RB.

²⁶² Ekelöf IV, s. 21 f.

²⁶³ Vissa undantag från denna regel finns dock. Undantagen behandlas närmare nedan.

²⁶⁴ Fitger och Renfors, s. 25 f.

²⁶⁵ Principen om bevisomedelbarhet har således inte riktigt samma innebörd som den tidigare nämnda omedelbarhetsprincipen. Om vittnesbevisning förebringas under huvudförhandlingen genom uppläsning av ett förhörprotokoll så är omedelbarhetsprincipen uppfylld, eftersom uppläsningen sker under förhandlingen. En sådan uppläsning strider

vittnet ska närvara under rättegången, men av praktiska skäl så godtas ibland att vittnet förhörs per telefon. Telefonförhör hålls framför allt då vittnets personliga inställelse i rätten skulle medföra kostnader eller olägenheter som inte står i rimlig proportion till betydelsen av att vittnet befinner sig i rätten.²⁶⁶ Under senare år har försök även gjorts med att hålla förhör genom så kallad videokonferens.²⁶⁷ En videokonferens fungerar ungefär som en bildtelefon. Alla parter kan prata med varandra och de kan även se varandra under tiden som förhöret pågår.

Att bevisupptagningen i så stor utsträckning som möjligt ska ske under huvudförhandlingen beror bland annat på att det då är lättare för rättsens ledamöter att bedöma värdet av bevisningen. Som exempel kan nämnas att det är lättare för ledamöterna att bedöma trovärdigheten hos ett vittne om de själva får se och höra vittnet berätta sin historia, än om vittnesmålet endast förebringas genom uppläsning av ett förhørsprotokoll. I de flesta fall anses alltså direktupptagning av ett muntligt bevis ha ett högre bevisvärde än bevisning som förebringas genom uppläsning av en skriftlig berättelse.²⁶⁸ Ibland är det emellertid inte möjligt (eller lämpligt) att bevisningen tas upp under huvudförhandlingen. Bevisupptagningen får då företas antingen vid processdomstolen (fast vid en annan tidpunkt) eller vid en annan svensk eller utländsk domstol.²⁶⁹ Bevis som upptas på sådant sätt ska dock förebringas under huvudförhandlingen genom det protokoll som upprättats under den tidigare gjorda bevisupptagningen.²⁷⁰

För bevisupptagning i utländsk domstol gäller numera den nya lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål.²⁷¹ Enligt denna lag får svensk domstol besluta att syn, skriftligt bevis, förhör med vittne, sakkunnigutlåtande samt förhör med part ska upptas vid utländsk domstol. Lagen innehåller även bestämmelser avseende bevisupptagning vid svensk domstol (på ansökan av en utländsk domstol).²⁷² Den nya lagen har kraftigt utökat möjligheterna till bevisupptagning utomlands. Tidigare kunde nämligen bevisupptagning vid utländsk domstol endast ske om det förelåg synnerliga skäl.²⁷³

Bevisupptagning utom huvudförhandling har störst betydelse när det gäller vittnesbevisning. Enligt 36 kap. 19 § RB får förhör med vittne äga rum utom huvudförhandling om det inte är möjligt för vittnet att infinna sig vid förhandlingen. Vidare får vittnesförhör äga rum utom huvudförhandling om vittnets inställelse skulle medföra kostnader eller olägenheter som inte står i

emellertid mot principen om bevisomedelbarhet, eftersom vittnet inte hörs direkt inför rätten. Se Ekelöf IV, s. 28.

²⁶⁶ 46 kap. 7 § 2 st. RB.

²⁶⁷ Skr. 2000/01:112, s. 36.

²⁶⁸ Bring m.fl., s. 316.

²⁶⁹ 35 kap. 8-12 §§ RB.

²⁷⁰ Ekelöf IV, s. 28 ff.; Fitger och Renfors, s. 26.

²⁷¹ Lag (2000:562) om internationell rättslig hjälp i brottmål.

²⁷² 4 kap. 2-7 §§ i lag (2000:562).

²⁷³ 1 § 3 st. lag (1946:817) om bevisupptagning vid utländsk domstol.

rimlig proportion till betydelsen av att förhöret hålls vid huvudförhandlingen.²⁷⁴

Slutligen ska även nämnas att det råder ett principiellt förbud mot att som bevis åberopa vittnesintyg (en skriftlig vittnesberättelse som tillkommit med anledning av en inledd eller förestående rättegång) eller en uppteckning av en berättelse som någon i anledning av en rättegång lämnat inför åklagare eller polismyndighet (såsom uppgifter ur ett förundersökningsprotokoll).²⁷⁵ Vissa undantag från detta förbud finns dock. Ett vittnesintyg (eller en uppteckning av en berättelse) får åberopas som bevis om det är särskilt föreskrivet att berättelsen kan åberopas.²⁷⁶ Som exempel kan nämnas att uppgifter som ett vittne tidigare har lämnat inför rätten, åklagare eller polismyndighet får lov att åberopas som bevis om vittnet ändrar sin berättelse eller vägrar att uttala sig under huvudförhandlingen.²⁷⁷ Detsamma gäller vid förhör med den tilltalade eller målsäganden.²⁷⁸ Det andra undantaget är då förhör med den som lämnat berättelsen inte kan hållas vid eller utom huvudförhandlingen. Detta undantag görs bland annat gällande om den som lämnat berättelsen har avlidit eller är varaktigt sjuk. En annan anledning kan vara att personen ifråga befinner sig på okänd ort och det kan antas att han/hon inte kommer att anträffas.²⁷⁹ Det tredje undantaget är då kostnaderna eller olägenheterna som ett förhör vid eller utom huvudförhandlingen kan tänkas medföra är oproportionerliga i förhållande till värdet av att intygsgivaren hörs personligen. Detta undantag är framförallt tillämpligt i bagatellmål. Uppläsning av anteckningar som har gjorts av en polisman i samband med en fortkörning kan nämnas som exempel på detta undantag. Om polisen kallas till huvudförhandling med anledning av ett sådant mål så är det troligt (bland annat med tanke på att fortkörning är ett rutinärendet för en polis) att han bara kan återge vad som står i hans anteckningar. Värdet av att polisen hörs inför rätten är i så fall inte så högt.²⁸⁰ Det kan då vara befogat att endast läsa upp vad som står i polisens protokoll, istället för att kalla honom till huvudförhandlingen. Som huvudregel gäller dock att polisen ska infinna sig personligen vid förhandlingen.

Sammanfattningsvis kan alltså konstateras att det enligt svensk rätt i princip inte råder några begränsningar avseende vilka bevismedel som får användas i en brottmålsrättegång. Rättegångsbalken innehåller dock åtskilliga regler om hur bevisupptagningen ska gå till. Omedelbarhetsprincipen och muntlighetsprincipen är grundläggande i svensk rätt. Bevisupptagningen ska således i stor utsträckning som möjligt ske direkt inför domstolen. Om detta

²⁷⁴ 36 kap. 19 § RB. Se även Ekelöf IV, s. 30.

²⁷⁵ Förbudet mot åberopande avser inte sådana berättelser som tagits upp vid en bevisupptagning utom huvudförhandlingen.

²⁷⁶ 35 kap. 14 § 1 st. 1 punkten RB.

²⁷⁷ 36 kap. 16 § 2 st. RB.

²⁷⁸ 37 kap. 3 § 1 och 4 st. RB.

²⁷⁹ Prop. 1986/87:89, s. 171 f.

²⁸⁰ Fitger och Renfors, s. 31.

inte är möjligt så får emellertid bevisningen tas upp utom huvudförhandlingen.

8.3.3 Kommentarer

Artikel 32 i Corpus Juris-förslaget kan i vissa avseenden anses avvika från vad som gäller enligt svensk rätt. Jag ska nu gå igenom bestämmelse för bestämmelse och undersöka hur pass väl de stämmer överens med vår nationella processrätt.

Bestämmelserna avseende vittnesbevisning i artikel 32 (1) a) i Corpus Juris-förslaget ser ut att stämma förhållandevis väl överens med svensk rätt. Enligt förslaget ska vittnesbevisning tas upp direkt inför domstolen eller via en ljud- och bildlänk. Rättegångsbalken föreskriver visserligen inte att förhör med vittnen ska kunna ske via en ljud- och bildlänk, men eftersom försök med att hålla videokonferens har gjorts i Sverige på senare år, så kan ett sådant förslag inte anses vara särskilt kontroversiellt.²⁸¹ Vidare föreskriver Corpus Juris-förslaget att vittnesmål som tagits upp av den europeiska åklagarmyndigheten i form av ett så kallat ”europeiskt vittnesförhör” ska tillåtas som bevisning. Huvudregeln enligt svensk rätt är att bevisningen ska tas upp under huvudförhandlingen, men undantagsvis så godkänns att bevisningen tas upp utom huvudförhandlingen. Ett ”europeiskt vittnesmål” bör därför anses vara förenligt med svensk rätt. Sedan den nya lagen om internationell rättslig hjälp trädde ikraft år 2000, så är det inte heller några problem att hålla vittnesförhör vid utländsk domstol. Det som kan kritiseras när det gäller denna typ av bevisupptagning (det vill säga genom ett ”europeiskt vittnesförhör”) är att man riskerar att saken inte blir tillräckligt utredd. Vittnet kan ju, med anledning av vad som framkommer under huvudförhandlingen, behöva höras angående andra omständigheter än just de som behandlats under förhöret. Vid användningen av ett ”europeiskt vittnesmål” blir det betydligt svårare att komplettera vittnesmålet, än om personen i fråga befinner sig vid huvudförhandlingen. Detta problem kan emellertid uppstå i samtliga fall då bevisupptagningen sker utom huvudförhandlingen, och det kan därför inte anföras som ett skäl till att inte acceptera ”europeiska vittnesmål”. Vidare ska även påpekas att ett ”europeiskt vittnesmål” ska vara upptaget på video för att godkännas. Enligt svensk rätt är det dock förbjudet att videofilma i rättssalen.²⁸² I det här avseendet kan man alltså stöta på vissa problem från svenskt håll. Vittnesförhöret ska ju enligt Corpus Juris-förslaget upptas i rätten. För att svensk rätt ska stå i överensstämmelse med förslaget, så krävs följaktligen en lagändring. Om en sådan lagändring inte sker så kommer ett införande av den aktuella bestämmelsen att innebära att det är möjligt att videofilma i rätten om det rör sig om ett ”europeiskt vittnesförhör”, men inte annars.

²⁸¹ Vittnesförhör kan dessutom hållas via telefon enligt svensk rätt.

²⁸² Enligt 5 kap. 9 § RB är det förbjudet att fotografera i rättssalen. Detta gäller även TV- och videoupptagning.

Förhör med den tilltalade ska enligt artikel 32 (1) b) i Corpus Juris-förslaget utgöra tillåten bevisning om förhöret hålls direkt inför domstolen eller om det presenteras genom en uppspelning av ett på video upptaget "europeiskt förhör". Enligt min mening är det tveksamt om stadgandet avseende "europeiska förhör" kan anses vara helt förenligt med svensk rätt. Enligt rättegångsbalkens regler får visserligen förhör med en tilltalad i undantagsfall äga rum utom huvudförhandlingen.²⁸³ Detta tyder på att det bör vara möjligt att hålla "europeiska förhör" även enligt gällande svensk rätt. Enligt 21 kap. 2 § 1 st. RB är emellertid den tilltalade i de flesta fallen skyldig att infinna sig personligen vid huvudförhandlingen. Förhöret med den tilltalade bör då, i enlighet med omedelbarhetsprincipen och muntlighetsprincipen, upptas direkt inför domstolen istället för i form av ett videospelat förhör. Som jag ser det så bör alltså "europeiska förhör" endast vara möjliga i vissa speciella undantagsfall. Enligt artikel 32 (1) b) i Corpus Juris-förslaget ska emellertid videospelade förhör med den tilltalade utgöra ett likvärdigt alternativ till förhör direkt inför domstolen. Detta anser jag vara oförenligt med svensk rätt. Av rättsäkerhetsskäl anser jag att huvudregeln även fortsättningsvis bör vara att den tilltalade ska infinna sig personligen vid huvudförhandlingen. Under sådana omständigheter kan inte ett "europeiskt förhör" utgöra ett likvärdigt alternativ till förhör direkt inför domstolen.²⁸⁴

Enligt artikel 32 (1) c) i Corpus Juris-förslaget ska även andra uttalanden som gjorts av den tilltalade, och som på något sätt registrerats, tillåtas som bevisning. Uttalandet ska ha gjorts inför en representant för den europeiska åklagarmyndigheten eller inför en domare.²⁸⁵ Detta stadgande står enligt min mening inte i fullständig överensstämmelse med svensk rätt. I enlighet med omedelbarhetsprincipen får en svensk domstol endast beakta de bevis som iakttagits under huvudförhandlingen. Det som en tilltalad har sagt utanför huvudförhandlingen saknar således i princip betydelse om det inte upprepas vid huvudförhandlingen. Enligt 35 kap. 14 § RB råder det dessutom ett principiellt förbud mot att som bevis åberopa en uppteckning av en berättelse som någon i anledning av en rättegång lämnat inför åklagare eller polismyndighet.²⁸⁶ Uttalanden som gjorts av den tilltalade under till exempel förundersökningen kan följaktligen endast undantagsvis åberopas som bevis (exempelvis om den tilltalade i förhöret under huvudförhandlingen avviker från vad han tidigare har hävdat). Av detta följer att sådana uttalanden som avses i artikel 32 (1) c) i Corpus Juris-förslaget, sällan godkänns som bevisning enligt svensk rätt. Det är enligt min mening inte heller särskilt sannolikt att svensk rätt inom den närmsta framtiden kommer att ändras på så sätt att uttalanden som den tilltalade gjort utanför huvudförhandlingen

²⁸³ 37 kap. 3 § RB samt 36 kap. 19 § RB. Se även lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål, 4 kap. 6 §.

²⁸⁴ Den kritik som har framförts ovan avseende "europeiska vittnesförhör" gör sig även gällande när det gäller "europeiska förhör". Jag hänvisar här till vad som sagts ovan.

²⁸⁵ Jag förutsätter att man menar andra uttalanden än sådana som skett i form av bevisupptagning under eller utom huvudförhandlingen.

²⁸⁶ Vissa undantag finns dock. Se stycke 8.3.2 i uppsatsen.

generellt sett ska godkännas som bevis. Om det blir aktuellt med ett införande av den ifrågavarande bestämmelsen, så tror jag således att Sverige kommer att stöta på en del problem i det här avseendet. Jag anser därför att det är av stor vikt att man från svensk sida försöker åstadkomma en ändring av det aktuella stadgandet.

Enligt artikel 32 (1) d) i Corpus Juris-förslaget ska handlingar som överlämnats av en sakkunnig också tillåtas som bevisning. Den sakkunnige måste dock vara utsedd av den domstol som är behörig att avkunna dom i målet. I den mån detta stadgande avser sakkunnigutlåtanden, så stämmer förslaget inte överens med svensk rätt. Enligt svensk rätt är det nämligen inte bara domstolen utan även parterna som kan utse en sakkunnig.²⁸⁷ I övrigt verkar dock stadgandet vara förenligt med rättegångsbalkens regler.

Slutligen ska även ett par påpekanden med avseende på artikel 32 (2) i förslaget göras. Av det aktuella stadgandet framgår att den lista över tillåtna bevis som föreskrivs i artikel 32 (1) i Corpus Juris-förslaget, ej är uttömmande. Övrig bevisning som är tillåten enligt nationell rätt i den stat där rättegången hålls, ska också tillåtas vid prövning av brott enligt Corpus Juris. För Sveriges del bör detta innebära att man även efter ett eventuellt införande av Corpus Juris, kan fortsätta att tillämpa principen om fri bevisföring.²⁸⁸ Generellt sett kan emellertid stadgandet i artikel 32 (2) anses strida mot likabehandlingsprincipen.²⁸⁹ Som jag ser det så kommer en tillämpning av artikel 32 (2) i praktiken att leda till att brott enligt Corpus Juris kommer att behandlas mycket olika beroende på i vilket land som rättegången hålls. Om rättegången hålls i Sverige så kommer i princip alla bevismedel att tillåtas. Om rättegången däremot hålls i en medlemsstat som inte tillämpar principen om fri bevisföring i samma utsträckning som svensk rätt gör, så kommer betydligt färre bevis att tillåtas. Den lista över tillåtna bevis som räknas upp i artikel 32 (1) är, enligt min mening, knappast tillräcklig för att uppnå en enhetlig rättstillämpning på området. Vilka bevis som godkänns i rättegången kan ju faktiskt vara avgörande för huruvida det blir en fällande dom eller ej.

8.4 Bevisning som anskaffats på olagligt sätt

8.4.1 Regleringen i Corpus Juris-förslaget

Enligt artikel 33 (1) i Corpus Juris-förslaget ska bevisning avvisas om den har anskaffats av personal vid gemenskapsmyndighet eller nationell myndighet i strid med de grundläggande rättigheterna i Europakonventionen. Den ska även avvisas om den har anskaffats i strid

²⁸⁷ 40 kap. 1 § RB och 40 kap. 19 § RB.

²⁸⁸ Se dock de problem som uppstår i samband med stadgandet i artikel 33.

²⁸⁹ Likabehandlingsprincipen är en rättsprincip som innebär att lika fall ska behandlas lika.

med artikel 31 (avseende bevisbörda) eller artikel 32 (avseende vilken bevisning som är tillåten) i Corpus Juris. Slutligen ska bevisning som anskaffats i strid mot tillämplig nationell rätt avvisas. Detta gäller emellertid endast under förutsättning att den nationella rätten är förenlig med bestämmelserna i artikel 31 och 32. En praktisk tillämpning av stadgandet i artikel 33 (1) medför således en inskränkning i principen om den fria bevisprövningen.

Enligt den ursprungliga versionen av Corpus Juris-förslaget skulle bevisning av det slag som nämns i artikel 33 (1) ovillkorligen avvisas. Förslaget kritiserades dock från bland annat svenskt och engelskt håll för att vara alldeles för ”defence-favourable”, det vill säga alltför fördelaktigt för den tilltalade.²⁹⁰ Vid utarbetandet av den nya versionen valde man därför att ta bort detta absoluta bevisförbud. Enligt det nya förslaget ska olagligen åtkommen bevisning endast avvisas under förutsättning att en användning av den aktuella bevisningen skulle leda till att den tilltalade inte fick en rättvis rättegång.²⁹¹

I artikel 33 (2) framgår att det är lagen i det land där bevisningen har anskaffats som ska tillämpas för att avgöra om bevisningen är tillåten eller ej. Huruvida bevisningen anses tillåten i det land där den åberopas, ska således inte spela någon roll. Den domare som ska avgöra om bevisningen ska avvisas eller ej, kan följaktligen bli tvungen att tillämpa ett annat lands lag. Bestämmelsen blir emellertid endast tillämplig om bevisning som anskaffats i ett annat land än det land där domen ska avkunnas, ska användas i rättegången. Om all bevisning som används i målet har anskaffats i rättegångslandet, så uppstår det alltså inte några problem. Med tanke på vilken typ av brott det är som kriminaliseras i Corpus Juris, så är det dock sannolikt att artikel 33 (2) kommer att tillämpas i ett ganska stort antal fall.

Vem är det då som ska avgöra huruvida bevisningen ska avvisas eller ej? Enligt det förslag som har lagts fram så ska det vara ”frihetsdomarens” uppgift att avvisa bevisning. Bortsorteringen av olagligen åtkommen bevisning ska ske innan målet lämnas över till den domstol som ska avkunna dom i målet. I det här avseendet följer förslaget den franska modellen, enligt vilken ”jude d’instruction” har motsvarande uppgift.²⁹²

8.4.2 Svensk rätt

Som redan redogjorts för, så bygger svensk rätt på principen om fri bevisföring. I stort sett råder det alltså inte någon begränsning av vilka bevismedel som får användas. Däremot finns det åtskilliga legala begränsningar av möjligheterna att få tillgång till bevisning. Även om en

²⁹⁰ Spencer, s. 316.

²⁹¹ *The implementation of the Corpus Juris in the Member States*, volym I, s. 100.

²⁹² Spencer, s. 316.

person är misstänkt för ett brott, så innebär ju inte det att han förlorar sina grundläggande fri- och rättigheter. Det finns därför förbud mot flera olika utredningsåtgärder där den misstänktes grundläggande rättigheter anses bli kränkta. I dessa fall har den misstänktes skyddsintresse ansetts gå före intresset av att till varje pris nå fram till en materiellt riktig dom.²⁹³ De legala grunderna för dessa inskränkningar kan bland annat hittas i Europakonventionen samt i regeringsformens andra kapitel.²⁹⁴ Enligt 2 kap. 5 § RF är varje medborgare skyddad mot kroppsstraff, tortyr samt mot medicinsk påverkan i syfte att framtvunga eller hindra yttranden. Enligt 6 § i samma kapitel är medborgarna även skyddade mot påtvingat kroppsligt ingrepp. I paragrafen finns även ett uttalat skydd mot kroppsvisitation, husrannsakan och liknande intrång samt mot undersökning av brev och annan förtrolig försändelse och hemlig avlyssning eller upptagning av telefonsamtal. De rättigheter som föreskrivs i 6 § kan emellertid begränsas genom lag, under förutsättning att det görs för att tillgodose ett ändamål som är godtagbart i ett demokratiskt samhälle.²⁹⁵ Sådana begränsningar har bland annat gjorts i rättegångsbalken.²⁹⁶

Andra exempel på inskränkningar av utredningsmöjligheterna är att polis och åklagare inte själv får begå brott när de försöker lösa sina arbetsuppgifter. Enligt rättspraxis och doktrin är det inte heller tillåtet med brottsprovokation. Däremot kan det under vissa särskilda förutsättningar vara tillåtet med bevisprovokation.²⁹⁷

Det finns även förbud mot vissa förhörsmetoder. Det är till exempel inte tillåtet att genom medvetet oriktiga uppgifter eller genom fysiskt eller psykiskt tvång försöka tvinga fram ett erkännande från den misstänkte.²⁹⁸ Därutöver finns även flera begränsningar i vittnesplikten. Vissa närstående till den tilltalade är exempelvis inte skyldiga att avlägga vittnesmål.²⁹⁹

De inskränkningar av möjligheterna att utreda brott, som nu har redogjorts för, är endast ett par exempel på tillfällen då den misstänktes/tilltalades skyddsintresse går före utredningsintresset. Det finns med andra ord åtskilliga legala begränsningar av möjligheterna att få tillgång till bevisning. Detta innebär emellertid inte att oegentligt åtkommen bevisning inte får förebringas i en brottmålsrättegång.³⁰⁰ Tvärtom så anses huvudregeln i

²⁹³ Lundqvist, s. 23 f.

²⁹⁴ Bestämmelserna i 2 kap. RF anses endast gälla i förhållande till det allmänna. Se Lundqvist, s. 43, not 26.

²⁹⁵ 2 kap. 12 § RF.

²⁹⁶ Se bland annat reglerna om straffprocessuella tvångsmedel.

²⁹⁷ Lindberg, s. 215 ff.

²⁹⁸ Lundqvist, s. 25.

²⁹⁹ 36 kap. 3 § RB.

³⁰⁰ Ur ett etiskt perspektiv kan det emellertid anses vara mer tveksamt huruvida en åklagare bör åberopa bevisning som åtkommit olovligen. Om bevisningen endast är av marginellt värde så bör åklagaren avstå från att åberopa beviset. Om åklagaren trots allt bestämmer sig för att åberopa bevisningen, så bör han åtminstone tala om för rätten hur bevisningen har tagits fram. Se Lindberg, s. 213.

svensk rätt vara att all bevisning som har ett bevisvärde får förebringas.³⁰¹ Detta betyder alltså att uppgifter som exempelvis har framkommit vid olaglig telefonavlyssning eller genom olaglig husrannsakan, kan åberopas som bevisning i en svensk brottmålsrättegång.³⁰²

Någon uttrycklig reglering avseende om (och i så fall när) oegentligt åtkommen bevisning får användas, finns inte i rättegångsbalken. Att sådan bevisning får läggas till grund för en dom anses istället följa av det faktum att svensk rätt bygger på systemet med fri bevisprövning.³⁰³ Sverige är troligtvis det land inom EU som har gått längst när det gäller att godkänna bevisning som anskaffats på olagligt sätt.³⁰⁴ Även i Sverige finns det emellertid en gräns för vilken bevisning som kan tillåtas. Enligt Ekelöf bör bevisupptagning ej tillåtas om den skulle uppfattas som ”uppenbart oförenlig med grunderna för rättsordningen i riket”³⁰⁵. Som exempel nämner han bevisning som framtagits genom användande av tortyr.³⁰⁶

Frågan är då om svensk rätt är förenlig med Europakonventionen i det här avseendet. Detta får anses vara av stor betydelse, eftersom konventionen gäller som lag här i landet sedan 1995.³⁰⁷ I fallet Schenk behandlade Europadomstolen bland annat frågan om användningen av bevisning som åtkommit på olagligt sätt kunde anses medföra att den tilltalade inte fick en sådan rättvis rättegång som han enligt artikel 6 i Europakonventionen har rätt till. Enligt domstolen kunde inte artikel 6 anses vara kränkt enbart av den anledningen att den fällande domen grundades på bevisning som var olovligen åtkommen. Artikel 6 ansågs inte innehålla några regler angående vilka bevis som kunde tillåtas under förundersökning och rättegång. Det ansågs istället vara en nationell angelägenhet att bestämma vilken typ av bevisning som skulle tillåtas.³⁰⁸ Slutsatsen man kan dra av denna dom är att det inte strider mot Europakonventionen att använda oegentligt åtkommen bevisning.³⁰⁹ Enligt Lundqvist bör man emellertid vara försiktig med att dra generella slutsatser från fallet Schenk, eftersom Europadomstolens avgöranden är väldigt in casu inriktade.³¹⁰ Lundqvist hävdar att det av Europakonventionen och dess praxis framgår en klart restriktivare syn på möjligheterna att använda oegentligt åtkommen bevisning, än den inställning som kan anses gälla enligt svensk rätt. Han menar med andra ord att det är tveksamt om svensk rätt står i överensstämmelse med konventionen och dess praxis. Enligt Lundqvist bör det därför göras en

³⁰¹ Ekelöf IV, s. 245; Lundqvist, s. 15; Lindberg, s. 213.

³⁰² Detta betyder emellertid inte att inte den polis som föranstaltade om åtgärden kan ställas till ansvar. Se Ekelöf IV, s. 245 f.

³⁰³ Lundqvist, s. 225.

³⁰⁴ *The implementation of the Corpus Juris in the Member States*, volym I, s. 27.

³⁰⁵ Ekelöf IV, s. 246.

³⁰⁶ Ekelöf IV, s. 246.

³⁰⁷ SFS 1994:1219.

³⁰⁸ Schenk mot Schweiz, dom den 12 juli 1988, serie A, volym 140.

³⁰⁹ En förutsättning är dock att förfarandet i stort har varit rättvist. Annars strider det mot artikel 6 i Europakonventionen.

³¹⁰ Lundqvist, s. 63.

omprövning av den i svensk rätt intagna positionen.³¹¹ Någon sådan omprövning har emellertid hittills inte gjorts. Den svenska inställningen får därför tills vidare anses vara att i stort sett all bevisning är tillåten, även om den bygger på uppgifter som tagits fram i strid med gällande rätt.

8.4.3 Kommentarer

Enligt min mening är det tveksamt om artikel 33 (1) i Corpus Juris-förslaget kan anses vara helt förenlig med gällande svensk rätt. Till att börja med kan man konstatera att ett bevisförbud strider mot principen om fri bevisprövning. Som jag nyss konstaterat, så får principen om fri bevisprövning, åtminstone tills vidare, anses gälla fullt ut i Sverige.³¹² Bevisning som anskaffats på olagligt sätt kan således enligt svensk rätt (med få undantag) användas i en brottmålsrättegång. Av stadgandet i artikel 33 (1) i Corpus Juris-förslaget anser jag emellertid att man kan utläsa en något mer restriktiv syn på möjligheterna att använda olagligen åtkommen bevisning. Ett införande av den aktuella bestämmelsen skulle följaktligen medföra att svenska domstolar³¹³, vid prövning av brott mot EU:s finansiella intressen, skulle tvingas avvisa olagligen åtkommen bevisning i större utsträckning än vad de gör vid "vanliga" svenska brottmålsrättegångar idag. Detta skulle, som jag ser det, bland annat innebära att en tilltalad som begått ett brott enligt Corpus Juris, i vissa fall skulle hamna i ett bättre läge än en tilltalad som begått ett brott mot svenska intressen.³¹⁴ En sådan konsekvens anser jag vara mycket svår att acceptera.

I det här sammanhanget bör påpekas att den nya versionen av Corpus Juris-förslaget ser ut att stämma förhållandevis väl överens med Europadomstolens praxis avseende avvisning av oegentligt åtkommen bevisning. Den nya versionen av förslaget innehåller ju inte något absolut förbud mot att använda bevisning som åtkommit på ett olagligt sätt (vilket den ursprungliga versionen av Corpus Juris-förslaget gjorde). Förslaget föreskriver endast att bevisning ska avvisas under förutsättning att en användning av den aktuella bevisningen skulle leda till att den tilltalade inte fick en rättvis rättegång. Om man tittar på Europadomstolens praxis, så ska artikel 6 i Europakonventionen inte anses kränkt enbart av den anledningen att den fällande domen grundats på bevisning som är olovligen åtkommen. En bedömning av huruvida förfarandet i stort har varit rättvist, måste istället göras. Detta tycks alltså vara samma bedömning som ska krävas enligt artikel 33 (1) i Corpus Juris-förslaget. Eftersom Europakonventionen gäller som lag i Sverige, så kan man tycka att motsvarande princip även bör gälla

³¹¹ Lundqvist, s. 324.

³¹² Observera dock att vissa inskränkningar även görs i svensk rätt. Som exempel kan nämnas att bevisning som åtkommit genom tortyr, inte används.

³¹³ Observera att det är den svenske "frihetsdomaren" som ska avvisa bevisningen när det gäller mål enligt Coprus Juris.

³¹⁴ Det bör emellertid observeras att det inte är särskilt vanligt att oegentligt åtkommen bevisning används i svenska brottmålsrättegångar.

enligt svensk rätt. Man skulle således kunna säga att den avgörande frågan är huruvida svensk rätt står i överensstämmelse med Europakonventionen. Som tidigare nämnts så anser Lundqvist att möjligheterna att använda bevisning som åtkommit på ett olagligt sätt är betydligt färre enligt Europakonventionen än enligt svensk rätt. Han anser därför att svensk rätt bör omprövas samt anpassas så att den står i bättre överensstämmelse med Europakonventions praxis. Själv har jag inte för avsikt att undersöka huruvida Lundqvists teori stämmer. Under förutsättning att den gör det, så kan man emellertid förvänta sig att det i framtiden kommer att ske vissa inskränkningar i den svenska principen om att i stort sett alla bevismedel är tillåtna. När denna anpassning kommer att ske är dock osäkert. Principen om den fria bevisprövningen är fast förankrad i svensk rätt och den har tillämpats under många år. Jag tror därför inte att det kommer att ske någon drastisk förändring av svensk rätt inom den närmsta tiden. Om (och i så fall när) svensk rätt ändras på så att den intar en mer restriktiv inställning till användandet av oegentligt åtkommen bevisning, så kommer den nationella rätten även att stå i bättre överensstämmelse med artikel 33 (1) i Corpus Juris-förslaget.

Min slutsats när det gäller artikel 33 (1) är följaktligen att bestämmelsen inte kan anses stämma överens med gällande svensk rätt. Artikel 33 (1) kräver att oegentligt åtkommen bevisning avvisas i större utsträckning än vad gällande svensk rätt gör. Det kan emellertid ifrågasättas huruvida inte en viss förändring av svensk rätt är nödvändig för att bringa svensk rätt i bättre överensstämmelse med Europakonventionen. Eftersom stadgandet i artikel 33 (1) i Corpus Juris-förslaget ser ut att stämma förhållandevis väl överens med Europadomstolens praxis på området, så kan en sådan förändring även förmodas medföra en bättre överensstämmelse mellan svensk rätt och artikel 33 (1). För att svensk rätt ska bli förenlig med stadgandet i artikel 33 (1), så krävs med andra ord en förändring av gällande nationell rätt.

I artikel 33 (1) sägs även att bevisning som anskaffats i strid med tillämplig nationell rätt ska avvisas. Enligt artikel 33 (2) är det lagen i det land där bevisningen har anskaffats som ska tillämpas för att avgöra om bevisningen är tillåten eller ej. Eftersom medlemsstaternas lagstiftningar på området skiljer sig avsevärt från varandra, så kommer en praktisk tillämpning av de aktuella bestämmelserna att medföra stora skillnader när det gäller vilka bevis som ska avvisas. Huruvida avvisning ska ske eller ej, blir ju beroende av i vilket land bevisningen har anskaffats i.

Ytterligare ett problem med stadgandet i artikel 33 (2) är att domarna ("frihetsdomarna") tvingas att tillämpa ett annat lands lag för att avgöra huruvida de ska avvisa en viss bevisning eller ej.³¹⁵ Detta kan i praktiken medföra vissa svårigheter.³¹⁶ Domaren måste ta reda på exakt vilka regler

³¹⁵ Se även Jareborgs kommentar om det aktuella problemet: *The implementation of the Corpus Juris in the Member States*, volym III, s. 855.

³¹⁶ Redan idag tvingas i och för sig domarna att tillämpa utländsk rätt när de behandlar frågor på den internationella privaträttens område. Någon motsvarande tillämpning av

som gäller enligt det andra landets lag. Han måste även kunna tillämpa dessa regler på ett korrekt sätt. Med tanke på vilken typ av mål det är frågan om, så är det dessutom sannolikt att domaren tvingas ta hänsyn till bevisning från flera olika länder. Det är således uppenbart att stadgandet i artikel 33 (2) kan leda till vissa tillämpningssvårigheter. Jag anser därför att man kan ifrågasätta huruvida det inte vore lämpligare att tillämpa lagen i det land där rättegången hålls, för att avgöra om bevisning åtkommit på ett olagligt sätt eller ej. Domarna skulle då ha betydligt lättare för att göra sin bedömning.

utländsk rätt finns dock (tillsvidare) inte på straffrättens område. Se *The implementation of the Corpus Juris in the Member States*, volym I, s. 99.

9 Analys

9.1 Behövs Corpus Juris?

Ett utav de huvudsakliga syftena med den här uppsatsen är att ta reda på huruvida det verkligen finns ett behov av en reglering av det slag som föreslås i Corpus Juris. För att kunna besvara denna fråga så har jag i uppsatsens andra kapitel utrett vilka åtgärder som hittills har vidtagits för att bekämpa brott mot EU:s finansiella intressen. Av denna framställning framgår att det redan har vidtagits åtskilliga åtgärder för att försöka komma till rätta med detta mycket allvarliga problem. Av stor betydelse är bland annat skapandet av den europeiska byrån för bedrägeribekämpning (OLAF), samt upprättandet av den så kallade bedrägerikonventionen. Utöver de åtgärder som är speciellt inriktade på bekämpningen av EU-bedrägerier, så har det inom EU även vidtagits flera generella åtgärder som syftar till att effektivisera det rättsliga samarbetet mellan medlemsstaterna. Som exempel kan nämnas konventionen om ömsesidig rättslig hjälp, Schengensamarbetet, Europol samt det nyligen påbörjade samarbetet inom Eurojust. Dessa åtgärder är också av stor betydelse för bekämpningen av bedrägerier och andra oegentligheter som riktar sig mot EU:s budget. Enligt kommissionen är emellertid inte de rådande formerna för kriminalisering, processuell hantering och rättsligt samarbete mellan medlemsstaterna tillräckliga för att på ett effektivt sätt motverka att brott begås mot EU:s budget. Det är därför som man bestämde sig för att tillsätta en arbetsgrupp med uppdrag att lägga fram ett förslag till gemensam straff- och processlag på området. Det enda sättet att skapa ett godtagbart skydd för EU:s finansiella intressen är således, enligt kommissionen, genom en enhetlig lagstiftning för samtliga medlemsstater. Själv är jag benägen att hålla med kommissionen såtillvida att jag anser att dagens samsarbetsmetoder inte alltid är tillräckliga för att förse unionens budget med ett tillfredsställande skydd. Trots allt det arbete som läggs ner på att bekämpa brottsligheten, så fortsätter ju brotten mot EU:s budget att öka. Däremot kan jag inte hålla med om att det enda sättet att skapa ett godtagbart skydd är genom en gemensam lagstiftning. Enligt min mening så innebär en överstatlig reglering av det slag som föreslås i Corpus Juris, en alltför stor inskränkning i medlemsstaternas suveränitet på det straff- och processrättsliga området.³¹⁷ Ytterligare ett argument som talar emot en gemensam lagstiftning, är att de nationella lagstiftningar som finns på området idag, bygger på ländernas egna kulturella betingelser och rättstraditioner. Det finns därför inte någon "homogen europeisk inställning" till vad som kan anses vara "det rätta sättet" att kriminalisera den typ av brott som det nu är fråga om. Konsekvensen av detta är att det blir oerhört svårt att komma fram till ett förslag till gemensam lagstiftning som samtliga medlemsstater kan tänka sig att acceptera. Denna konsekvens är uppenbar

³¹⁷ Jag utgår från att man vill införa Corpus Juris på överstatlig väg, det vill säga genom en förordning. Det tycks nämligen vara det som är avsikten med hela projektet.

om man tittar på den negativa kritik som Corpus Juris-förslaget har mötts av från medlemsstaternas sida. Jag anser därför att det är bättre att försöka utveckla och förbättra det samarbete som redan finns. Det man framför allt måste göra är att betona betydelsen av ett brottsförebyggande arbete. Corpus Juris-förslaget innehåller inte några som helst bestämmelser om ett sådant arbete. Som jag ser det så kan brottsförebyggande åtgärder många gånger vara mer effektiva än en gemensam lag. Ett sätt att förhindra att brott begås mot EU:s budget, är att göra vissa strukturella förändringar när det gäller behandlingen av EU:s medel. Idag administreras omkring 80 % av budgetens utgifter av medlemsstaterna. Genom att i så stor utsträckning som möjligt betala ut bidrag och liknande direkt till den som har rätt till det, istället för att låta pengarna gå genom en mängd mellanhänder, så kan man minska riskerna för att pengarna ”försvinner” på vägen. Genom att effektivisera och förbättra administrationen av EU:s medel, så tror jag alltså att man kan förhindra många av de brott som idag begås mot EU:s budget. Jag tror även att det är viktigt att man fortsätter att utveckla polis- och åklagarsamarbetet mellan medlemsländerna. Ett effektivt internationellt rättsligt samarbete är enligt min mening mycket betydelsefullt i kampen mot EU-bedrägerier.

Min slutsats är följaktligen att det i nuläget inte finns något behov av att vidta en sådan ingripande åtgärd som det skulle innebära att införa Corpus Juris. Som jag ser det så bör det vara fullt möjligt att uppnå ett godtagbart skydd för EU:s finansiella intressen på andra sätt än genom ett införande av en gemensam europeisk straff- och processlag. Enligt proportionalitetsprincipen (som kommer till uttryck i artikel 5 i Romfördraget) så ska gemenskapen inte vidta någon åtgärd som går utöver vad som är nödvändigt för att uppnå målen i fördraget. Det ska således råda en balans mellan mål och medel. Om gemenskapen har en möjlighet att välja mellan olika alternativ, så ska det alternativ som är minst betungande för medlemsstaterna väljas. Jag tycker i och för sig att det finns ett bra syfte bakom Corpus Juris-förslaget, men jag anser att de åtgärder som föreslås (det vill säga att inrätta ett europeiskt straffrättsområde med en gemensam åklagarmyndighet) är onödigt betungande och alltför långtgående för att uppnå det avsedda målet. Att införa Corpus Juris i medlemsstaterna skulle således strida mot proportionalitetsprincipen. Enligt min mening är det därför bättre om man istället försöker utveckla och förbättra det rättsliga samarbetet mellan medlemsstaterna. Man bör med andra ord attackera problemet på ett mindre ingripande sätt.

9.2 Mellanstatligt samarbete eller överstatlig reglering?

Låt oss nu anta att det trots allt blir aktuellt med ett införande av Corpus Juris. Bör införandet i så fall ske på överstatlig eller mellanstatlig väg? Avsikten med projektet tycks vara att bestämmelserna ska intas i en

förordning, det vill säga att införandet ska ske på överstatlig väg. Fördelen med att inta bestämmelserna i en förordning är att de blir direkt tillämpliga i samtliga medlemsstater. Det krävs således inte att varje land vidtar några egna lagstiftningsåtgärder. På detta sätt kan man försäkra sig om att åtgärden får det genomslag som eftersträvas. En av nackdelarna med att använda sig av en överstatlig reglering är att emellertid, som jag nämnt tidigare, att det skulle innebära en mycket stor inskränkning i den nationella suveräniteten. Att införa Corpus Juris genom en förordning skulle dessutom innebära att man överger de traditionella idéerna om mellanstatligt samarbete på det straff- och processrättsliga området. Hitintills har ju denna typ av frågor behandlats inom den tredje (mellanstatliga) pelaren. Vidare bör påpekas att det är ytterst tveksamt huruvida EG överhuvudtaget har den straffrättsliga kompetens som krävs för att införa en reglering av det slag som det är fråga om i Corpus Juris. Enligt min mening så talar det mesta för att Romfördraget, såsom det ser ut idag, inte förser EG med den nödvändiga kompetensen. I så fall måste alltså fördraget kompletteras innan det är möjligt att införa de aktuella bestämmelserna. En sådan komplettering är dock beroende av att det finns en politisk vilja i medlemsstaterna att genomföra åtgärden. I dagsläget tycker jag inte att det verkar som om denna vilja finns. Så vitt jag har förstått så är de flesta medlemsstaterna negativt inställda till att överföra ytterligare kompetens till gemenskapen. Detta tycks särskilt gälla på det straff- och processrättsliga området, eftersom många länder anser att denna del av rätten utgör en del av kärnan i den nationella suveräniteten. Enligt min mening finns det alltså mycket som tyder på att det överhuvudtaget inte är möjligt att införa Corpus Juris i form av en förordning.

Låt oss då gå vidare och titta på vilka för- respektive nackdelar det finns med att införa de aktuella bestämmelserna i en konvention under den tredje pelaren. Fördelen är framför allt att medlemsstaterna får behålla sin självbestämmanderätt. Den tredje pelaren bygger ju på ett mellanstatligt samarbete, vilket innebär att en medlemsstat inte kan bli bunden av en rättsakt utan eget samtycke. EU-ländernas självbestämmanderätt innebär emellertid även en nackdel i det här sammanhanget. För att en konvention ska kunna träda i kraft så krävs nämligen att den har antagits av åtminstone hälften av medlemsstaterna. Konventionen blir då gällande i de stater som antagit den (under förutsättning att den implementerats i den nationella rätten), men inte i de övriga staterna. Om man tittar på övriga konventioner och protokoll som har framförhandlats när det gäller skyddet av EU:s finansiella intressen, så kan man konstatera att ratificeringstakten vanligtvis är ganska långsam. Om bestämmelserna i Corpus Juris intas i en konvention, så kan man därför misstänka att det kommer att ta en relativt lång tid innan bestämmelserna får den effekt som eftersträvas (om de överhuvudtaget någonsin får det!). Trots denna nackdel så anser jag att det är lämpligare att realisera Corpus Juris genom en konvention än genom en överstatlig förordning. Jag tror helt enkelt inte att medlemsstaterna är redo för att överföra sin straffrättsliga kompetens till gemenskapen. Corpus Juris rör i och för sig endast en mycket begränsad del av straff- och processrätten

(skyddet av EU:s finansiella intressen). Det handlar alltså inte om att nationerna ska ge upp all självbestämmanderätt på det straff- och processrättsliga området. Corpus Juris-förslaget har emellertid i vissa sammanhang betecknats som ett embryo till en kommande gemensam europeisk strafflag. Om förslaget realiseras på överstatlig väg så finns det följaktligen en risk för att Corpus Juris kommer att användas som modell för liknande gemensamma strafflagar i framtiden. Det finns ju en mängd andra områden där det finns ett gemensamt, europeiskt kriminalpolitiskt och straffrättsligt intresse. Som exempel kan nämnas skyddet av den gemensamma valutan.³¹⁸ Om medlemsstaterna accepterar att Corpus Juris införs genom en överstatlig förordning, så kan det alltså vara början till ett förenhetligande av en stor del av straff- och processrätten. Något sådant är enligt min mening helt oacceptabelt!

Min slutsats är således att om man beslutar sig för att försöka införa Corpus Juris i medlemsstaterna, så bör det ske genom mellanstatligt samarbete. Straff- och processrätten måste, som jag ser det, i så stor utsträckning som möjligt förbli en nationell angelägenhet.

9.3 För- och nackdelar med ett införande av Corpus Juris

Ett utav syftena med uppsatsen är att jämföra Corpus Juris-förslaget med gällande svensk rätt, samt att mot bakgrund av denna jämförelse utreda vilka konsekvenser som ett eventuellt införande av förslaget kan tänkas medföra. I det här avseendet hänvisar jag framför allt till de kommentarer som har gjorts i anknytning till respektive kapitel. Här ska därför endast en del generella kommentarer avseende vissa för- och nackdelar som kan uppstå vid ett eventuellt realiserande av förslaget lämnas.

Till att börja med kan konstateras att ett införande av Corpus Juris skulle medföra att brott mot EU:s budget behandlades på ett likvärdigt sätt i samtliga medlemsstater. I dagsläget finns det femton olika rättssystem inom EU. Varje land har sina egna bestämmelser när det gäller de brott som kriminaliseras i Corpus Juris-förslaget. Bestämmelserna skiljer sig från varandra, både materiellt och processuellt. Problemet med det nuvarande systemet är att det lätt skapas så kallade ”paradis”, det vill säga länder där det är ”mer fördelaktigt” att begå brott av det nu aktuella slaget. Genom att införa en gemensam lag så kan man i princip undvika detta problem. Eftersom EU:s medel är ”gemensam egendom” så är det viktigt att brott mot budgeten anses lika klandervärdt oberoende av i vilket land som brottet har begåtts. Det är dock viktigt att påpeka att det förslag som har lagts fram i

³¹⁸ Se även White's diskussion om denna risk: White, s. 186. En liknande diskussion förs även av Träskman i *En gemensam europeisk strafflag begränsar nationell kriminalpolitik*, s. 132 f.

Corpus Juris inte är helt heltäckande. Faktum är att förslaget innehåller åtskilliga luckor. Dessa luckor ska enligt artikel 35 i förslaget fyllas ut av den nationella rätten i det land där rättegången hålls. En sådan utfyllning medför att den internationella likabehandling som eftersträvas åsidosätts. Eftersom målen dessutom ska prövas av vanliga nationella domstolar, så anser jag att det är troligt att de nationella domarna kommer att vara påverkade (om än omedvetet) av de inhemska rättstraditionerna och de nationella lagarna när de gör sina bedömningar. Detta görs bland annat möjligt eftersom de straffskalor som föreslås i artikel 14 är så vida. Den nationella domaren ges på detta sätt ett mycket stort utrymme för egna bedömningar. Enligt min mening så kan detta mycket väl leda till en högst varierande praxis i de olika länderna. Jag anser därför att det kan ifrågasättas huruvida målet med Corpus Juris, det vill säga att uppnå en enhetlig rättstillämpning på området, verkligen kan uppfyllas genom det förslag som nu har lämnats. Naturligtvis skulle ett realiserande av Corpus Juris medföra att brott mot EU:s budget behandlades på ett betydligt mer likvärdigt sätt än vad de gör idag. Så länge det inte föreslås att målen ska prövas av en gemensam europeisk domstol, så tror jag emellertid att det blir väldigt svårt att uppnå en enhetlig rättstillämpning. Jag anser med andra ord inte att ett inrättande av en europeisk åklagarmyndighet är tillräckligt för att uppnå målet med Corpus Juris-projektet. Det enda sättet att uppnå målet är, enligt min åsikt, genom att låta en gemensam europeisk domstol pröva de aktuella målen.

Den starkaste kritiken mot förslaget är dock, som jag ser det, att det skapar två olika straffsystem och två olika processordningar inom varje medlemsstat. Detta faktum har påpekats åtskilliga gånger i den här uppsatsen. Problem uppstår varje gång nationell rätt avviker från vad som gäller enligt Corpus Juris. Likartade brott kommer då att behandlas olika beroende på om de begåtts mot EU:s finansiella intressen eller mot nationella intressen. Som exempel kan nämnas att en person som gör sig skyldig till bedrägligt beteende enligt svensk lag kan dömas till böter eller fängelse i högst sex månader (9 kap. 2 § BrB). Om samma person begår ett liknande brott som berör EU:s finansiella intressen, så kan han (enligt förslaget) dömas till fängelse i högst fem år och/eller böter. Straffskalorna för respektive brott skiljer sig följaktligen avsevärt från varandra. Motstridigheter av detta slag kan enligt min mening inte accepteras. För att skapa enhetlighet inom EU, så skapar man stället oenhetlighet inom de nationella rättsordningarna.

10 Avslutande kommentarer

Inkomstsidan av EU:s budget består till stor del av skattemedel. När någon missbrukar unionens resurser, så drabbas därför de europeiska skattebetalarna. Det ligger således i allas intresse att försöka bekämpa bedrägerier och andra oegentligheter mot EU:s budget. Det huvudsakliga ansvaret för bedrägeribekämpningen ligger dock hos EU:s institutioner och medlemsstaterna. Under flera år har bekämpningen av brott mot unionens finansiella intressen varit en prioriterad fråga. Det förslag som granskas i den här uppsatsen, det vill säga Corpus Juris, är troligtvis det mest uppmärksammade och omdiskuterade förslaget som har lagts fram under de senaste åren. Om förslaget realiserar så innebär det att EU får sin första ”verkliga” gemensamma straff- och processlag. Corpus Juris representerar således ett helt nytt tänkande, där man har övergett de traditionella idéerna om mellanstatligt samarbete på det straff- och processrättsliga området.

Som framgår i den här uppsatsen så är jag mycket kritisk till det förslag som har lagts fram i Corpus Juris. För Sveriges del så kan man konstatera att förslaget i flera avseenden avviker från vad som gäller enligt svensk rätt. Det kan dessutom anses strida mot vissa av de grundläggande rättsprinciper och ideologier som idag är allmänt accepterade i den svenska lagstiftningen. Skiljaktigheterna är enligt min mening alltför grundläggande för att kunna accepteras. Jag anser därför att det är av stor vikt att Sverige arbetar aktivt för att försöka förhindra att förslaget realiserar. Som jag ser det så är det emellertid inte någon större risk att Corpus Juris införs i medlemsstaterna under den närmsta framtiden. Det finns nämligen åtskilliga praktiska problem som måste lösas innan det överhuvudtaget kan bli aktuellt med ett realiserande av förslaget. Som exempel kan nämnas att det för tillfället inte verkar finnas någon rättslig grund i Romfördraget för ett sådant införande. En annan anledning till att jag inte tror att förslaget kommer att genomföras inom den närmsta framtiden, är att förslaget har kritiserats väldigt mycket av flertalet medlemsstater. Förslaget kräver således ytterligare bearbetning innan det kan anses stå i en något så när bra överensstämmelse med den allmänna rättsuppfattningen i EU:s medlemsstater. Även om Corpus Juris-förslaget är väldigt kontroversiellt idag, så ska man emellertid inte utesluta möjligheten av att Corpus Juris (eller något annat liknande förslag) införs i medlemsländerna i framtiden. När förslaget om att inrätta en ekonomisk och monetär union lades fram för första gången för många år sedan, så var det säkerligen minst lika kontroversiellt som det nuvarande Corpus Juris-förslaget (om inte mer!). Den 1 januari år 2002 sätts emellertid de nya eurosedlarna och mynten i omlopp i Europa. Det förslag som en gång i tiden ansågs helt orealistiskt har således nu blivit verklighet. Även om en gemensam europeisk straff- och processrätt kan kännas avlägsen idag, så är det alltså inte alls omöjligt att vi inom ett par år har lärt oss att acceptera en europeisk överstatlighet även på det här området. En sak är i alla fall säker –

Corpus Juris-förslaget har definitivt satt fart på diskussionen om vilken roll EG ska få spela på det straff- och processrättsliga området.

Bilaga A

CORPUS JURIS 2000

I – CRIMINAL LAW (SPECIAL PART)

OFFENCES COMMITTED BY ANYONE

Article 1 – Fraud affecting the financial interests of the European Communities and assimilated offences

1. Fraud affecting the budget of the European Communities constitutes a criminal offence, both in the area of expenditure and in the area of receipts, when one of the following acts has been carried out either intentionally (fraud) or by recklessness or by gross negligence (assimilated offence):

- a) in connection with a grant or subsidy or the settlement of a fiscal debt, presenting the competent authority with declarations which in important respects are incomplete, imprecise, or based on false documents, in such a way as to risk harm to the financial interests of the European Communities;
- b) in the same context, omitting to provide information to the competent authorities in the breach of a requirement to provide such information;
- c) diverting Community funds (subsidies or grants) obtained legally.

2. Any person who corrects the inaccuracies or omissions in a false declaration, or withdraws an application made on the basis of false documents, or who informs the authorities about facts that he has omitted to reveal before the act has been discovered by these authorities, is not punishable.

Article 2 – Market-rigging

1. It is a criminal offence for a person, in the context of a adjudication process governed by Community law, to make a tender on the basis of an agreement calculated to restrict competition and intended to cause the relevant authority to accept a particular offer.

2. The grounds for exemption from punishment defined in Article 1(2) also apply in relation to market-rigging.

Article 3 – Money laundering and receiving (previously Article 7)

1. It is a criminal offence to launder the fruits or the profits of offences described in the *Corpus Juris* (Articles 1, 2, 4 and 8).

Laundering means:

- a) the conversion or transfer of goods resulting from any of the criminal activities mentioned in the previous paragraph or participation in such an activity with the aim of concealing or disguising the illicit origins of the said goods or of helping any person involved in this activity to escape the legal consequences of his acts;
- b) concealing and disguising the nature, origin, site, placing, disposal, movements or real ownership of the goods or rights resulting from any criminal activity mentioned in the previous paragraph, or participation in such an activity.

2. It is a criminal offence to receive products of profits from the offences set out. Receiving means acquiring, keeping or using goods deriving from any of the criminal activities mentioned in the previous paragraph, or participation in such an activity.

Article 4 – Conspiracy (previous Article 8)

It is a criminal offence to take part in a conspiracy that is harmful to the financial interests of the European Communities. A conspiracy is when three or more persons work together, setting up a stable and operational organization, with a view to carrying out several offences defined by Articles 1 to 7.

OFFENCES COMMITTED BY OFFICIALS

Article 5 – Corruption (previously Article 3)

1. For the purposes of Articles 5 to 8 of the *Corpus Juris*, the term official covers any official whether “European” or “national”. A “European official” means:

- a) any person who is an official or an agent employed under contract as understood by the Staff Regulations;
- b) any person placed at the disposal of the European Communities by Member States or by any public or private organization, who exercises functions equivalent to those exercised by officials or by other agents of the European Communities.

The expression “national official” is interpreted by reference to the meaning of “official” or “public officer” under the national law of the Member State where the person in question holds this title for the purposes of application of criminal law.

2. Passive and active corruption are criminal offences if they harm the financial interests of the European Communities.

3. Passive corruption is where an official solicits or accepts, directly or via a third person, any offer, promise or advantage of whatever nature:

- a) in order to carry out an official act relating to his duties, in breach of his official obligations;
- b) in order not to carry out an official act or act relating to his duties, which he is officially required to perform.

4. Active corruption means where any person makes or gives, directly, or via a third person, any offer, promise or any other advantage of whatever nature, to an official, in his own interest or in the interest of a third person:

- a) to induce him to carry out an official act in relation to his duties, in such a way as to contravene his official duties;
- b) to induce him not to carry out an official act or act relating to his duties which his official duties require him to carry out.

Article 6 – Misappropriation of funds (previous Article 4)

An official duly authorised to dispose of Community funds commits a criminal offence if he appropriates or misapplies them, either by deciding to award a subsidy, grant or exemption in favour of a person who clearly has no right to such a decision, or by intervening directly or indirectly in the award of grants or exemptions from duty in relation to any business or operation in which he has a personal interest.

Article 7 – Abuse of office (previously Article 5)

An official responsible for the management of Community funds commits a criminal offence if he abuses his powers and thereby damages the financial interests of the European Communities.

Article 8 – Disclosure of secrets pertaining to one’s office (previously Article 6)

1. It is a criminal offence for an official improperly to reveal secrets pertaining to his office, when the secrets concern information acquired in, or by virtue of, his professional activity, when monitoring receipts or awarding grants and subsidies, if this revelation is likely to damage the financial interests of the European Communities.

II – GENERAL CRIMINAL LAW

CRIMINAL LIABILITY

Article 9 – Mens rea (previously Article 10)

All the offences set out above (Articles 1 to 8) require intention, with the exception of offences “considered” as fraud (“*délit assimilé à la fraude*”) against the Community budget (Article 1) for which recklessness or gross negligence is sufficient.

Article 10 – Error (previously Article 11)

Mistake as to the constituent elements of the offence excludes intention. Mistake as to the legal prohibition excludes liability if it would have inevitably been committed by a careful, sensible person. If the mistake was avoidable, the penalty may be reduced, and the judge may not impose the maximum penalty (see Article 14).

Article 11 – Individual criminal liability (previously Article 12)

Any person may be held responsible for the offences defined above (Articles 1 to 8) as main offender, inciter or accomplice:

- as main offender if he commits the offence by himself, jointly with another person or organization (Article 13) or by means of an innocent agent;
- as an inciter if he knowingly provokes a natural person or organization (Article 13) to commit the illegal act;
- as an accomplice if he knowingly helps a natural person or organisation (Article 13) to commit the illegal act.

The maximum penalty for the accomplice shall not exceed three quarters of the penalties under Article 14.

Article 11bis – Criminal attempts (new article)

Attempts to commit an offence under Articles 1 to 3 and 5 to 8, and participation in such an attempt (Article 11), are punishable. The maximum penalty is three quarters of the penalty applicable, under Article 14, to the completed offence.

A person is guilty of a criminal attempt if, with the intent to commit an offence under Articles 1 to 3 and 5 to 8, he performs an act which constitutes the commencement of the commission of a criminal offence.

A person who has attempted to commit an offence shall not be punished if he voluntarily desists from completion or voluntarily forestalls completion. If the offence is not completed

for other reasons, it is sufficient that the person voluntarily and seriously tries to desist from completion or to forestall completion.

Article 12 – Criminal liability of the head of business or persons with powers of decision and control within the business: public officers (previously Article 13)

1. If one of the offences under Articles 1 to 8 is committed for the benefit of a business by someone acting under the authority of another person who is the head of the business, or who controls it or exercises the power to make decisions within it, that other person is also criminally liable if he knowingly allowed the offence to be committed

2. The same applies to any public officer who knowingly allows an offence under Articles 1 to 8 to be committed by a person under him.

3. If one of the offences under Articles 1 to 8 is committed by someone acting under the authority of another person who is the head of a business, or who controls it or exercises the power to make decisions within it, that other person is also criminally liable if he failed to exercise necessary supervision, and his failure facilitated the commission of the offence.

4. In determining whether a person is liable under (1) and (3) above, the fact that he delegated his powers shall only be a defence where the delegation was partial, precise, specific, and necessary for the running of the business, and the delegates were really in a position to fulfill the functions allotted to them. Notwithstanding such a delegation, a person may incur liability under this article on the basis that he took insufficient care in the selection, supervision or control of his staff, or in the general organisation of the business, or in any other matter with which the head of the business is properly concerned.

5. Where liability is incurred under this article, the maximum penalty shall be half the penalty prescribed under Article 14.

Article 13 – Criminal liability of organizations (previously Article 14)

1. The offences defined above in Articles 1 to 8 may be committed by corporations, and also by other organizations which are recognized by law as competent to hold property in their own name, provided that the offence is committed for the benefit of the organisation by some organ or representative of the organisation, or by any person acting in its name and having power, whether by law or merely in fact, to make decisions.

2. Where it arises, the criminal liability of an organisation does not exclude that of any natural person as main offender, inciter or accomplice to the same offence.

SANCTIONS

Article 14 – Penalties and measures (previously Article 9)

The principal penalties, common to all offences set out in Articles 2 to 8, and also applicable to Article 1 where offences under it are committed intentionally, are as follows:

a) for natural persons, a custodial sentence for a maximum of five years and/or a fine. Fines shall be determined according to the day fine system. A day fine corresponds to the daily income of the accused. This may be estimated freely by the court, but it shall not exceed 3,000 Euros per day. The total fine shall not exceed three hundred and sixty five day fines. The court may suspend the sentence, put the offender on probation, convert a custodial sentence into a fine, or impose any other kind of reduced or mitigated penalty to the extent that this is permitted under national law (cf. Article 35).

b) for organizations, a fine of up to ten million Euros.

2. The following additional penalties may also be imposed where the public interest so requires:

- a) publication of the conviction. Publication shall be in the Official Journal of the European Communities and in the daily press, if the public interest requires it, especially if the offence has created a large publicity;
- b) for an offence under Article 1, exclusion of the convicted natural person or organization from future subsidies granted under European Community law, for a period of up to five years;
- c) an offence under Articles 1 or 2, exclusion of the convicted natural person or organization from future contracts with public authorities using European Community funds, for a period of up to five years;
- d) for offences under Articles 3 to 6, a ban from Community and national public office for up to five years. Such a ban shall apply across the entire territory of the Member States of the European Union.

3. Where an offence under Article 1 is committed recklessly or by gross negligence, the maximum penalties shall be two thirds of those laid down in (1) and (2)(b) and (d) above. The same shall apply to offences provided by Article 8.

4. The instruments, fruits and profits of the offence may be confiscated to the benefit of the European Communities. This may be ordered not only where the accused is convicted, but also where he is proved to have committed the actus reus of the offence, but is not convicted because of lack of mens rea or insanity.

Article 15 – Extent of penalties

1. The penalties applicable to the offences under Articles 1 to 8 shall not exceed the range justified by the fault of the offender as to the seriousness of the offence and the extent of his participation in it.

2. Subject to paragraph 1 the court in determining sentence shall be guided: in the case of organizations, by the need for general and specific deterrence, and in the case of natural persons, by the need for general and specific deterrence, tempered where appropriate by the need to secure the rehabilitation of the offender.

3. In applying 2, the national court may take into account of the previous conduct of the accused, including any previous convictions and administrative sanctions, his general character (good or bad), his motives, his economic and social situation and any efforts he has made to make amends for the harm that he has done. Other factors treated as relevant to sentence under national law may be taken into account in so far as Article 35 (2) allows.

Article 16 – Aggravating and mitigating circumstances

1. Where aggravating circumstances exist, the maximum period of custodial sentences provided for by Article 14 (1) shall be seven years instead of five years; the maximum fine for natural persons shall be 540 day fines instead of 365; and the maximum fine for organizations shall be 15 million Euros instead of 10 million Euros.

2. "Aggravating circumstances" mean either of the following:

- that the amount of the fraud of profit sought through the offence exceeds 100,000 Euros;
- as regards Articles 1 to 3 and 5 to 8, that the offence was committed in the context of a conspiracy;

3. By application of the principle of complementarity stated in Article 35 (2) below, the scope and effect of mitigating circumstances shall be determined by national law.

Article 17 – Penalties incurred in the case of concurrent offences

1. Where by a single act or omission a person commits one or more offences against Articles 1 to 8 above, a single penalty shall be applied, determined on the basis of the maximum penalty applicable to the most serious offence, increased by one half.
2. Where a person commits one or more offences against Articles 1 to 8 by a series of separate acts or omissions, a single penalty shall be applied, determined on the basis of a maximum penalty which is twice the maximum penalty for the most serious offence. In the cases provided by (1) and (2) the penalty determined thereunder shall not exceed the sum of the penalties which could have been inflicted separately for each offence.
3. Where at trial a defendant is convicted of both a criminal offence against Articles 1 and 8 above and some offence against national law, and both offences arose out of the same facts, a single penalty is applied, determined on the basis of the maximum penalty that is the higher.
4. Where a non penal, administrative sanction under Community or national law has already been imposed for the same act, this must be taken into account in determining the penalty for any offence under Articles 1 to 8.

III – CRIMINAL PROCEDURE

THE EUROPEAN PUBLIC PROSECUTOR

Article 18 – Status and structure of the European Public Prosecutor (EPP)

1. For the purposes of investigation, prosecution, trial and execution of sentences concerning the offences set out above (Articles 1 to 8), the territory of the Member States of the Union constitutes a single legal area.
2. The EPP is an authority of the European Community, responsible for investigation, prosecution, committal to trial, presenting the prosecution case at trial and the execution of sentences concerning the offences defined above (Articles 1 to 8). It is independent as regards both national authorities and Community institutions.
3. The EPP consists of a European Director of Public Prosecution (EDPP) whose offices are based in Brussels and European Delegated Public Prosecutors (EDePPs) whose offices are based in the capital of each Member State, or any other town where the competent court sits in accordance with Article 26.
4. The EPP is indivisible and inter-dependent:
 - a) indivisibility implies that any act undertaken by one of its members is deemed to have been undertaken by the EPP; that all acts which fall within the competence of the EPP (particularly powers of investigation as set out under Article 20) may be undertaken by any one of its members; and that, with the agreement of the EDPP, or with his retrospective approval in emergencies, any of the EDePPs may fulfill their duties on the territory of any of the Member States, in collaboration with the assistance of the EDePP in that Member State;
 - b) inter-dependence requires, on the part of the different EDePPs, an obligation to assist each other.
5. National Public Prosecutors (NPPs) are also under a duty to assist the EPP.

Article 19 – Seisin of the EPP and opening of proceedings

1. The EPP must be informed of all acts which could constitute one of the offences defined above (Articles 1 to 8), by the national authorities (police, public prosecutors, juges d'instruction, agents of national administrations such as tax or Customs authorities) or the competent Community body, the European Office for the Fight against Fraud (OLAF). It may also be informed by denunciation from any citizen or by a complaint from the Commission. National authorities must seise the European Prosecution Service at the latest when the suspect is formally "under investigation", under Article 29(1), or when coercive measures are employed, particularly arrest, searches and seizures or when a person's telephone is to be tapped.

2. If an investigation conducted by a national authority reveals that one of the offences above has been committed (Articles 1 to 8), the file must be immediately submitted to the EPP.

3. However the EPP learns about the facts, it may become officially seised either by the national authorities or by acting on its own initiative.

4. The decision to prosecute, which means opening an investigation, may be taken by the EPP whatever the sum of the fraud involved. The EPP, bound by the legality principle, must bring a prosecution if it appears that one of the offences (Articles 1 to 8) has been committed. It may however, by a decision with special grounds communicated immediately to the person who has informed it, or denounced it to its officials or laid a complaint:

- a) refer offences which are not serious or which affect principally national interests to the national authorities;
- b) drop the case, if the accused, having admitted guilt, has made amends for the damage caused and, as the case may be, returned funds received illegally;
- c) or grant an authorization for settlement to a national authority which has applied for it, according to the conditions set out below (Article 22(2b)).

Article 20 – Powers of investigation of the EPP

1. In order to discover the truth and to bring the case to a point where it may be tried, the EPP conducts investigations into the offences defined above (Articles 1 to 8) looking for evidence of innocence as well as evidence of guilt (à charge et à décharge). Its powers are divided between the European Director of public Prosecutions (EDPP), the European Delegated Public Prosecutors (EDelPPs) and, as may be, national authorities appointed for this purpose, according to the following rules.

2. The EDPP's own powers include:

- a) overseeing investigations and their delegation to one or more EDelPPs, in accordance with the conditions and restrictions set out below (Article 20(3)).
- b) the coordination of investigations undertaken by the EDelPPs as well as by national police forces and competent national administrations and, as may be, OLAF; this coordination may take the form of oral or written recommendations to the relevant authorities;
- c) the right to call in cases where the investigation reveals that they concern in whole or in part offences defined above (Articles 1 to 8).

3. All the following powers may either be exercised by the EDPP or delegated to the EDelPP, where there is an investigation into offences set out in Articles 1 to 8:

- a) questioning of the accused, under conditions which respect his rights as set out below (Article 29);

- b) collection of documents and/or computer-held information necessary for the investigation and, if need be, visits to the scene of the offence;
- c) request addressed to the judge to order an expert enquiry under the conditions set out below (Article 29);
- d) searches, seizures and telephone tapping ordered in accordance with the rule below (Article 25bis) on authorization from a judge or with his subsequent permission, and undertaken with respect for the rights of the accused (Article 32);
- e) hearings of witnesses who agree to cooperate with the law and, as may be, witnesses obliged to appear in accordance with the conditions below (Article 32);
- f) notification of charges to the accused, with respect for the rights set out below (Article 29);
- g) to make requests for a person's remand in custody or judicial control.

4. The powers delegated to the EDePP can in turn be partially subdelegated, for a limited period and in respect of a particular matter, to a national authority (prosecuting authority, police or other competent authority, such as the tax authorities or Customs). The national authority is obliged to follow the rules contained in the European *Corpus Juris*.

Article 21 – Role of the EPP in terminating the investigation

1. When he considers investigations to be completed, the EDePP decides, under the authority of the EDPP, whether to make a decision not to prosecute, or to bring the case to court.
2. The decision not to prosecute is notified to the European Commission, to the accused and to any body or person who informed the EPP, denounced the offence to its officials or laid a complaint, within the meaning defined above (Article 19(1)).
3. The decision to bring the case to court is notified under the same conditions as non-prosecution (Article 21 (2)). Such notification includes details such as the name and address of the accused, a description of the acts and the offence so committed, and also states where the case is to be tried. It is verified by the judge of freedoms in accordance with the rules set out below (Article 25bis) who seises the court with jurisdiction and sends a summons to the accused stating the date and the time he is to appear.

Article 22 – Bringing and terminating a prosecution

1. For the offences set out above (Articles 1 to 8), the EPP prosecutes at the court of trial (selected as indicated hereafter, Article 26), according to the laws in the relevant state. The national prosecutor may if appropriate join the proceedings, if national interests are also under threat. In such a case, notices and summons are also addressed to the national prosecutor and the file is sent out to him in good time.
2. For the same offences, the prosecution is extinguished on the death of the defendant (or if it concerns a group, the dissolution of the group), or by expiry of the imputation period or by settlement:
 - a) there is a limitation period of five years, calculated from the day when the offence was committed if within this time there has been no investigation or prosecution; if investigation or prosecution have taken place, the offence is only time-barred from five years after the last act of investigation or prosecution. In all cases, notification of the charges to the suspect interrupts the limitation period;
 - b) settlement is ruled out in the case of repeated offences, where arms or forgery were used, or if the sum involved is 50,000 Euros or more. In other cases, it may be proposed by the national authorities to the EPP, both for the cases under national jurisdiction (cf. Article 19(4a)), and cases under European jurisdiction, according to the following conditions: the defendant freely admits his guilt, the authorities have sufficient evidence of guilt to justify committal to trial, the decision to come to a settlement is made publicly, and the agreement

concluded respects the principle of proportionality. In the case of refusal, the EPP must, if there are grounds, call in the case. The settlement agreement is subject to the control of the judge of freedom.

Article 23 – Role of the EPP in the execution of sentences

1. When a conviction become definitive, it is immediately communicated by the EPP to the authorities of the Member State appointed as the place of execution of the decision; certain penalties such as confiscation, removal of rights or publication of the conviction may be carried out in one or more places other than the place of imprisonment. The EPP is responsible, alongside the competent national authority, for ordering and overseeing the implementation of the sentence if it is not automatic. In principle, execution of the penalties is governed by the laws in force in the Member State appointed as place of execution of the sentence. However, the EPP oversees the application of the following common rules across the whole territory of the States of the European Union:

- a) any period spent in custody by the accused on account of the same act, in any State and at any point of the procedure, is deducted from the custodial sentence pronounced by the court of judgment;
- b) no person may be prosecuted or criminally convicted in a Member State by reason of one of the offences defined above (Articles 1 to 8) for which he has already been either acquitted, or convicted by a final judgment, in any of the Member States of the European Union.

2. The EPP may, if there are grounds, authorize a transfer if a convicted person with a custodial sentence asks to be imprisoned in a Member State other than the one named by the conviction.

Article 24 - Competence *ratione loci* of the EPP, territorial effects of judgments and cooperation with third countries

1. In the single legal area as defined in Article 18(1), competence *ratione loci* is exercised in application of the principle of European territoriality according to the following rules:

- a) members of the EPP appointed by the EDPP to bring prosecutions and conduct investigations into cases in accordance with the conditions set out above (Article 18 et seq.) have competence across the entire territory of the European Union (cf. Article 18(4a));
- b) warrants for arrest and decisions relating to the offences defined above made by the courts of any of the Member States are valid across the whole territory of the union, as are judgments.

2. If investigations require legal cooperation of any kind from a third state, the EPP requests the national authorities of the principal country where investigations are taking place to apply to the third state concerned, following the procedure laid down by the national and international legal instruments in force.

PREPARATORY STAGE

Article 25 – Definition and duration of the preparatory stage

1. The preparatory stage of proceedings, opened with regard to the offences defined above (Articles 1 to 8), lasts from the initial investigations conducted by the EPP until the closure of such investigations and the decision to commit the case to trial (Article 21(3) above).

2. The preparatory stage has a legal duration of no more than six months. The judge of freedoms may, acting on a request from the EPP, decide on an extension for another period of six months. After hearing representations from the parties to the proceedings, the judge

determines the length of the extension, taking into account the steps already taken by the EPP and the needs of the investigation. A further extension may be requested and granted according to the same procedure.

Article 25bis – The judge of freedoms

1. Throughout the preparatory stage, an independent and impartial “judge of freedoms”, designated by each Member State within the jurisdiction sitting where the EDPP is established, exercises judicial control. This judge is also competent to order an expert opinion. He may also order measures to conserve the subject-matter of the prosecution, in cases where the duty to repay appears to be beyond dispute and such measures are necessary for the preservation of civil interests and are proportionate. The judge of freedoms applies national law as well as the *Corpus Juris*.

2. Throughout the investigation of offences defined above (Articles 1 to 8), the prior approval of the judge of freedoms is needed for any measure (including coercive measures which are permitted under the conditions listed in Article 25quarter) which has the effect of restricting or depriving a person of the rights and fundamental freedoms laid down in the European Convention on Human Rights. The judge of freedoms controls the legality and the regularity of the measures and ensures that the principles of necessity and proportionality have been respected. An *a posteriori* check within 24 hours is, however, permitted in urgent cases, particularly when evidence is likely to disappear, when an offence is being committed or when the suspect is likely to evade justice.

3. At the end of the preparatory stage, if the EPP decides to bring the case to court (cf. Article 21 § 1 and § 3), he notifies his decision to the judge of freedoms, who seises the trial court in accordance with the rules below (Article 26).

Article 25ter – The European arrest warrant

1. The judge of freedoms, having examined the request of the EPP and all the evidence and information provided by the prosecutor, issues a European arrest warrant when he considers this step to be justified. The warrant bears the name of the person to whom it is addressed and all other information necessary to identify him, as well as a precise reference to the offence relating to the *Corpus Juris* which is the ground for the arrest and a brief account of the facts alleged to constitute the offence in question.

2. An arrested person is brought without delay to the judge of freedoms of the state where he is being held. The judge of freedoms checks that the warrant concerns the arrested person, that the arrested person has been arrested according to a regular procedure and that his rights have been respected, in accordance with the procedure laid down in the *Corpus Juris* and in national law in accordance with the principle of complementarity found in Article 35 of the *Corpus*. The arrested person has the right to ask the judge of freedoms of the place where he is being held to be bailed until transferred.

3. The judge of freedoms makes his decision in accordance with national law and the European Convention on Human Rights. His decision is appealable in national law, in application of the provisions laid down in Article 35.

4. The European arrest warrant is granted by the judge of freedoms upon application made by the EPP (cf. Article 20, para. 3g and Article 25ter). It is valid on the whole territory of the European Union. The arrested person can be transferred onto the territory of the state where his presence is needed (this applying to the preparatory stage as well as the judgment stage).

5. In relation to legal cooperation that may be required from a third state, national authorities have the power to transmit requests for cooperation on behalf for the EPP. The

practical details of cooperation will be governed by the international conventions that apply between the third state and the state whose help the EPP invokes.

Article 25quater – Coercive measures: judicial control and pre-trial custody

1. A person arrested or prosecuted in connection with the offences defined above (Articles 1 to 8) can be subjected to coercive measures such as remand in custody or placement under judicial control.

2. These measures are ordered by the judge of freedoms, after the EPP has informed him of the charges (cf. Article 20(3f)). The judge of freedoms orders the measures when he has good reasons to suspect that the accused person has committed one of the offences defined above (Articles 1 to 8) and when he is convinced that such a measure is necessary in order: to stop the accused person from evading justice; or to stop a continuation or repetition of offences; or to preserve evidence or prevent witnesses from being pressurized.

3. The accused person shall be held in pre-trial custody only when all other means of control appear insufficient, and only for a period strictly justified by the grounds mentioned in (2). The maximum duration for pre-trial detention is six months, renewable for three months.

4. National authorities are bound to help with the execution of the measures of judicial control ordered in other Member States and to arrest and transfer accused persons not remanded in custody but who when summoned had failed to appear.

5. Decisions of the judge of freedoms concerning coercive measures are appealable in so far as national law allows, in accordance with the provisions contained in Article 35.

THE JUDGMENT STAGE

Article 26 – Trial

1. The offences set out above (Articles 1 to 8), are tried by national, independent and impartial courts, appointed by each Member State according to the rules on competence of the national law. The courts must as far as possible consist of professional judges, specializing wherever possible in economic and financial matters.

2. Each case is judged in the Member State which seems appropriate in the interests of efficient administration of justice, any conflict of jurisdiction being settled according to the rules set out hereafter (Article 28). The principal criteria for the choice of jurisdiction are as follows:

- a) the State where the greater part of the evidence is found;
- b) the State of residence or of nationality of the accused (or the principal persons accused);
- c) the State where the economic impact of the offence is the greatest.

3. In application of the general rule on the complementarity of national law (Article 35), national courts must refer to the rules in the European *Corpus* and, whenever needed, those of national law. They are bound in all cases to give grounds for the penalty by reference to circumstances pertaining to the particular case, applying the rules set out above (Articles 14 to 17).

Article 27 – Appeal to national courts

1. Any conviction pronounced against a person declared guilty of one of the offences set out above (Articles 1 to 8) must be subject to appeal by the convicted person, leading to the case being retried, in law and in fact, by a higher court of the State where the conviction was

pronounced at first instance; the higher court must apply, as the court of first instance, the rules set out in the European *Corpus* and, in the case of a lacuna, must apply national law.

2. In the case of total or partial acquittal, appeal is also open to the EPP as a prosecutor.

3. In the case of appeal by the convicted person alone, the court seised may not pronounce a stiffer penalty.

Article 28 – Appeal to the European Court of Justice (ECJ)

1. The Court of Justice has jurisdiction to rule on offences as defined above (Articles 1 to 8) in four cases:

- a) preliminary questions on the interpretation of the *Corpus Juris* and of implementing measures;
- b) on the request of a Member State or the Commission on any dispute concerning the application of the *Corpus Juris*;
- c) on the request of the EPP or a national legal authority on conflicts of jurisdiction regarding application of the rules on the principle of European territoriality, in relation to both national and European prosecutors (Articles 18 to 24); on the request of the EPP on the exercise of judicial control by national courts (Articles 25 to 27);
- d) on the request of the accused on the choice of jurisdiction of judgment, within the meaning of Article 26(2).

2. When a question of interpretation is raised or a conflict of jurisdiction brought before a court of one of the Member States, this court may, if it considers that a decision on this point is necessary in order to give its judgment, call on the Court of Justice to rule on the issue.

3. When an issue or conflict such as this is raised in a case pending before a national court whose decisions are not subject to appeal in national law, this court is bound to seise the Court of Justice.

COMMON PROVISIONS

Article 29 – Rights of the accused

1. A person may not be heard as a witness but must be treated as accused from the point when any step is taken establishing, denouncing or revealing the existence of clear and consistent evidence of guilt and, at the latest, from the first questioning by an authority aware of the existence of such evidence.

2. In any proceedings brought for an offence as set out above (Articles 1 to 8), the accused enjoys the rights of the defence guaranteed by Article 6 of the European Convention on Human Rights and Article 10 of the UN International Covenant on Civil and Political Rights. Before any questioning takes place the accused must be informed of his right to silence.

3. From the time of his first questioning, the accused has the right to know the content of the charges against him.

Article 30 – Rights of the Commission as *partie civile*

This article has been deleted.

Article 31 – Burden of proof

1. Any person accused of one of the offences defined above (Articles 1 to 8) is presumed innocent until his guilt has been established legally by a final judgment which has acquired the authority of *res judicata*.

2. Subject to the obligation to produce certain documents which may be required under national or Community law, no person is obliged to contribute, directly or indirectly, in establishing his own guilt.

Article 32 – Admissible evidence

1. In Member States of the European Union, the following evidence is admitted:

a) testimony, either direct, or presented at the trial via an audio-visual link, or recorded by the EPP in the form of a “European deposition”. For the latter the witness must be examined before a judge, the defence lawyer must be present and allowed to ask questions, and the operation must be recorded on video;

b) questioning of the accused is either direct or recorded by the EPP in the form of a “European interrogation report”. For the latter the questioning must take place before a judge, the accused must be assisted by a defence lawyer of his choice (who has received the file in good time and at the latest 48 hours before the questioning) and, if necessary, by an interpreter; in addition, the operation must be recorded on video;

c) statements made by the accused, outside the interrogations previously mentioned, provided that they have been made before the competent authority (EPP or judge), that the accused has first been informed of his right to silence and of his right to be assisted by a defence lawyer of his choice, and that the statements have been recorded in accordance with the law;

d) documents presented by an expert, appointed by the competent court from individuals or corporations appearing on a European list approved by the Member States on the proposal of the EPP, either during the preparatory stage or at the beginning of the trial;

e) pre-existing documents that the accused has been required to produce in a preliminary administrative investigation, as well as documents produced by third parties.

2. These provisions do not exclude the validity of other forms of evidence considered as admissible under national law in force in the State of the court of judgment.

Article 33 – Exclusion of evidence illegally obtained

1. In proceedings for one of the offences set out above (Articles 1 to 8) evidence must be excluded if it was obtained by Community or national agents either in violation of the fundamental rights enshrined in the ECHR, or in violation of the European rules set out above (Articles 31 and 32), or in violation of applicable national law without being justified by the European rules previously set out; but such evidence is only excluded where its admission would undermine the fairness of the proceedings to admit it.

2. The national law applicable to determine whether the evidence has been obtained legally or illegally must be the law of the country where the evidence was obtained. When evidence has been obtained legally in this sense, it should not be possible to oppose the use of this evidence because it was obtained in a way that would have been illegal in the country of use. But it should always be possible to object to the use of such evidence, even where it was obtained in accordance with the law of the country where it was obtained, if it has nevertheless violated rights enshrined in the ECHR or the European rules (Articles 31 and 32).

Article 34 – Publicity and secrecy

1. Investigations carried out under the authority of the EPP are secret and authorities participating in these investigations are bound to respect the rule of professional secrecy.
2. Hearings before the judge of freedoms may be published if all parties consent to it, unless publicity would be likely either to harm the smooth running of the investigation, or to damage the interests of a third party, or to endanger public order of morals.
3. The trial hearing must be held in public, but access to the court may be denied to the press and the public, during all or part of the proceedings, under the conditions stipulated in Article 6(1) ECHR. Publicity may include recording and broadcasting the proceedings audiovisually if the national law of the State concerned allows it, and under the conditions it imposes. The judgment must in any case be given publicly.

IV – COMPLEMENTARITY OF NATIONAL LAW

Article 35 – Complementarity of national law with regard to the Corpus Juris

1. In order to apply Articles 1 to 8, the rules defined in Articles 9 to 34 are supplemented by national law, whenever necessary. The national law applicable is that relating to investigations, to prosecution, to judgment or to the execution of sentences, depending on the stage the proceedings have reached.
2. As a complement to Articles 9 to 16, only the provisions of national law more favourable to the accused person apply.

Käll- och litteraturlförteckning

Offentligt tryck

Departementsserien

- Ds 1997:51 Internationella ekobrott. Rapport från internationella ekobrottsgruppen.
- Ds 1998:1 Sveriges tillträde till bedrägerikonventionen.
- Ds 1998:29 Korruption. Sveriges tillträde till vissa internationella konventioner.

Propositioner

- Prop. 1982/83:126 Om underrätternas sammansättning m.m.
- Prop. 1986/87:89 Om ett reformerat tingsrättsförfarande.
- Prop. 1987/88:120 Om ändring i brottsbalken m.m. Straffmätning och påföljdsval.
- Prop. 1996/97:164 Europol.
- Prop. 1997/98:42 Schengensamarbetet.
- Prop. 1998/99:32 EU-bedrägerier och korruption.
- Prop. 1999/2000:61 Internationell rättslig hjälp i brottmål.

Regeringens skrivelser

- Skr. 1999/2000:60 Berättelse om verksamheten i Europeiska Unionen under 1999.
- Skr. 1999/2000:106 Reformeringen av domstolsväsendet – en handlingsplan.
- Skr. 2000/01:112 Reformeringen av domstolsväsendet – information och uppföljning av handlingsplanen.

Statens offentliga utredningar

SOU 1938:44	Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk.
SOU 1984:3	Domstolar och Eko-brott. Delbetänkande av kommissionen mot ekonomisk brottslighet.
SOU 1992:61	Ett reformerat åklagarväsende. Del A, Betänkande av åklagarutredningen.
SOU 1996:185	Straffansvarets gränser. Del I, Överväganden och förslag, Betänkande av straffansvarsutredningen.
SOU 1997:127	Straffansvar för juridiska personer. Del A, Betänkande av Företagsbotsutredningen.
SOU 1997:159	Ett utvidgat europeiskt område med FRIHET, SÄKERHET OCH RÄTTVISA. Betänkande av kommittén om EU:s utvidgning – konsekvenser för samarbetet i rättsliga och inrikes frågor.
SOU 2000:25	Den centrala polisen. Betänkande av SÄPO/Rikskrim-kommittén.

Litteratur

Asp, Petter	EG:s sanktionsrätt. Ett straffrättsligt perspektiv, Iustus Förlag AB, Uppsala 1998. (cit. Asp, <i>EG:s sanktionsrätt</i>)
Bernitz, Ulf & Kjellgren, Anders	Europarättens grunder, Norstedts Juridik AB, Stockholm 1999. (cit. Bernitz och Kjellgren)
Bring, Thomas, Diesen, Christian (red.), Klerhag, Pia, Schelin, Lena & Sederholm, Eva Linda	Förundersökning, Juristförlaget, Stockholm 1995. (cit. Bring m.fl.)
Delmas-Marty, Mireille	Corpus Juris, introducing penal provisions for the purpose of the financial interests of the European Union, Economica, Paris 1997. (cit. Delmas-Marty, <i>Corpus Juris</i>)

- Delmas-Marty, Mireille & Vervaele, John (Redaktörer) The implementation of the Corpus Juris in the Member States, volym I, Intersentia, Antwerpen, Groningen & Oxford 2000. (cit. *The implementation of the Corpus Juris in the Member States*, volym I)
- Delmas-Marty, Mireille & Vervaele, John (Redaktörer) The implementation of the Corpus Juris in the Member States, volym III, Intersentia, Antwerpen, Groningen & Oxford 2000. (cit. *The implementation of the Corpus Juris in the Member States*, volym III)
- Diesen, Christian Lekmän som domare, Juristförlaget, Stockholm 1996. (cit. Diesen)
- Ekelöf, Per Olof & Boman, Robert Rättegång, första häftet, sjunde upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 1990. (cit. Ekelöf I)
- Ekelöf, Per Olof Bylund, Torleif & Boman, Robert Rättegång, tredje häftet, sjätte upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 1994. (cit. Ekelöf III)
- Ekelöf, Per Olof & Boman, Robert Rättegång, fjärde häftet, sjätte, omarbetade upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 1993. (cit. Ekelöf IV)
- Fitger, Peter & Renfors, Cecilia Processrätt II (RB kap. 35-59), andra upplagan, Norstedts Juridik AB, Stockholm 1998. (cit. Fitger och Renfors)
- Heuman, Lars Specialprocess – utsökning och konkurs, fjärde upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 1997. (cit. Heuman)
- Industriförbundet Straffansvar inom företag, Industriförbundets förlag AB, Stockholm 1990. (cit. Industriförbundet)
- Jareborg, Nils Allmän kriminalrätt, Iustus Förlag AB, Uppsala 2001. (cit. Jareborg, *Allmän kriminalrätt*)
- Lundqvist, Ulf Bevisförbud. En undersökning av möjligheterna att avvisa oegentligt åtkommen bevisning i brottmålsrättegång, Iustus Förlag AB, Uppsala 1998. (cit. Lundqvist)

White, Simone Protection of the financial interests of the European Communities: The fight against fraud and corruption, Kluwer Law International, The Hague 1998. (cit. White)

Zila, Josef Det straffrättsliga påföljdssystemet, andra upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 1998. (cit. Zila)

Artiklar

Andersson, Ulrika Svensk krönika 1991-2001, Nordisk Tidsskrift
Örnemark Hansen, Helén for Kriminalvidenskab 2001, s. 51-65. (cit.
Jönsson, Sverker Andersson m.fl.)
Träskman, Per Ole
& Wong, Christoffer

Asp, Petter EU och den svenska straffrätten, Svensk
Juristtidning 2001, s. 554-570. (cit. Asp, *EU och
den svenska straffrätten*)

Delmas-Marty, Mireille European public prosecutor and globalisation,
AGON 2000, No 29, s. 2-3. (cit. Delmas-Marty,
European public prosecutor and globalisation)

Greve, Vagn Forholdet mellem EU-strafferet og national
strafferet, Nordisk Tidsskrift for
Kriminalvidenskab 1994, s. 231-243. (cit. Greve)

Emanuelsson Korsell,
Lars Ekobrott, liksom!, Svensk Juristtidning 2000,
s. 932-965. (cit. Emanuelsson)

Jareborg, Nils Corpus Juris, Ett förslag till straffrättsliga och
straffprocessrättsliga bestämmelser till skydd för
Europeiska unionens finansiella intressen,
Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab 1998,
s. 255-270. (cit. Jareborg, *Corpus Juris*)

Lindberg, Gunnel Om åklagareetik, Svensk Juristtidning 1997, s.
197-221. (cit. Lindberg)

Magnusson, Erik Nu går åklagarna också över gränsen,
Sydsvenskan, den 6 juni 2001, s. A6. (cit.
Magnusson)

- Nuutila, Ari-Matti The Special Part of the Corpus Juris in Solving Old and Creating New Problems in Combating EU-Fraud, *Das Corpus Juris als Grundlage eines Europäischen Strafrechts*, Europäisches Kolloquium, Tier, März 1999, 2000 Edition iuscrim, Freiburg im Breisgau 2000, s. 177-194. (cit. Nuutila)
- Sicurella, Rosaria Towards a European Legal Area: A Few Guidelines for European Rules of Evidence in Criminal Proceedings, Exclusion of Evidence Within the EU and Beyond, *Europäisches Kolloquium*, Wien, September 1997, Edition iuscrim, Freiburg im Breisgau, 1999, s. 23-36. (cit. Sicurella)
- Spencer, John Response to discussion, *Das Corpus Juris als Grundlage eines Europäischen Strafrechts*, Europäisches Kolloquium, Tier, März 1999, 2000 Edition iuscrim, Freiburg im Breisgau 2000, s. 315-318. (cit. Spencer)
- Spinellis, Dionysios Ten years of efforts for an effective protection of the financial interests of the European Union, *AGON* 1999, No 25, s. 16-18. (cit. Spinellis)
- Träskman, Per Ole ”Corpus Juris” – Ett frestande eller ett främmande förslag till en enhetlig europeisk rättssfär? *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab* 1997, s. 262-277. (cit. Träskman, *Corpus Juris*)
- Träskman, Per Ole En gemensam europeisk strafflag begränsar nationell kriminalpolitik, *BRÅ-rapport* 1999:9, 8 reflektioner om kriminalpolitik, s. 119-139. (cit. Träskman, *En gemensam europeisk strafflag begränsar nationell kriminalpolitik*)
- Träskman, Per Ole Rules of the Corpus Juris for Sanctions, Analysis of the Specifications, *Das Corpus Juris als Grundlage eines Europäischen Strafrechts*, Europäisches Kolloquium, Tier, März 1999, 2000 Edition iuscrim, Freiburg im Breisgau 2000, s. 225-234. (cit. Träskman, *Rules of the Corpus Juris for Sanctions*)

- Wersäll, Fredrik Straffrättsligt samarbete inom Europeiska Unionen, Svensk Juristtidning 1997, s. 416-425. (cit. Wersäll)
- Westerg, Peter Förklaringsbörda och knölargument i brottmål – den moderne domarens vapen i kampen mot brottsligheten? Juridisk Tidskrift 1992/93, s. 878-896. (cit. Westberg)
- Ingen författare nämnd Anti-fraud action stepped up, AGON 1998, No 20, s. 12. (cit. AGON 1998, No 20)

Dokument upprättade inom EU

Meddelanden från kommissionen

- KOM(1999) 590 slutlig Skydd av gemenskapens finansiella intressen, kampen mot bedrägerier – Årsrapport 1998.
- KOM(2000) 608 slutlig Kompletterande bidrag från kommissionen till regeringskonferensen om institutionella frågor, Straffrättsligt skydd av gemenskapens ekonomiska intressen: en europeisk åklagarmyndighet.
- KOM(2000) 718 slutlig Skydd av gemenskapens finansiella intressen, kampen mot bedrägerier – Årsrapport 1999.
- KOM(2000) 746 slutlig Om inrättandet av Eurojust.
- KOM(2001) 254 slutlig Skydd av gemenskapernas ekonomiska intressen, Bedrägeribekämpning, Handlingsplan för 2001-2003.
- KOM(2001) 255 slutlig Skydd av gemenskapens finansiella intressen och bedrägeribekämpning – Årsrapport 2000.
- KOM(2001) 272 slutlig Förslag till rådets och europaparlamentets direktiv om straffrättsligt skydd av gemenskapens ekonomiska intressen.

Förordningar

Förordning nr 17. Första förordningen om tillämpning av fördragets artiklar 85 och 86. (EGT nr 13, 21.2.62)

Rådets förordning nr 2988/95 om skydd av Europeiska gemenskapernas finansiella intressen (Ramförordningen). (EGT L 312, 23.12.95)

Rådets förordning nr 2185/96 om de kontroller och inspektioner som kommissionen utför för att skydda Europeiska gemenskapernas finansiella intressen mot bedrägerier och andra oegentligheter. (EGT L 292, 15.11.96)

Europaparlamentets och rådets förordning nr 1073/1999 av den 25 maj 1999 om utredningar som utförs av Europeiska byrån för bedrägeribekämpning (OLAF). (EGT L 136, 31.5.99)

Konventioner och protokoll

Konventionen som utarbetats till skydd av Europeiska gemenskapernas finansiella intressen (Bedrägerikonventionen). (EGT C 316, 27.11.95)

Konventionen om ömsesidig rättslig hjälp i brottmål mellan Europeiska unionens medlemsstater. (EGT C 197, 12.7.2000)

Protokoll som upprättats till konventionen till skydd av Europeiska gemenskapernas finansiella intressen (första tilläggsprotokollet). (EGT C 313, 23.10.96)

Andra protokollet som upprättats till konventionen till skydd av Europeiska gemenskapernas finansiella intressen (andra tilläggsprotokollet). (EGT C 221, 19.7.97)

Övrigt

Träskman, Per Ole Den internationella straffrätten, projekt nr 6, föreläsningsunderlag, termin 5, straffrätt, vårterminen 1999. (cit. Träskman, *Den internationella straffrätten*)

Träskman, Per Ole Föreläsningsunderlag från specialkursen ”Den europeiska straffrätten”, vårterminen 2001.

Rättsfallsförteckning

Rättsfall från Högsta domstolen

NJA 1980 s. 725

Rättsfall från EG-domstolen

C-6/64 Costa mot ENEL [1964] ECR 585.

C-11/70 Internationale Handelsgesellschaft mbH mot Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel [1970] ECR 1125.

C-68/88 Commission v. Hellenic Republic [1989] ECR 2965.

C-226/97 Lemmens [1998] ECR I-3711.

Rättsfall från EG:s förstainstansrätt

T-83/91 Tetra Pak mot kommissionen [1994] ECR II-755.

Rättsfall från Europadomstolen

Schenk mot Schweiz, dom den 12 juli 1988, serie A, volym 140.

